REVERENDI ET CLARISSIMI VIRI JOHANNIS AMOS COMENII PANSOPHIÆ PRODROMUS,

In quo admirandi illius & vere incomparabilis Operis, Necessitas, Possibilitas, Utilitas, solide, perspicue, & eleganter demonstratur.

Ei, quæ nova hac editione accesserint, indicat præfatio S. H. & proxima post eam pagina.

LONDINI,
Typis M. F. Sumptibus L. FAWNE, & S. GELLIBRAND,
M. DC. XXXIX.

Vœnit in cœmiterio Paulino sub signo serpentis ænei.

MVSEVM
BRITAN
NICVM

Lectoribus, veræ Sapientiæ Cupidis, S.

QVÆ biennio fere abhinc, multorum impulſu, AUTHORE inſcio, aliquanto timidius in lucem dedimus, Clariſſimi COMENII Panſophiæ PRAELVDIA, ſeu PRODROMVM; ea nunc denuò fidentius conſpectui omnium exponimus, cum ab Authore ipſo, prioris noſtri approbationem auſûs, tum quamplurimorum aliorum præſtantium Virorum applauſum nacti. Superſedere tamen labore iſto, donec promiſſa ibidem opera ad umbilicum deducerentur, poteramus, ſi prior editio,

ea Authori auxilia elicuisset, quæ conatus tam ardui & eximii non requirebant magis quam merebãtur. Nunc, cum liberalitatem multorum nullâ re magis restrictam fuisse compererimus, quàm, quòd vel scopum COMENII prorsus adhuc ignorarent, vel de animo ejus & viribus certiores esse cuperent: cunctis quodammodo, ut iteratâ hac editione satisfieret, sedulò est à nobis allaboratum. Nam non modo, ut omnia, quæ in priori continebantur, hîc iterum & quidem haud paulò emendatiùs comparerent, operam dedimus, sed etiam, ut alia non minoris momenti, ex ejusdem Artificis officinâ iis accederent, facile fidem factura eorum, quæ

quæ antehac ſupra fidem, pluribus quoque non ineruditis, viſa erant. In quo bona quadam fortunâ accidit, ut liberaliores eſſe poſſemus, quam initiò ſperaveramus. Cum enim præter DISSERTATIONEM de ſtudio ſermonis Latini, &c. & DIDACTICAE MAGNAE titulum ex ipſius Authoris autographo deſcriptum, nihil, quod PRODROMO jungeremus, ad manum nobis eſſet, & jam ad finem horum propè omnium, operæ perveniſſent; ipſa CONATUUM ejus PANSOPHICORUM dilucidatio à Comenio nobis tranſmittitur, ut diu deſideratum, ita prorſus inexpectatum munus. Quæ etſi non eo animo ab Autho-

re typis mandata erat, ut publici juris fieret, ſed tantum, ut privatim cum amicis communicari tanto facilius poſſet; haud tamen magnopere eum offenſum iri credidimus ſi majore præſentis opportunitatis, quam ipſius voluntatis ratione habitâ, comitem eam ſuperiorib' quoquo modo adderemus: quippe, in qua ingenium Viri & vix creditam hactenus tantorũ moliminum poſſibilitatem, clariùs, quam in ullis ejuſdem hactenus datis lucubratiunculis videremus relucere, noſque adeò omni, cavillis aliorum & ſcrupulis in anteceſſum hîc occurrẽdi moleſtia, ſemel liberari. Qui enim ab Optimo Viro pro ſe allatis non acquieverint, iis utpote

oblo-

obloquendi magis libidine, quam veritatis amore incensis, frustra ejusdem cœpta probare satageremus. Quare rectiùs, quod unum restat, & res ipsa flagitat, vos omnes, *veræ Sapientiæ Candidati*, in quorum manus ista pervenerint, seriò moneo & obtestor, ne hæc animi gratiâ legatis tantum, multo minus, damnetis, etiam antequam legeritis: sed, cum validis satis fundamentis cuncta inniti animadverteritis, id potius enitamini, ut vestris tum cōsiliis, tum auxiliis, & potissimū quidem pecuniariis surgere aliquando bene fundata incipiant. An, cum Ichnographiā tam insignis operis & quam plurima alia non minora, ex divitis illi9 ingenii penu, gra-

tis jam acceperitis, paucis aliquot nummis, queis lapides, ligna, & reliqua tantæ ſtructuræ neceſſaria coëmat, bajulos aliquot & cooperarios conducat, &c. viciſſim vobis obſtringere gravabimini Architectum, vel ſolâ eximiâ pietate ſuâ, & diuturni exilii malis liberalitatem cujuſvis cordati meritum? Paſſuræ ne ſitis, Magnæ & Generoſæ Animę, ut tam vili pretio vœnalem ſe vobis ſiſtat Sapientia omni pretio major, nec ullum ex vobis reperiat emtorem? Ut fœtus tam præclari, & alioqui immortales, obſtetricationis extinguãtur inopiâ? Prohibeat Deus ter Opt. Max. ne ita timor ejus & poſteritatis reverentia veſtris excedant animis, ut pu-

dendâ

dendâ tenacitate perpetuam conſcientiæ & famæ veſtræ labem malitis aſpergi, quam ſuperfluis opum veſtrarum perennem utriuſq; ſerenitatem adipiſci. Nam, ne fallamini, non Comenii, ſed DEI, ſed populi ejus cauſa agitur. Illius gloria, hujus tranquillitas & ſalus, nulla re compendioſius, quam inuſitata hac ſapientiæ omnimodæ inſtauratione promovetur. Quorũ curam nullum Chriſtianum pectus inſuper habuerit. Comenio quidem facile erit unde vivat, Vos videre ne contempto raro hoc theſauro, deſit aliquando unde bene vivatis. De fructu quidẽ impenſę huc liberalitatis veſtræ nunquam erit, ut jure dubitare queatis: Qui tantum de ingenii

ingenii ſui proventibus, ſpõte vobis eſt elargitus, quid non faciet beneficiis veſtris provocatus? O utinam videre aliquando contingat par pulcherrimum, & ſeculo noſtro tot calamitatibus horrente digniſſimum, non, uti ille ait, *Sapientem* cum mala *fortunâ*, ſed Comenii *induſtriam* cum Mecœnatũ *munificentiâ* compoſitam, dubiâ ſemper manente inter utroſque victoriâ. In quo omine deſino, & ad ipſamet opera, Vos, Benevoli Lectores, inoffenſo pede tranſmitto. Cujus pectus illa non moverint, eum neque accendet oratio noſtra. Valete, & huic pro publicâ cauſâ libertati meæ, benigne ignoſcite.

Londini ex ædibus meis. Cal. Ianuar. Anno 1639.

Samuel Hartlibius.

Hoc libello comprehensa.

1. Operis Pansophici *Prodromus*, biennio abhinc titulo *Præludiorum* publicatus.

2. *Didactica dissertatio*, de *Latini Sermonis* studio, per *Vestibulum*, *Ianuam*, *Palatium*, & *Thesauros Latinitatis*, quadripartito gradu plene absolvendo, &c.

3. *Conatuum Pansophicorum dilucidatio* NB. Hæc, quod operis jam ad finem fere superiorum progressis inopinato Authoris munere nobis obveniret, in hunc locum rejici debuit.

4. *Didacticæ Magnæ*, jam absolutæ, *Titulus*, & capitum *Lemmata*, ex Authoris autographo descripta. NB. Hisce superiori dissertationi præmittendis ultimum locum dedit operarum incuriâ.

OPERIS PANSOPHICI A JOHANNE AMOS COMENIO COEPTI,

PRODROMUS,

Biennio abhinc, PRAELUDIORUM titulo publicatus.

Eccles. 5. vers. 18.

In re magna æque ac parva, ne unam quidem ignorato.

Cicero Epist. ad Attic. ex Phoc.

οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ᾽ εἰδέναι.

LONDINI,

ANNO M. DC. XXXIX.

OMNIBUS SAPIENTIÆ, LUMINIS, ET VERITATIS AMANTIBUS,

à Christo Sapientiæ, luminis, & veritatis fonte, Salutem & Benedictionem.

Apientiam (quæ *Aristoteli est multarum mirabiliúmque rerum scientia: Ciceroni* verò *rerum divinarum & humanarum, causarúmq; quibus eæ continentur, cognitio: Salomoni* denique, *omnium rerum artifex, docens omnia)* magnis Elogiis antiquitus fuisse celebratam, ignotum esse non potest sapientiæ studia consectantibus. *Pretiosior est cunctis opibus* (inquit mortalium Sapientissimus) *& omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextra ejus, & in sinistra divitiæ & gloria. Viæ ejus viæ pulchræ, & omnes semitæ ejus pacificæ. Lignum vitæ est illis, qui illam apprehendunt, & qui eam possident beati sunt.* Prov. 3. 15. *Cicero* autem, *Nullum præstantius bonum, neq; datum est mortaliũ generi, neque dabitur. Horatius* verò sic: *Ad summum sapiens uno minor est Jove: Dives,*

Sapientiæ Encomia.

Liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum.

Causam si quæras, cur unam hanc virtutem tanti faciant, respondebunt. *Seneca* quidem: *Sine sapientiæ studio neminem bene, sed nec tolerabiliter vivere posse. Cicero: Sapientiam esse omnium artium matrem: quæ nos primùm ad Dei cultum, deinde ad jus humanum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinémque animi erudit: eadémque ab animo tanquam ab oculo caliginem dispellit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videamus. Denique esse animi medicinam.* Et addit *Solomon: Sapientiam sapientem confortare super decem Principes Civitatis,* Eccl.7.20. *& thesaurum esse hominibus indeficientem, quo qui utuntur, cum Deo contrahere amicitiam, donis ex eruditione profectis commendatos. Neque enim à Deo diligi quenquam, nisi qui cum sapientia habitat,* Sap.7.14.28.

Sapientiæ studia. Meritò igitur selectissimi hominum quovis ævo posthabitâ rerum transitoriarum, opum, voluntatum, honorum curâ, eò cogitationes, vota, studiáque conferebant, ut rerum contemplationi se dedentes, quicquid mente comprehendi potest comprehenderet, eáque ratione mundum subigerent. Cujusmodi homines verè id sunt in reliqua mortalium turba, quod ipsum sapientiæ donum

num inter alia mortalibus concessa bona, fulgentissimæ gemmæ, imo sydera mundanarum tenebrarum dispellentia caliginem. Gratè proin agnoscendum est divinæ misericordiæ opus, non solùm quòd sapientiæ suæ theatra Naturæ & Scripturæ nobis aperuit, sed & instrumentis nos ea spectandi lumenque sapientiæ colligendi, sensu & ratione, suâque divinâ, sensus & rationis defectus supplente, revelatione instruxit. Sed & hoc divinæ debemus beneficentiæ, quòd literarum studia, quibus illud sapientiæ studium fovetur, & ab aliis in nos transfunditur, ad nostram usque ætatem conservata sint: imo nostro seculo efflorescant, qualiter antehac nusquam: ut sibi non immeritò eruditionis nomine, & placeat, & gratuletur seculum præsens, majorísque adhuc luminis spes affulgeat. Necesse enim est mundo idem evenire quod homini, ut non-nisi seris cum annis ei veniat sapientia: quia nempe per naturam rerum aliter non potest. Sapientia siquidem multarum rerum experientiâ comparatur. Experientia verò & diuturnitatem temporis, & occasionum varietatem necessariò requirit. Fit autem, ut quò diutiùs vivitur, eò plus rerum agatur; & rerum tractatio crebra experientiam augeat; Experientia sapientiam, juxta *Syrac. Vir in multis expertus cogitabit multa.* Et

Sapientia seris cum annis venit.

Poëtæ istud: *Per varios usus artem experientia fecit.* Nos igitur præsenti ævo tot experimentorum auxiliis instructi, quot nulla antè ætas instrui potuit, quidni altiùs aliquid sapiamus? Non solùm enim Typographiæ beneficio, (quam artem Deus non sine mysterio postremis reservavit temporibus) quicquid ab antiquis sapienter cogitatum, antehac autem tenebris fuit pressum, jam in lucem protractum est, innotuítque; sed & ipsi moderni homines novis excitati occasionibus, nova quoque moliri aggressi sunt, & multiplicata est variis experimentis, multiplicatúrque ad miraculum usque indies sapientia: quemadmodum de postremis temporibus prædixerat Deus. *Dan.* 12. 4. Accessit scholas ubique gentium aperiendi ardor, qualiter ullis retro seculis factitatum fuisse historiæ haud memorant. Unde librorum per omnes linguas & gentes tanta multiplicatio, ut agricolis & mulierculis jam innotescant, quorum antehac vix eruditis & divitibus libros magnò redimentibus, poterat esse copia. Nunc denique pertinax nonnullorum conatus emergit, *Methodum studiorum* ad talem deducendi perfectionem, ut omnia humana, cognitione digna, facillimo negotio mentibus instillari queant. Quòd si processerit (spero autem) & reperta fuerit, quæ quæritur, omnes

Sapientiæ illustrioris spes.

omnia

omnia promptè docendi, via ; non video, quid obstet, quò minus illud prædictum, & expectatum tam pridem illuminatum *Aureum seculum*, & agnoscamus, & gratanter excipiamus.

Ad quem tamen obtinendum scopum unum quoddam adhuc magni prorsus momenti desiderari videtur, ut nempe, quemadmodum *linguas* faciliùs docendi compendium fructuosum (in janua *L.L.* nuper publicatâ) adinventum est, ita modus aliquis excogitetur ipsarum *rerum januam* extruendi, ad facilè, quicquid usque Artium & Scientiarum est, ingenio penetrandum. De qua re serias suscipi cogitationes, (si modo quàm optimè consultum volumus rebus humanis) plusquam necessarium esse primùm demonstrabo. Dein modum tanti conaminis exquiram : tandem qua occasione ipsemet, & quo successu tam insititũ opus hoc sim aggress', explicabo.

Ad sapientiæ profectum quid adhuc desideretur.

Primùm autem in confesso pono, literarum studia, quibus nunc ubique gentium occupatur juventus, Animorum culturam esse debere *ad Sapientiam, ut extra quem scopum non nisi vana vanitas esse queat.* Sive enim ponamus scientiam desiderari sciendi causâ ad curiositatem: sive animi gratiâ ad oblectationem: sive existimationis ad eminendum : sive lucri causâ ad externa bona venandum : inepti sumus, qui pro scopo tam sublimis

Sapientia sit literarii studii scopus.

& divini doni tam humilia & temporaria figimus. Sapientiam igitur quærendam esse, ratum sit. Sapientia verò cum dicatur *Omnium rerum Artifex, omnia docens: Sap.* 7. 21. Patet literarum beneficio promoveri nos debere ad *universalem rerum cognitionem*, (πανσοφίαν, id est, plenam omnia intra se complectentem, sibíque undíque cohærentem sapientiam) ut nihil relinquatur manifesti vel occulti, quod ignoretur, *Sap.* 7. 21. quò nimirùm animus hominis verè fiat, quod debet, Pansophi Dei imago.

Secundò, cùm sapientia dicitur tribuere *Adolescentibus intellectum & scientiam*, Prov. 1. 4. *ejúsque viæ, viæ sint amænitatis*, Prov. 3. 17. patet, sapientiæ studia debere esse sine difficultatum salebris & spinis, plana, expedita, omnibus pervia, meráſque animorum illecebras.

Tertiò, cùm sapientiæ semita dicatur esse *lux splendens*, Prov. 4. 18. sequitur, errorum tenebris securam esse debere.

Quartò, sapientia usum hunc homini præstare dicitur, *ut intelligat viam suam*, Pro. 4. 18. & *universa quæ facit:* Deut. 29 9 sequitur ergo sapientiæ studia præparare debere animos ad omnia, quibus hæc vita transigitur, faciendo & patiēdo.

Tandem sapientia dicitur *beatos reddere*, Prov. 3. 13. ad beatitudinis nimirùm æternæ fontem Deum deducendo.

Necessariò

Necessariò igitur ejus studia ad Deum quærendum stimulos ingenerare, ad inveniendum semitas præmonstrare, ad arctissimè amplectendum amoris vincula aptare debent: Aut inutilis erit totus ille apparatus. Si enim ab hoc scopo tandem aberratum est, nihil scire, imo nunquam nasci præstiterat.

Videamus autem an hæc ita consuetus studiorum cultus præstet, ut si quid animadvertamus desiderari, faciliùs de emendatione cogitatio suscipi possit.

Vulgata literarum studia scopo suo non proportionata

Eruditionem, quali nunc turgent scholæ, qualémque proponunt, esse rem, pro fugacis ævi brevitate *prolixam*, pro ingeniorum vulgarium modulo *operosam*; pro rerum amplitudine nimis *angustam*; & pro veritatis rerum subtilitate ac soliditate multis modis *mancam*, *&* *defectam*; multæ multorum sunt querelæ. Sapientiores etiam notârunt, *esse non satis fini suo respondentem*: Quin raro ad solidos vitæ usus venientem; plerúmque in opiniones, rixas, fumos desinentem. Quæ omnia non dicis causa dici, sed omino ita esse, antequam ad remediorum vestigationem veniamus, ostendendum nobis est. Nempe sapientiæ studia, ut nunc comparata sunt & in scholis traduntur, *non esse proportionata*,

I. *Vitæ nostræ*, ob *prolixitatem*: juxta illud, *Ars longa, vita brevis est*.

II. *Ingenio*

II. *Ingenio* noſtro, ob *Difficultatem.*
III. *Rebus* ipſis, ob *crebrã Aberrationẽ.*
IV. *Vſui vitæ*, ob *Alienitatem* ferme rerum, quæ traduntur, ab iis, quæ in vita communi fiunt.

V. *Deo* ipſi, ob *Non Subordinationem* omnium ſatis aptam ad hunc æternitatis ſcopum.

I. Ob Prolixitatem.

Prolixitatis argumentum primum ſumo à communi omnium confeſſione. Quis enim eſt, qui non Hippocratis cãtilenam canat; *Vita brevis, ars longa?* Secundum à granditate librorum, quibus deſcriptæ extant res. Bone Deus, quàm vaſta volumina de ſingulis propemodum materiis exſtructa ſunt! quæ in unum congeſta tantas efficerent ſtrues, ut evolvendis ſolùm illis, annorum millenariis opus ſit. Tertiò res ipſa docet, ſupra capacitatis modulum diffuſas eſſe doctrinas, poſtquam inter tot eruditos, quibus repletur orbis, vix centeſimum quemque aut milleſimum etiam reperias, qui vel guſtâſſet univerſalem eruditionem, poſſetque de omnibus, quæ in operibus Dei, aut humanis etiam rebus occurrunt, rationabiliter in medium proferre. Tam rari ſunt πάνσοφοι & παμμαθεῖς, ut πολυμαθεῖς etiam & Polyhiſtores pro miraculo habeantur. Hinc eruditionis illa vulgò uſitata fruſtillatio, ut ſibi hanc vel illam artem aut ſcientiam hic vel ille ſeligat, cæteris ne à

limine

limine quidem salutatis. Reperias Theologos, qui Philosophiam vix aspicere dignati sunt: rursúmque Philosophos, qui Theologiam nullo respectu habent: Iure-consulti plerúmq; naturalium curâ nullâ tanguntur, nec rursum Medici Juris & æqui disciplina curant. Ipsa sibi quælibet facultas separata constituit regna, sine communibus iisque certis & immotis, quæ omnes pariter colligarent, fundamentis & legibus. Sed in ipsa etiam Philosophia, alius hoc sibi, alius aliud eligit. Volunt quidam Physici esse, *Matheseos* rudissimi; & vice versa: Volunt alii esse Morales Philosophi, Naturalium nullâ cognitione instructi: Volunt audire Logici, Rhetores, Poëtæ, realium scientiarum expertissimi. Quis nescit ita esse? Et quis non animadvertit, talem artium, scientiarum, facultatum inter plures distributionem ex eo præsupposito venire, quòd impossibile sit, unius hominis ingenio satis commodè capi omnia? Quasi verò tam improportionatum rebus fecerit rerum Dominum hominem Deus: Non quòd somniem, unum hominem in omnibus excellere posse; sed quòd scire posse ad necessitatem omnia, excellere verò in professione sua, cuivis mediocri ingenio instructo, & possibile, & necessarium, certus sum.

II: Ob Difficultatem.

Difficultatis: (quòd nec illa quidem erudi-

particella, quam quisque captat, facilè influat) testimonia sunt. Primò, querelæ itidem publicæ, non puerorum modò, artes discentium, sed & virorum easdem docentium. Deinde, scholæ ipsæ plenæ clamorum, plagarum, vibicum. Certè enim nobis sacra Scriptura sapientiam, & sapientiæ studia, ut delicias commendat. Idémque antiqui sensisse videntur, qui literarum officinas *ludos literarios & scholas*, (id est otia) appellitârunt. Quid ergo monstri est, quod jam pridem σχολὰς in χόλας, ludos in cruces conversa videmus? Unde, inquam, id, nisi à molesta progrediendi difficultate venire potest? Illa quippe facit non solùm ut laboriosa sit studiorum cultura, sed etiam ut potior eorum pars, qui culturæ adhibentur, nauseâ contractâ, è scholis, ut è pistrinis, avidissimè præfestinent, nunquam ad studia, quæ spineta esse (cùm viridaria communésque humani generis deliciæ esse debeant) experti sunt, reversuri. Praxis denique idem docet. Quis enim nescit, faciliùs linguam aliquam in hominum turba usu addisci, quàm aliquot annis in schola? De comparanda rerum aliqua peritia idem propemodum est judicium.

III. Ob Veritatis in iis lubricitatem.

Veritatem scientiarum laborare, animadverterunt jampridem sapientissimi hominum: ideóque eam in profundo latitare questi sunt, coúsque ut quidam imper-

imperfectionis conſcientiâ ad ſcopulum adacti, pronunciare auſi ſint, *Nihil ſciri poſſe*: nempe certò & ſine errore. Cujus effati certitudinem propemodum corroborârunt exemplo ſuo illi ipſi, qui hoc ut delitamentum irriſerunt, ſcientiam rerũ certã ſibi arrogantes. Quicquid enim Philoſophorũ aliquis aſſeruit, mox idem aliquis deſtruxit, nec perplexitatum hodie finis eſt. Tota res literaria plena eſt diſſenſionum, contradictionum, pugnarum. Hoc autem quid niſi vacillantis ubiq; veritatis teſtimonium? Rectè enim hoc ipſo argumento *Joſephus* contra *Appionem* Hebræorum ſapientiæ veritatem, Græcorum vanitatem adſtruit, quòd illa ſemper una maneret, hæc in ſectas abiret. Recti ſiquidem non niſi una & ſimplex ratio eſſe poteſt: aberrationum mille figuræ. Cum igitur noſtro etiam ſeculo, tot enaſcantur in Theologia & Philoſophia ſectæ, tótque foveantur & pertinaciſſimè defendantur toto cœlo diſſidentes de rebus opiniones: quid hoc niſi certiſſimum eſt teſtimonium, in profundis adhuc ignorantiæ tenebris demerſum eſſe, quicquid literarum jactet ſeculum noſtrum? Cùm charitatis judicio præſupponamus, neminem ſcientem, volentem errare, aut rebellem eſſe lumini, ut *Job* loquitur, *cap*. 24. 19. Teſtimonio denique ſunt tot quotidie in lucem

venientes libri, qui, quid sunt, nisi scintellæ demum, quæ ab ingeniorum collisione excutiuntur, & hinc inde sparguntur, quælibet à se flammam excitatum iri sperans? sed non tamen hactenus accendi veras faces, nec oriri clarissimum veritatis Solem, continuatæ illæ dissidiorum & dubitationum tenebræ ostendunt.

IV. Ob exiguam ad vitæ negotia utilitatem.

Vitæ communis usibus non satis esse accommodatas literas, ut vulgò traduntur, magnos testes habemus. *Philosophia ad scholas redacta est*, inquit vir illustris, *nec est qui eam revocet ad usum communem: Horret enim spinis, & tota occupatur in nectendis nodis insolubilibus & detexendis, quæ texuit ipsa, porrigitque panem lapidosum, qui dentes frangit, aculeatisque nugis fatigat ingenia.* Et alius: *Studium Philosophiæ nihil nunc est, nisi otium occupatum & impeditum, proficiens parum: Sciuri caveæ rotundæ includuntur, quæ in circulum movetur: ubi semet continuò præcipitantes, non tamen è loco promovent. Idem nos Philosophantes facimus: parùm addiscimus & labore multo; nec id parvum nos reddit meliores, sæpe deteriores:* Id quod verissimè dici experientia ostendit. Non tantùm enim virtutum studio, (quæ civilis conversationis basis sunt) rariùs literati præcellunt illiteratos, sed ad res dexteritate agendas plerùmque ab illis superantur.

ſuperantur. Nec de ſolis Grammaticis literonibus loquor, cùm ſublimibus Philoſophis & Theologis plerúmque ita comparatum eſt, ut cùm abſtractis ſuis ſpeculationib⁹ Aquilæ ſibi videantur, in rebus vitæ & ſocietati humanæ ſervientibus talpæ ſint. Hinc enatum ſcomma: *Bonus Scholaſticus, malus Politicus*: Cum tamen ſchola vitæ præludium eſſe debeat.

Sed ut in ſpecie aliquid tangam; Metaphyſicæ ſtudium, conſtat, quantis laudibus ad cœlos uſque evehatur, tanquam totius ſapientiæ, & baſis firmiſſima, & faſtigium ſplendiſſimum: Quod, ſi rem rectè æſtimamus, ita eſt. Sed quia tamen eadem illa ſcientiarũ Regina, tantis horret ſpinis, tantíſque involvitur tenebris, ut pauci ſubtilitates iſtas capiant, & qui capiunt uſum, ad inferiores ſcientias prorſus ignorent, fit, ut ſeipſâ terminetur; prætérque momentaneam voluptatẽ, qua cultores ſuos aliquantiſper titillat, nihil uſus afferat rebus humanis. Unde porrò fit, ut eam nonnulli deſerant, planéque proſcribant non ſolùm è Philoſophiæ ambitu, (nempe *Ramæi*) ſed ex Academiis etiam tanquam ſterilisſimæ vanitatis inutilem apparatum. Regem enim Sueciæ *Guſtavum Adolphum* glorioſæ memoriæ (quem ad rem non nugas fuiſſe natum facinora

nora oſtendunt) publico edicto omne Metaphyſicæ ſtudium è regno ſuo exterminâſſe, (ut nemo Bibliopolarum ſub pœna confiſcationis tales libros importare, nemo ſubditorum etiam legere auderet, ne nova Barbarie regnū ipſi faſcinaretur, & ille in rebus gerendis diſputatores & gloſſatores varios pro negotiorum ſectatoribus nanciſceretur) *Iohannes Angelius Werdenhagen* teſtatur.

Studium Logicum & Rhetoricum propiùs ad vitæ negotia debebat accedere, cum rationis & orationis, (quibus duobus vinculis res humanæ continentur) expoſitionem profiteantur. Sed veriſſimū eſſe *Iacobi Acontii* teſtimonium, res ipſa planiſſimè teſtatur.
» Dialecticorum frequens eſt, inquit,
» ubique numerus: At ſi ſcripta & diſ-
» putationes obſerves, nihil minus inve-
» nies, quàm dialecticos. *Item*: Videas
» multos Rhetoricæ præceptis probè in-
» ſtructos, quorum etſi oratio ſit pro-
» pria, ornata, elegans, copioſa, in iis tamen ad perſuadendum vim robúrque deſideres. De cæteris Artibus & Scientiis idem eſt judicium: occupari nos iis magis, quàm ad occupationes vitæ dextrè obeundas diſponi.

V. Ob crebras ab ultimo ſcopo, Deo, aberrationes.

Poſtremò literata noſtra ſtudia nondū ita eſſe cōparata: ut nos rectâ & infallibili viâ ad ultimum noſtrum finem,

DEUM,

DEUM, ducant; Quid opus testibus? Omni teste major Academiarum nostrarum profanitas, plena luxuriæ, fastûs, helluationum, rixarum, omnigenæque petulantiæ, in aperto est. Doctrina porrò ipsa, quæ ibi colligitur, eheu, quàm multis non nisi cos malitiæ fit, iniquitatis per totam vitam exercendæ instrumentum; ut de majore eruditorum nostrorum numero verissimum sit, quod queritur Deus: *Sapientes sunt, ut faciant mala, benè autem facere nesciunt. Ier.* 14. 22. Atque talibus sapientia sua ad interitum dux est. Hinc enim est illa Dei vox: *Non multos sapientes eligi, quia sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum.* 1. *Cor.* 1. Nos quidem ne urgeri nos ista Dei voce sentiamus de sapientia gentili securè id interpretamur, sed nec tamen alii sapientiæ studemus. Revera enim ea ipsa, quam hactenus propinant scholæ, è gentilismo hausta est, & serpentino veneno infecta, scientiam tantùm boni & mali, quæ inflet, affectans, non charitati, quæ ædificet, operans. Et quia nos hæreditariâ perversitate semper delicta nostra excusare, quàm emendare paratiores sumus, fit insuper, ut nobis ipsis, naturæ corruptionem prætendendo, blandiamur: impossibile reputantes transformari, quia depravati sumus. Quasi verò non corrup-

corruptionis illius antidotum esse debeat *Timor Domini*, quem sapientiæ, & initium & finem esse toties totiésque protestatus est Deus. Verum itaque est, literarum vulgata studia esse

I. Occupationem infinitam.

II. Distractionem ingeniorum perplexissimam.

III. Aberrationum palæstram perpetuam.

IV. Negotiorum vitæ remoram.

V. Tandem aberrandi à Deo multiformem occasionem, quod maximè deplorandum.

Consultatio de remediis.

Hujus tam calamitosi literarũ & literatorum statûs, cum jampridem viros quosdã optimos misereri cepisset, varii variè morbis illis remedia quærere tentârunt. Alii quidẽ omnem illum antiquæ à gentilibus mutuatæ sapientiæ apparatum abjicere suadentes; alii delectum adhibendum, Artésque & Philosophiam, non nisi parcè usurpandas dictitantes; nonnulli transfusionem quandã, & transformationem scientiarum omnium moliri occipientes; alius sic, alius aliter. Et sanè quicunque consilii aut opis hîc aliquid ferre possunt, ut ferant, plusquam necessarium est. Primò quidem ne tam pusillum illud sapere, quale vulgares conferunt literæ, tot tantísque sudoribus constet: aut certè si labores impendendi sunt,

ut

ut uberiorem refundant fructum. Deinde, ut nos & literas ab illiteratæ plebis opprobrio vindicemus: qui, dum quos eruditionis nomine sibi præferri vident, eos rerum peritiâ, morum honestate, pietatísque zelo, nihil admodum antecellere, sæpe simpliciorum vestigia vix premere animadvertunt, vel in risum solvuntur, vel in rei literariæ contemptum concitantur. Denique ne Dei, qui cœlitus demisso sapientiæ dono suam in nobis vult reparare imaginem, incurramus iram, non ad ejus gloriam tam divinum dispensantes donum.

Causarum tanti mali vestigatio.

Verùm enimverò, quia temere cura morbi, causâ nondú morbi perspectâ, suscipitur; videamus an indagine certa ad radices tanti mali, quo res literaria premitur, penetrare, eásque detegere queamus: vt inde ad remedia tutior sit transitus. Dicam ergo quid causæ putem subesse singulis jam à nobis recensitis malis: simúlque quid remedii loco opponendum, explicabo.

Prolixitatis causa triplex. I. Non necessariorum nimia mixtura.

Prolixitas studiorum, uti vulgò tractantur, è tribus exsurgere videtur. Primò, ab incuria necessariâ à non necessariis discernendi. Inde enim secundùm *Senecæ* querelam evenit, ut necessaria ignoremus, quia non necessaria discimus. Omnino ita est. Si à

studiis

ſtudiis noſtris minus neceſſaria ſequeſtrentur, duplo plus, (molliſſimè dico) temporis, duplo minùs penſi habituri ſumus. Habenda verò ſunt pro non neceſſariis. Primò, quæcunque ſalvâ eruditione ignorari poſſunt, ut ſunt pleræque gentilium nugæ, Deaſtrorum nomina, cum ſuis mendacibus hiſtoriis, ſimilibúſque fabulis. Deinde, quæcunque nullo inſigni uſu fatigant ingenia, ut ſunt pleræque Grammaticorum regulæ, quibus pueriles animi macerantur, & anni perduntur, cæteráque ſimilis farinæ nullum extra ſcholam habitura uſum. Tandem omnes rerum & verborum ambages, quæ non nucleum excludunt, ſed mille volucris obtectum prenſant tantùm. Atque talibus tamen plerique ſcholaſtici libelli oppleti ſunt, ideoque juventutem maximam partem inutilibus & non neceſſariis diſtinent & diſtendunt. Et mirum ſit rarò aliquem ad ſolidiorem aliquam pervenire eruditionem?

Remedium itaque erit, ut è *rebus & verbis* ſolidiſſimis, ac non niſi veriſſimum uſum habituris, *Eruditionis Seminarium* conficiatur. Tantundem enim fructus colliges, ſi uno tritici puri modio agri jugerum conſeras, ac ſi decem palearum modiis ſuperadmixtis paleas cum tritico per decem jugera decuplato labore diſſemines.

Secundò

II. Discendorum confusio.

Secundò, quòd literarii labores *inextricabilis quidam labyrinthus* sint, in quo sine fine oberratur à plerísque, & rebus diffusa varietas, & oceanus quidam, quo absorberi, quàm exhaurire promptius sit, facit studiorum confusio, quòd quæ discenda sunt, nondum in satis certum evidentémque ordinem, hactenus redacta sunt. Necesse verò est, quæcunque dispersa sunt, multa videri, collecta in parvum cogi.

Remedium erit, si omnia discenda maxima, minima, tam perspicuâ disponantur serie, ut ea literarum candidati, tam ante se habeant, quàm digitos suos, pervideántque jam inde à principio, & medium & finem; certi totum eruditionis oceanum, hac ipsâ, quam conscendunt, Navi, enavigatum iri, ad portum usque desideratæ perfectionis.

III. Minutiarum nimia consectatio.

Tertiò, portentosè diffusa literarum studia facit inutilis quorundam omnium minutiarum consectatio; Talem enim in *rebus & verbis*, (cum sint infiniti tam naturæ, quàm ingenii lusus & casus) nullus est finis & modus. Ideò qui particulari Rerum descriptioni in quocunque Scientiarum, & Artium genere se dedunt, in eísq; sive desudare, sive delitiari consuescunt, illi quidem peregrinationem menti

satis

satis amœnam inveniunt, ad sapientiam tamen universalem informationis remoram patiuntur necessariò: imo faciunt ut oppleta mente singularibus quibusdam certi generis, cætera vix locum inveniant.

Remedium erit *Concinnatio libelli*, in quo omnium, quæ sunt & cogitari possunt, verâ institutâ Anatome, omnia revocentur ad vera sua genera & species: & quidem ita, ut quicquid de ulla re dicendum est, simul & semel de omnibus dicatur, de quibus dici potest. Ita omnia spe breviora & solidiora erunt: quia intellectus, paucis regulis; infinitis repagulis poterit liberari, ut suapte vi per omnia feratur & penetret ubique. Verè enim *Seneca*; „ Non multis opus est (scilicet ad sapientiam) præceptis, sed efficacibus: „ Seminis modo spargenda sunt, quod „ quamvis sit exiguum, cum occupârit „ locum idoneum, vires suas explicat, & „ ex minimo in maximos actus diffunditur.

Difficultatis causa triplex, tripléxque remedium

1. Servilis studia tractandi modus

Quòd verò *impeditum & salebrosum* visum fuit studiorum iter, causam puto fuisse: Primò, quòd non præcedebat animorum digna præparatio ad avidè hauriendum doctrinas, nec miscebatur satis utile dulci ad inescandum ingenia, sed qualiter accedebat quisque, taliter admittebatur. Tractabatur

autem

autem non ut in convivio ſolent hoſpites, humanitate & deliciis, ſed ut in piſtrino ſolent mancipia, clamore, vi, plagis. Pugni enim & ferulæ, virgæ & ſcuticæ dapes erant in ſcholis uſitatiſſimæ, quotidianaque bellaria. Et mirum ſit nauſeâſſe & caligâſſe aliquem? Nihil profectò tàm facile eſt, quin difficile fiat, ſi invitus feceris. Quomodo ergo literæ poterunt eſſe faciles inter trepidandum diſcendæ? qualiter in nulla mechanica arte addiſcendâ fit. Severitas neceſſario inducit metum, metus autem neceſſario confundit, & intricat mentem; ut ubi ſit neſciat, & ſi paulò debilior, vertiginem quandam patiatur. Arte itaque opus eſt ad capiendos, ineſcandos, demulcendóſq; animos. Quæ ars partim docentium humanitate, partim methodi prudentiâ conſtabit; ut literarum ſtudia ingeniorum illecebræ fiant, & luſus merus videantur.

2. Perfunctoria rerum explicatio.

Secundò, Difficultatis bona pars in eo hæret, quòd non per autopſiam res docentur diſcipuli, ſed per ambagioſas enarrationes, quibus difficulter imagines rerum intellectui imprimuntur, memoriæ verò debiliter hærent, ut vel evaneſcant rurſum facilè, vel variis modis confundantur.

Huic remedium erit, omnia per autopſiam ſenſúſque præſentes (viſibilia

vi-

vi sui, gustabilia gustui, tangibilia ta-
ctui offerendo. Faciliùs enim mihi &
firmiùs Elephantis imaginem, unica
ejus (aut saltem effigiei) inspectio
expresserit, quàm si decies mihi nar-
ratum fuisset, quia

Segniùs irrităt animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis commissa fidelibus.

3. Methodus nimis adhuc imperfecta.

Tertium & maximum difficultatis momentum à methodo est, quâ vulgò Scientiæ & Artes traduntur, non satis vel rebus, vel intellectui humano proportionatâ. Omnes quidem clamant, incedendum esse naturæ ordine à prioribus ad posteriora, à generalibus ad specialiora, à notis denique ad ignotiora; Sed quis præstat? Nihil dum tale videmus: Hystera protera omnes Artes & Scientias, si *Mathesin* excipias, revera obtenebrant. Nam si libri, quos habemus, à notis ad ignota leniter, nusquam interrupto passu, ingenia ducerent, tam certò scientiæ cupidi lectores ad ignotissima quæque deducerentur, quàm quilibet pedibus instructus in quamlibet altissimam rupem deduci potest, si in ea gradus exstruantur. Quod cum non fiat, nemoque quid isti libri tradant, capiat, (nisi si insigniter ingeniosus, qui suomet acumine res penetret & vi propriâ se elevet, aut cui vivâ demum voce aliter atque aliter eadem inculcentur, u

velut

veluti per nebulas quiddã videre incipiat) argumento id certo est, non gradatim viâ planâ intellectum duci, sed per salebras, scrobes, antra, & hiatus raptari.

Remedium erit; omnium Scientiarum & Artium talis conformatio, ut ubique incipiatur à notissimis, fiatque gradatim lentè processus ad ignotiora: ita nempe ut prima secundis, secunda tertiis, tertia quartis lumen ministrent, præferant ad finem usque: prorsus ut in catena annulus annulum excipit ac trahit. Quod vel solùm si quomodo fieri debeat, à nobis hoc opere monstrari poterit, sat dignum operæ pretium tulisse videbimur.

Veritatis per totam literaturam laborantis causa triplex.

Veritatis passim nos per totum scientiarum ambitum deserentis, causa verissima triplex assignari potest: nempe,

I. *Scientiarum laceratio.*

II. *Methodi* ad *res ipsas* non penitissima *alligatio.*

III. *Verborum & styli*, partim *incuria*, partim intempestiva *luxuries.*

1. Scientiarũ laceratio.

Primum enim pro conscientia testor, in libris, quos videre contigit, nihil me adhuc vidisse amplitudini rerum satis respondens, quod totam rerum universitatem exhauriret: Quicquid tandem libri nonnulli Pansophiarum,

rum, aut Encyclopædiarum, aut Syntaxeων artis mirabilis, & quoscunque titulos præferant, Multò minùs vidi totum intellectus humani apparatum, ita è suis certis æternâque veritate immotis principiis exstructum, ut omnia essent à primis ad ultima sibi mutuò concatenata sine veritatis hiatu ullo. Nec enim fortassis quisquam id egit adhuc, ut constitutis & omni proportione ad invicem coæquatis universalibus rerum principiis, quaqua versus diffluentem rerum varietatem, certis rationum limitibus cingeret: quo per universalem, & inter omnes res proportionatam harmoniam seipsam detegeret occulta, invariabilis tamen & invincibilis rerum veritas. Id, inquam, nemo adhuc quæsivisse videtur, ut per universalissima cognoscendi principia, eósque ad ultimas usq; conclusiones rite deducendi modos universalem aliquam veritati rerum cognoscendæ aperiret viam. Sibi cantillant Metaphysici, sibi plaudunt Physici, sibi choreas ducunt Astronomi, sibi leges figunt Ethici, sibi bases fingunt Politici, sibi triumphant Mathematici, sibi regnant Theologi. Imo in singulis facultatibus & scientiis singuli fermè particularia sibi constituunt principia, ex quibus placita sua extruant ac defendant: súisque déque

habito,

habito, quod alii è ſuis præſuppoſitis eliciunt. Quam tamen eo modo per omnia latenter ſparſam & undique colligi cupientem veritatem impoſſibile ſit erui. Dum enim quiſque ſibi & ſuæ phantaſiæ tantùm attendit, æquè non diffugitur diſſonantia, ut in Muſicorum choro, ſi quiſque ſibi cantet, poſthabito ad communem modulum reſpectu; aut quis credat, benè ordinatam rempublicam eſſe poſſe, ubi non communibus legibus vivitur, ſed pro arbitrio quiſque agit? Arboris ramos videmúſne vivere quidem poſſe, niſi omnes pariter à communi trunco communibus radicibus ſuccum trahãt? Et ſperari poſſit ſapientiæ ramos ſalva eorum vita, hoc eſt, veritate, divelli poſſe? Ut nempe aliquis ſit Phyſicus, qui non idem Metaphyſicus? aut Ethicus, qui non antè Phyſicus? (ſaltem certè humanæ naturæ cognitione imbutus) aut Logicus, qui non realium ſcientiarum peritus? aut Theologus, Jure-conſultus, Medicus, qui non priùs Philoſophus? aut Orator, Poëta, qui non omnia illa ſimul? Lumine, manu, normâ ſeipſum privat, quicunque ſcibilium aliquid à ſe removet. Nunquam certè Aſtronomi (ut hoc exempli cauſâ addam) tam contrarias & abſurdas fuiſſent auſi introducere & defendere hypotheſes, ſi è communi veritatis

 fundamento

fundamento hauriendæ fuissent: nec alia tam incerta & lubrica essent, aut certè viderentur omnia propemodum, quæ traduntur. Ita enim traduntur, ut nemo ferè adstruat aliquid quod non alius destruat, aut destruere moliatur. Elegans sanè visa fuit, & divina *Platonis* Philosophia: sed quàm vanæ speculationis coarguit Peripateticorum schola? *Aristotelis* Philosophia compta satis sibi visa est: sed quam nec scripturis divinis ullo modo, nec rerum veritati per omnia respondere Christiani Philosophi satis deprehenderunt. Astronomi cum suis sphæris eccentricis, epicyclis plauserunt sibi tot seculis, sed à *Copernico* explosi sunt. *Copernicus* novam Astronomiam suam ex opticis rationibus plausibiliter construxit, sed quam Physica immotæ veritatis principia nullo modo admittunt. *Gilbertus Magnetis* speculatione abreptus, totam Philosophiam ex magnete deducere voluit: sed evidentissima cum injuria principiorum Physicorum. *Campanella* in Naturalibus reassumptis antiqui Philosophi *Parmenidis* principiis triumphat pene: sed à Galilæo Galilæi unico tubo optico dejicitur. Et quid alia recenseam?

Profecto si à communibus & iisdem principiis omnes sua eruerent, fieri non posset

posset, ut in contradictiones ruerent cum manifesta non solum audientium remora, sed & veritatis ipsius jactura, quæ altercando plerúmq; amittitur. Dum enim res proponuntur inutiles, (non ex universali fundamento) non possunt non videri, obscuræ, & ambiguæ, tergiversationémque in animis audientium parere. Ad quos porrò in assensum pertrahendos assumũtur principia, undecúnque arrepta, nec satis nota, nec alteri concessa, nec in se veritatis indubitatæ: quippe limitationibus & exceptionibus variis (tales enim sunt vulgatæ Philosophiæ, ac Theologiæ canones plerique) obnoxiæ. Et quid ergo sequatur nisi contradictio & contentiones molestissimæ? ut audire tædeat tantas de rebus per se claris, vel hæsitationes, vel altercationes.

Omnino igitur aliter instituenda res est, providendúmque, ut clara luce veniens rerum veritas, hæsitationum lacunas, contradictionúmque tela effugere, omnésq; errores eluctari queat. Id autem fieri non posse arbitramur, nisi veritatis per omnia sparsæ radii in unum coëant, ut in omnibus sensualibus, intellectualibus, & quæ à divina revelatione veniunt, una eadémque symmetria appareat. Quam sola principiorum cognitionis (quæ enim possunt nisi tria esse, *Sensus*, *Ratio*,

tio, & divina *Revelatio*) exæquatio, & ad immobile uſque robur conſolidatio detegere, perque id controverſias de rebus tollere poterit. Nam detecto rerum fundamento, neceſſariò patebit, vel contradicentium alterutrius partis error, vel ſcientiarum diverſitatis ratio, quod nimirum diverſo reſpectu utraque pars rectè ſentiat fortaſſis, & loquatur, licèt ſe non intelligant, diverſi reſpectus fundamento non percepto. Certè aut hac viâ errores, qui mortalium animos variè obſident, expugnari, mentéſq; in clarâ luce ſiſti poterunt, aut nullâ aliâ. Neceſſe enim eſt, claro veritatis ſole orto, infinitarum opinionũ nebulas ultrò evaneſcere; quin & ipſum Atheiſmi caliginem Dei ope tandem diſcuti.

2. *Methodorũ volubilitas.*

Secundam vacillantis paſſim veritatis cauſam dixi *Methodorum volubilitatem*, quòd ſe non rebus ipſis omnino alligant ſcriptores, ut eo planè modo res, quo illæ intra ſeipſas ſibi conſtant, immutabiliter tradant: ſed ad fictam aliquam, & à ſe excogitatam concinnitatem res trahant, & diſtrahant mille modis. Quod nil aliud eſt, quàm in conſpectu mentis res diſtorquere, & à nativa forma in alias transfigurare. Atque tum quid niſi monſtra pro rebus apparere poſſunt? Porrò methodum rebus omnino parellelam dari

dari non posse, certum est, nisi rebus universis ad tantam in intellectu harmoniam reductis, quantâ seipsas extra intellectum revinciunt & connectunt. Hactenus excogitata fuisse ad placitum Philosophemata multa, rursúmque ab aliis convulsa, monui modò. Quod similiter de Theologiæ dogmatibus, aut etiam integris methodis, intelligatur, extrui & destrui posse: cum non ad immutabilem rerum normam, sed ad hujus vel illius cerebelli plumbeam regulam efficta sint.

Remedium.

Utinam igitur pereant omnes vagæ ad placitum luxuriantium ingeniorum, hactenus excogitatæ, & posthac excogitandæ methodi, ut tandem aliquando res omnes uno rerum ordine tradi incipiant. Atque talem nos *Christianam Philosophiam*, seu potiùs *Pansophiam* quærendam docemus, ubi omnia ex immotis principiis in immotam assurgant veritatem, perpetuâque harmonia ita sese connectant, ut opus hoc mentis tam sit indissipabile, quàm ipsa mundi machina. Nempe, ut quemadmodum rerum universitas non nostro regitur arbitrio, sed ad suas leges procedit immutabiliter; ita ejus speculum *Pansophia* eâ tradatur methodo, à quâ discedi non possit, si quis vel rumpatur variandi libidine: quod fiet, si omnia tradantur demonstrativè per

causas & effecta proxima. Sed ad hanc rem prorsus necessarium erit, res non per externa de rebus testimonia, id est, traditiones, sed per ipsas res doceri ac disci. Authoritates enim tam rebus fucum facere, quàm eas illustrare possunt, ad minimum certè discentem distrahunt, & à rebus ad se avocant: Res autem ipsæ aliter se imprimere sensibus non possunt quàm uti sunt. Aut sicubi sensus deficit, adhibenda est ratio certis normis instructa, ne aberrare possit. Deniq; ubi ratio quoq; hiat, revelatio divina succurrat. Quæ tria cognitionis principia, Pansophiæ bases instituenda sunt, ne posthac quicquid Philosophorum aut Theologorum alicui ore vel calamo excidit, pro oraculo habeatur, sed ut res ipsas perspicillis sepositis intueamur & accurato examine, quid se esse aut non esse fateantur, exquiramus. Nonnulla quippe sunt magnis etiam viris satis leviter cogitata: quæ tamen hominum admiratores promiscuè adorare consueverunt. Multis id exemplis ostendere, proclive esset, sed parco, sperans fore, ut lucidiore accensâ veritati face infinita ejusmodi ultrò patescant.

3. Verborum incuria & luxuries.

Tertia veritati præjudicans res est, ut dixi, sermonis, quo res explicantur, incuria, vel luxuries. Et luxuries quidem

dem, quòd rebus explicandis adhibentur verba, phrases, sententiæ impropriæ, tropicæ, hyperbolicæ, allusivæ, maximè cum Poëtæ vel Oratores, (vel etiam Philosophi, aut Theologi Poëtisantes, aut Oratorisantes) in res incidunt, eásque exaggeraturi vel extenuaturi more suo, colores & pigmenta adhibent, quibus res plerúmque aliam à sua nativa faciem accipiunt. Et tum quid nisi fucus est? Rerum certè veritas puro lumine sine adventitio colore spectari vult. Incuria verò sermonis est, si voces, & locutiones usurpentur obscuræ, vel sermone non intellecto, (ut sunt Latinis & cæteris nobis Græci termini) aut denique, si minùs firmæ veritatis sententiæ, pro veritatis norma venditentur: qualibus (turpe quidem dictu, sed si modo vera fatemur) Philosophorum & Theologorum libri scatent.

Affirmo itaque errorũ in re literaria procreatricem & conservatricẽ causam esse, infelicem illam, quam dixi, trigã: Variam sciendorum *Frustillationem*; variam *Transformationem*; variam *Incrustationem*. Nimirum quis res, uti sunt, cognoscat, dum non nisi carptim offeruntur? dum non suâ serie? dum non suo vultu? Nam rerum omnium symmetriâ ignoratâ, in quovis particulari objecto aberratio perquam facilis est.

Serie rerum non perſpectâ labyrinthum ubivis invenire, nimis obvium? Re quâcunque non ſuo colore obveniente oculos faſcinari, plus quàm proclive. Hinc infiniti illi circa infinita penè errores: hinc illud ad tantam confuſionem & faſtidium multiplicatum librorum chaos, ut mundus jam vix ferat. Hinc illa in tam illuminato ſeculo (uti quidem appellari gaudet) luminis penuria, ut quemadmodum *Tantalus* quærit aquas in aquis, ita nos lumen in lumine, libros in libris deſideremus, in eruditis eruditionem. Silentio prætereo errorum ſatis fœcundam procreatricem, partem ſectandi libidinem. Non immerito enim *Galenus* dixit, & ſurdos cæcos, fieri, qui ſe addicunt ſectæ, ut non modò, non audiant & videant, quæ cæteri facilè audiunt & vident, ſed etiam veriora dicere nolint, & ea docentibus reſiſtant, haud ſecus ac ebrii *Lapithæ*, qui chirurgum vulneribus eorum medicam manum adhibere parantem, pugnis & calcibus à ſe repellunt.

Cur Scholaſtica ſtudia ad negotia vitæ non ſatis præparent.

Quòd non ſatis ad *Vitæ actiones* inſtruant literæ, culpa eſt inveteratæ illius ſcholarum conſuetudinis aut morbi potiùs, quo per adoleſcentiæ annos ingenia Grammaticis, Rhetoricis, Logicis, nugis fatigantur; realibus, quæ mentem colluſtrare, & ad res agendas mentes

mentes imbuere debeant, ad Academias reservatis, ut scilicet maturiore judicio, rebus jam pares, felicius progrediantur. Sed ferè fit, ut expirante ætatis primæ fervore, ad facultatem suam festinet quisque, præparamentorum jam oblitus. Quinimò scientes, volentes studia Metaphysica, Physica, Mathematica, tãquam inutilem sibi remorã transiliunt omnes ferè Theologi, Politici, Medici futuri, errore grandi, cùm judicii soliditas, nisi ab eruditionis soliditate, obtineri non possit.

Remedium ergo erit, ut juventuti omnia per totam vitam maturè proponantur, exercitiáq; seria seriorum præludia instituantur. Quia enim faber non fit, nisi fabricando, scriba scribendo, disputator disputando; necesse est, pueros quoque homines fieri humana tractando: ut nihil admodum in vita occurrere possit, cujus non imaginem prævidissent, & præexercuissent in schola. Quin imo tota Philosophia ita adornanda erit, ut sit viva rerum imago, occultáque animorum ad vitæ negotia dispositio.

Nec ad Deum satis promoveant.

Tandem quod non ad Deum alumnos suos satis promoveant literæ, quid mirum? Nondum gentilem deposuerunt profanitatem, temerè Dei opera, imo Deum ipsum sine Deo contractandi, & gloriam incorruptibilis in simi-

litudines corruptibilium rerum transformandi. Ideò enim Philosophos Ethnicos Apostolus evanuisse testatur in cogitationibus suis, & cùm se sapere putarent, stultos esse factos, atque à Deo traditos in desideria cordis sui ad immundiciem; quia servierunt creaturæ, potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in secula. *Rom.* 1. Sed quid, obsecro, aliud hodiéque fit! Plerique sapientum nostrorum æquè, ut illi absque Deo sapiunt, nimirum nec ab illo haurientes, nec ad illum dirigentes sapientiam suam, sed à creaturis ad creaturas, hoc est, alta cum oblivione Dei, omnia sua agunt, se tantùm & cætera corruptibilia respectantes; sibi & illis inservientes. Protestatus est *Deus*, se α & ω esse, *Principium & Finem* omnium: ex quo, per quem, & in quo sint omnia. Sed quis ab illo (id est timore ejus) sapientiæ suæ initium facit? Quis per illum sapere (hoc est verbi & spiritus ejus ductu regi) quærit? Quis in illum sapientiam suam terminari (h. e. ejus unius gloriæ se, & omnia sua devovere) cupit? Abscondita sunt ista ab oculis plerorúmque: A nobis ipsis incipimus, per nos ipsos proficimus, ad nos ipsos tendimus. Incipimus à fiducia nostri, innitimur viribus & lumine nostro, tendimus ad commodum & gloriam

nostram;

noſtram; cóque à nobis ad nos relabimur, & per creaturarum vana hinc inde trahimur, & rapimur, donec evaneſcamus ipſi quoque. Hæc eſt triſtiſſima via omnis carnis, qua infeliciter à Deo aberrant ſapientiſſimi quique.

Remedium erit per totam Panſophiam veræ Dei cognitionis, & timoris ſemina ita ſpargi, ut quoquo ſe vertat homo, videat omnia ſine Deo nihil eſſe: Imo hanc noſtram Chriſtianam Panſophiam ita ordinari oportet, ut nihil ſit niſi perpetui ſtimuli Deum ubique quærendi, & accurata indicia Deum quæſitum ubique inveniendi, & certa forma Deum inventum ubique amplectendi; Eóque modo, ut ſit quædam ſancta ſcala per omnia viſibilia ad inviſibilem, uſque omnium apicem ſummam Dei majeſtatem (quæ nobis fulgore ſuo inferiora omnia nihil eſſe, niſi veræ lucis umbram oſtendit) aſcendendi, ibique velut in immobili quietis centro, & deſideriorum omniū meta tandem quieſcendi, inque illo vitæ fonte, à quo voluptatum fontes fluunt nos æterna beatitudine demergendi. *Remedium.*

Hoc niſi obtinemus (quemadmodum & ſuperiora) vani ſunt omnes conatus noſtri, vani nos ipſi, vanum tandem quicquid agimus: pergent ſapientuli ſuos oberrare labyrinthos, pergent

ſcholæ

scholæ *Sisyphea* sua volvere saxa, perget delirare & vertigine ambulare mundus.

Laboranti ergo rei literariæ, ut jam tandẽ rectius succurratur opus est.

At cum res nimiùm seria sit, in qua Dei gloria, humaníq; generis salus vertitur, ardentissimè invocandus est Deus, ut nostri misertus, caligantes nostros aperiat oculos, qui in lumine ejus videamus lumen. Et quia Christus non solùm dixit: Petite & accipietis: sed etiam, quærite & invenietis; Pulsate & aperietur vobis, *Matt.* 7. 7. adjungendi sunt votis & suspiriis indefessi conatus, quomodo rebus vela detrahi, & homines ad contemplanda per claram lucẽ magnalia Dei, quibus circumstamur, undique disponi possint.

Cur id author tentet & quâ fiduciâ.

Ego minimus omnium, en prodeo! sive novam facem, sive accendendæ novæ faci scintillas novas mundo inferre gestiens. Nimis quidem conscius tenuitatis propriæ, gratia tamen Dei profundissimâ humilitate fretus, non defore conatibus in gloriam suam, & multorum salutem directis, cœleste auxilium. Deo meo intima cordis nota sunt, non me ingenii fiduciâ huc agi, sed conscientiæ stimulis adigi, ut si qua parte prodesse queam, prodesse cupiam; saltem stimulos subministrando iis, qui majora possunt. Majora enim post omnia anteacta secula & sperandi & tentandi revera tempus est.

Templum sapientiæ splendidum exædificandi tempus est.

Attende

Attende mî Lector, tot ſcientiarum hactenus indagationes, tot artium culturæ, tot arcanorum ſcrutinia, tot ingeniorum conflictationes, tot in lucem editæ de omnibus propemodum rebus lucubrationes; quid quæſo ſunt & eſſe debent, niſi eruditionis è variis totius mundi ſylvis & lapicidinis conquiſita à variis opificibus variè elaborata, inque varios acervos, variè comportata, hinc inde tamen adhuc disjecta materia? Ecquid vero jam reſtat, niſi ut aliquando tandem his materiarum ſtruibus in debitam redigendis formam, ſolertem adhibeamus manum? ad exſtruendum ſcilicet univerſale aliquod veritatis luce, & harmoniæ ornamentis verè ſplendidum *Sapientiæ Templum*: de quo jure *Lucretianum* illud cani poſſit.

Sed nil dulcius eſt, bene quàm munita tenere,
Edita Doctrinâ *ſapientum* Templa *ſerenâ,*
Deſpicere unde queas alios, paßimque videre
Errare, atque vias palantis quærere vitæ.

Aut potius *Salomonicum* illud uſurpari: *Sapientiam ſibi ædificâſſe domum, excisis columnis ſeptem, immolaſſeque victimas, & miſcuiſſe vinum ſuum, & inſtruxiſſe menſam ſuam, miſiſſeque ancillas ſuas,*

suas, ut invitarent per collegia, & loca excelsa urbis, dicendo: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Relinquite infantiam & vivite, ambulate per viam prudentiæ. Prov. 9 Talem ſapientiæ veræ Baſilicam, niſi aggrediuntur ſapientiæ cultores, ſimiles erunt ignavo Architecto, ſemper ſtructuram aliquam molienti, nunquam abſolventi. Quin & metuendum erit rei literariæ, ne mole ruat ſua, & tam vago ſcriptorum diluvio, ſi nulli aggeres opponantur, adobruatur tandem. Verum enimvero hîc demum Architectonicâ opus erit, qualem ab ingenio humano fruſtra ſperari autumo. Domicilium enim ſapientiâ dignum, niſi ab ipſa ſapientia, conſtrui non poterit. Ubi autem *invenitur ſapientia? & quis eſt locus intelligentiæ? Solus Deus intelligit viam ejus: ipſe novit locum illius, Ipſe, qui fines mundi intuetur, & omnia, quæ ſub cœlo ſunt, reſpicit. Qui facit ventis pondus, & aquas expandit in menſura: qui ponit pluviis legem, & viam procellis ſonantibus. Is ſolus videt eam, & enarrat, quia præparavit, & inveſtigavit.* Job. 28. 12. 13. Ideo *Moſes* Tabernaculum Dei formare non potuit, niſi à Deo inſtructus. *Inſpice,* (inquit Deus) *& fac ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt in monte.* Exod. 25. 40. Laus verò tibi, ô Deus,

Cujus formã ſolus Deus docere poteſt.

Deus, qui hâc eâdem voce nobis etiam, Sapientiæ Templum *Pansophiam* structuris, exemplar monstras, *Opera tua & Vocem tuam*: ut quemadmodum opera & verba tua sunt vera, & viva imago tui: ita hoc, quod agimus, esse queat, vera & viva operum & verborum tuorum imago.

Ignoscant mihi Eruditissimi viri, de quorum laboribus pronuntiare nunc præsumo. Quas adhuc vidi Encyclopædias etiam ordinatissimas, similiores visæ sunt catenæ annulis multis eleganter contextæ, quàm Automato rotulis artificiosè ad motum composito, & seipsum circumagente. Et lignorum strui, magna quâdam curâ & ordine eleganti dispositæ similiores, quam arbori, è radicibus propriis assurgenti, spiritûs innati virtute se in ramos & frondes explicanti, & fructus edenti. At nos Scientiarum & Artium radices vivas, arborem vivam, fructus vivos desideramus. *Pansophiam* dico, quæ sit viva Universi imago, sibi ipsi undique cohærens, seipsam undique vegetans, seipsam undique fructu opplens; Hoc est, (ut ad priùs positas metas respiciam) Pansophiæ librum cupimus constitui quod sit

An vero hactenus nihil tale existit?

Universæ eruditionis Breviarium solidū.
Intellectus humani Fax lucida.
Veritatis rerum Norma stabilis.

Negotiorum

Negotiorum vitæ Tabulatura certa.
Ad Deum ipſum Scala beata.

Panſophia omnia debet ad Numeros, Menſuras, & Pondera redigere.

Aut (ut aliter etiam cordis mei deſideria exprimam) elaborandum puto, ut quemadmodum *Deus omnia in Numero, Menſura, & Pondere diſpoſuit.* Sap. 11. 21. ita nobis

I. Omnia, quæ uſquam ſunt, erunt & fuerunt, ſub numeros veniant, ne quicquam cognitionem effugiat.

II. Ut omnium commenſurata proportio, tam ad univerſum, quam ad ſe invicem, pateat oculis noſtris.

III. Tandémque ut cauſarum pondera extent evidenter, ad pervidendam accuratè rerum omnium veritatem.

Primum faciet ut Eruditio ſit Univerſalis: quod primò intendimus.

Secundum: ut ſit clara & diſtincta; quod cupidè perſequimur.

Tertium: ut ſit vera & ſolida, quòd maximè optamus.

Talem, inquam, librum cupimus conſtrui, qui *Unus* inſtar ſit omnium verè *Univerſalis Eruditionis promptuarium*: in quo nihil meritò deſiderare queas, & è cujus lectione mentibus ſua ſponte influat ſapientia, nimirum propter cohærentiam rerum perpetuam, claram, diſtinctam, exurgentibúſque omnibus è radicibus & venis, propriis, ut appareat, ita eſſe unumquodque, ut dicitur,

itur, nec aliter esse posse, quàm est, propter ipsam immutabilem seipsam ubique connectentem rerum veritatem. Sed tamen hæc omnia *compendiosè*, quia brevi fugacíque vitæ serviendũ. Omnia *populariter*, quia lumen mentibus inferendum, non tenebræ: Et omnia *solidè* per causarum & effectuũ connexionem perpetuam, quia veritatis quærendum firmamentum, non opinionum figmenta. Nempe ut omnia scibilia (sive sint naturalia, sive moralia, sive artificialia, sive etiam Metaphysica) simili certitudine tradantur, quâ apud Mathematicos demonstrationes procedere videmus, ut dubitationi ne locus quidem relinquatur. Unde non solùm ea quæ sunt, evidenter & sine errore cognoscantur, sed & insuper cogitationum, ratiocinationum, invẽtionúmque infinitarum fontes recludantur.

Quanti intersit talem confici Pansophicum librum.

O quàm optanda hæc sunt! quàm longè meliore loco essent mortalium res! Cùm enim libri transplantandæ sapientiæ instrumentum sint, instrumentum verò excellenter bonum, ceu norma nulla parte aberrans, aberrare prohibeat artificis manum: si extaret docendæ & discendæ universalis sapientiæ tale instrumentum, quale descripsimus, posset non solùm juventus scholastica dexterrimè formari, (quod

majus

majus quiddam esse, quàm expugnare Trojam alicubi *Melanchthon* scripsit) sed & omnibus qui homines nati sunt, expedita ~~pateret~~ via universales rerum cognoscendi rationes, ad sapienter opera Dei spectandum, suaque omnia disponendum.

Cederent etiam non invitæ tam claro lumini errorum tenebræ: & hominibus circa solida rerum occupatis, ádque serios fines, per vias exploratas contendentibus, faciliùs cessarent diffidia, lites, bella, quibus se nunc conficit mundus. Conflictationum quippe causa est animorũ exasperatio mutua, exasperationis irritatio, irritationis voluntatũ diffidentia; diffidentiæ volũtatum, animorum dissensiones; Dissentionum verò vaga & inordinata rerum consectatio. Repertâ ergo rerum viâ (quæ non poterit, nisi unica esse, quia veritatis essentia est, unum esse & simplex) evanescerent diverticula, hoc est, dissidiorum, aberrationum, contentionum occasiones. Ita fieret miserente Deo, ut faciliùs Scholarum, Ecclesiarum, Politiarum vulnera coirent; restitutâque orbi Christiano pace, non solùm posset, quicquid Christianarum est gentium veræ sapientiæ, & Pietatis studiis efflorescere, sed possent eodem lumine collustrari, & in Christianismi amplexum (divinitus

patefacti

patefectâ hac plenâ veritatis viâ) perduci infideles. Atque ita videremus tandem, quod venturum aliquando pronunciaverunt sacra Dei oracula; fore, ut repleatur terra cognitione Domini, sicut aquis operitur mare, *Es.* 11. 9. sítque Dominus Rex super omnem terram, Dominus unus, & nomen ejus unum *Zach.* 14. 9. Pateátque via *Sionis* tam explanata, ut ne stulti quidem deerrare queant. *Es.* 35. 8. Hoc enim esset, (quod alius Propheta dixit futurum) montem Domûs Domini ultimis temporibus constitui in vertice montium, ut confluant ad eum populi, & properent gentes multæ, dicentes, venite, ascendamus ad montem Domini, ut nos doceat de viis suis. Et fundent (pergit vox Dei) gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens adversus gentem gladium, nec discent ultrà belligerare. *Mich.* 4. 1. Miserere nostri ô Deus, & da vivere pacem tuam super *Hierusalem.* Oriatur super nos gloria tua, ut in lumine tuo ambulent gentes.

An sperari possit? Sed an speranda hæc talia? Non desperanda certè, modò universale istud intellectûs humani directorium, per quod clara luce gradibus nusquam interruptis, à fundamentis rerum ad fastigia usque infallibiliter duci queant mentes hominum, exstruatur. Si enim

eâ

eâ ratione Theatri Sapientiæ Dei spe-culatores efficimur, non poterunt ani-mi hominum non impleri gaudio & læ-titiâ, ut acclament alii alios; Venite, ascendamus ad montem Domini, ut nos doceat de viis suis. Tale verò di-rectorium (Pansophiæ perfectam me-thodum) non esse desperandum, hæc suadent.

Ejus spei fundamenta.

1. Homini omnia subjecta.

Primò, certum est, ut ut res videan-tur ob infinitam multitudinem innu-merabiles, ob variam disproportionem incommensurabiles, ob latentem ple-rúmque in profundo veritatem impe-netrabiles: nihilominus tamen omnia infra hominem esse, ejusque ingenio subjacere. Omnia siquidem in ejus gra-tiam facta sunt; sed gradu inferiore: ipse, ut ultima rerum colophon, abso-lutissimáq; Creatoris sui imago, om-nium perfectionem in se uno comple-ctens, quidni tandem aliquando sei-psum, & omnia acutè pervidere consu-escat? Nam quia eum sapientiæ suæ spectatorem constituit Deus, cer-tum est, non inhabilem tanto fini fe-cisse. Fecisset autem, si res ingenio, aut ingenium rebus disproportiona-tum fecisset. Maneat ergo, unum so-lum esse magnum nimis, cujus magni-tudinis non est pervestigatio: *Ps.* 145. 3. Cætera ad numerum, mensuram, & pondus esse facta. *Sap.* 11.20. *Es.* 40.12.

Nunc-

umeranda proinde, menſuranda, onderanda, donec pateat univerſalis rmonia oculis noſtris.

Secundò, Deus omnia bene fecit, quit ſacra Scriptura. Sed unũquodue in tempore ſuo, *Eccl.* 3. 11. hoc ſt, gradatim. Fruſtráne igitur cordias hominum indidit mundi deſideriũ? ognoſcendi ea, quæ operatur ipſe à rincipio ad finem? *ibid.* Fruſtra verò ndidiſſet, ſi finem non aſſequeretur llud ipſum deſiderium. At fruſtra aliuid facere ſapientiæ ſummæ non convenit.

2. *Deſideriũ cordi inditũ.*

Tertiò, apparatum jam habemus randem, in tot hactenus magno laore & diligentiâ congeſtis librorum nonumentis. Nihílne omnes iſtos giſſe putamus? At jam oſtendi, fieri d non potuiſſe, ob ſupremum rerum ræſidem, qui fruſtra fieri aliquid non ermittit, ne errores quidem. Eſto gitur, fuerint hallucinati, errârint in leríſque, Deus tamen, quia æterna & mmutabilis Veritatis baſis eſt, non oteſt non eò rem dirigere, ut veriati, indies planiùs detegendæ, ac roborandæ, ipſi errores etiam ſervire tandem habeant neceſſe. Conſtat autem, perpulchrè, jam reperta eſſe plurima: quidni ergo & reliqua ſperentur? Non ſt profectò nihil, quod *Euclides*, *Archimedes*, aliique quantitatis rationes ad

3. *Progreſſus non contemnendi,*

ad eam deduxerunt evidentiam, ut numeris, mensuris, ponderibus miracula propemodum patrentur. Non est nihil, quòd Medici, Hermetici, Chymiæ ope rebus naturalibus qualitates detrahere, & ad nudam propemodum essentiam penetrare didicerunt. Non est nihil, quod *Verùlaminus* mirabili suo organo rerum naturas intimè scrutandi modum infallibilem detexit. Et *Iungius* Saxo Logicæ nunc arti ad eam perfectionem deducendæ insudans, ut propositionum veritas adstrui, sophismatum deceptiones destrui queant, ea certitudine quâ *Euclideũ* quodvis problema apodeicticè deducitur. Quid alia memorem? ut clavus clavum pellit, ita inventio inventionem trudit, fæcundo hoc seculo nostro ingeniis: & desperemus aliquam inventionem inventionum? quâ quicquid à tot ingeniis elaboratum est sigillatim, toti generi humano commune fiat. Non solùm, inquam, quicquid jam veritatis erutum est, commune fiat, sed & modus, rerum veritatem eruendi, ex omnibus confiat unus. Et id ô quam pulchrum esset!

4. Ex multis luminibus unum fiat.

Nam si singulis sua erant penetrandi acumina, suæ agendi normæ, sua re librandi pondera: Quid non esse poterit, si omnia acumina in unum acumen, omnes normæ in unam normam, omnia

pondera

pondera in unum pondus redigantur? Plus candelarum, plus luminis. Modo ratio reperiatur, qua omnia lumina in unum lumen coire possunt: hoc est, quomodo tam diversa illa, & infinita ferè inventa, cognita, cogitata, in unam, perpetuam, immutabilem, æternamque cogitandi, cognoscendi, inveniendi formam reduci queant. Hoc enim invento, habebitur quod quæritur.

Quidni autem inveniatur? Habemus utique jam & rerum cognitarum sylvam non contemnendam, & grassandi ad reliqua lumen methodi non obscurum. Tentemus ergo plus ultrà ad ultimam usque rerum, & methodi metam. Ubi enim datur ulterius, datur & ultimum. Sola æternitas, cui destinati sumus, limitare potest mentem nostram; quæ in tempore sunt, intra mentis ambitum sunt: modo eorum radices, æternæ, constantes, immutabiles rerum rationes, secundum quas sunt, & fiunt omnia, cognoscantur.

Et habemus expressam de ultimis temporibus promissionem, fore, ut pertranseant multi, & multiplicetur scientia. *Dan.* 12. Pertransierunt utique multi, & perscrutati sunt (hoc seculo magis ac unquam) cœlum & terram, maria & insulas, totúmque naturæ

5. Promissio Dei de ultimis temporibus.

naturæ regnum, nec non divinorum oraculorum libros aliter atque aliter. Et quid restat igitur, nisi, ut altera quoque pars vaticinii complementum sortiatur?

Consultatio de modo adornandi Pansophici libri.

Sed veniamus jam tandem ad rem ipsam, modum nempe, quo res tanti desideratum in effectum deduci queat. Et iis quidem, quæ jam de confusionis rei literariæ, tàm causis quàm remediis dicta sunt, patere nonnihil potuit: expressiùs tamen dicendum est.

Tria necessaria.

Ad universalem rerum omnium Cognitionem, Possessionem, Vsum, non puto perveniri posse, nisi per novam & universalem.

1. Recognitio seu nova lustratio omniū quæ unquam exstant.

I. *Recognitionem* omnium bonorum, unà cum inventariis omnibus.

II. *Collationem* inventariorum cum rebus, an ita se habeant res ipsæ, ut rationaria illa nostra seu regesta referunt.

III. *Dispositionem* eorum, quæ reperta fuerint, novam & universalem, ad novos universales usus.

Recognitio bonorum nostrorum hoc intendet, ut quæ sit propria hæreditas nôstra, & circa quod omnes omnino homines occupari conveniat, ne ignoretur. Nimis enim verum est; Non intelligere homines sua bona: nempe

quod

quòd mundi ſint poſſeſſores; Creaturarum Domini, æternitatis ipſius cum Deo conſortes. Quod quia pauci vel nôrunt, vel credunt, vel exiſtimant, fit; ut vanis & pernicioſis plerique ſe occupent, tandémque ceu indigni exhæredentur. Docendi igitur ſunt Chriſtiani accuratè penſitare, quid ſit Apoſtolicum illud: ſive mundus, ſive vita, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura, omnia veſtra ſunt; vos autem Chriſti: Chriſtus autem Dei. 1. *Cor.* 3. 22. Non autem fruſtra dixi revidenda ſimul eſſe inventaria. Ampliſſimæ ſiquidem ſunt opes noſtræ, & variæ admodum, ut pauci vel nomenclaturam teneant, nedum, ut quid ſingulæ ſint, & quid curæ noſtræ requirant, nôrint. Deſcribenda igitur illa omnia ſunt hominibus, legis inſtar, planè & lucidè. *Deut.* 27. 8. Et quia accuratè deſcribenda, videndũ, ne quid prætereatur. Omnia proinde repertoria priora conſulenda, univerſalia & particularia, antiqua & nova, à quocunque adornata. Nam tametſi hæc valdè multa ſunt, perfectam tamen omnium ſynopſin molientem, laborem hunc ſubire neceſſe eſt. Et utinam plura quoque extent. Sed periêrunt inſignia quædam monumenta: inter quæ ſapientiſſimi hominis *Salomonis* de plantis & animalibus libri. Quæ cum fruſtra deſiderentur,

Etiam Authorum, qui de materiis, quibuſcunque jam ſcripſerunt.

rentur; usurpanda, quæ adsunt, ante omnia ipse Sacer Dei codex, Biblia, quæ nihil aliud sunt, nisi quidam ipsius Dei commentarius super iis, quæ nobis in hac vita dedit, & in futura servat. Verum quia hîc Deus ea ferè tantùm agit, aut certè potissimùm, quæ animæ statum concernunt, non prætereundi sunt, qui materias inferiores tractârunt, Philosophi, Medici, Juris consulti, Mechanici, rerum variarum inventores, Historici, Cosmographi, ut ex omnibus particularibus scientiis, una tandem universalis scientiarum scientia, & ars artium, hoc est, Pansophia confiat.

Sed quo fine? Non autem hoc intelligimus, ut istum in librum variæ Authorum de rebus opiniones colligantur, quemadmodum faciunt, qui multa lectione eruditionem metiuntur, ut varia, variorum de rebus placita recitare, aut etiam consarcinatis ejusmodi centonibus, & pro libris foras datis, innotescere possint. Nec simpliciter, ut variæ illæ sententiæ inter se conferantur, qualiter faciunt, qui varias quæstiones pro & contra ventilant, convellendísque opinionibus, quæ non placent se fatigant, & volumina implent. Sed hoc volumus, ut in concinnando Philosophico opere, omnes, qui de pietate, moribus, scientiis, & artibus com-

commentati sunt, posthabito respectu, Christianus an Mahumetanus, Judæus an Ethnicus, & cuicunque etiam inter illos addictus sectæ quis fuerit, Pythagoricus, Academicus, Peripateticus, Stoicus, Essæus, Græcus, Romanus, Antiquus vel Recens, Doctor aut Rabbi, quæcunque Ecclesia, Synodus, Concilium, omnes, inquam, ut admittantur, & audiantur, quid boni ferant.

Cur hic omnes Authores admittendi? quia

Hoc suademus, quia

1. Quod molimur, universalis sapientiæ thesaurus est generi humano communiter possidendus. Omnia igitur ingenia, omnes gentes, sectas, ætates, tributaria hic esse, æquum est.

1. Commune negotium agitur.

2. Sedemus hic omnes mundo immissi, in communi sapientiæ Dei Amphitheatro, nobísque Christianis superadditum revelationis divinæ lumen ex æquo lucet: quidnì ergò cuivis etiam minimo, quicquid notabile videre se putat, extensâ modestè manu & voce, submonere cæteros fas sit?

2. Omnes divinitus admisii sunt.

3. Non sit verisimile uni alicui, aut paucis quibusdam uno & altero seculo tantum videre datum esse, cæteris nihil: sed quemadmodum nulla fert omnia tellus, omnis tamen fert aliquid, & quidem diversis etiam annis: ita Deum ingeniis varias lucis suæ scintil-

3. Deus variè dona distribuit.

las distribuere per varias gentes ætatésque. Ventus quò vult spirat, inquit Christus, de Spiritu Sancto ejusque operatione sermonem instituens. Et non desunt exempla extra Ecclesiæ *Pomeria*, sapientiæ Spiritum alios atque alios afflare solitum: ut *Iobum*, *Elipbaz*, *Elibu*, *Mercurium Trismegistum*, *Socratem*, *Epictetum*, *Ciceronem*. Nemo proinde contemnendus: (sæpe etiam olitor est satis oportuna locutus) præsertim in illis, quæ naturæ lumine penetrari possunt. Prudenter sanè *Verulamius* censet diversas hominum de rerum *Natura* opiniones esse, veluti diversas sui per eundem textum glossas: quarum una hoc, alia alio loco emendatior esse, & aliquid observatu utile subministrare potest. Maneat ergo, nullum tam malum esse librum, in quo non boni aliquid reperire liceat. Si non aliud, occasionem certè errorem aliquem emendandi.

4. Collatis sententiis faciliùs invenitur verum.

4. Certum est, neminem errare volentem, (quo enim fine id vellet?) sed errare, deceptum verisimilitudine aliquâ. Nam erroribus etiam rationes prætenduntur. Ergo audiendæ: quia cum rationali creatura hominibus actio est. Ita rationibus collatis faciliùs detegetur fucus, & verisimilitudo veritati, umbra lumini cedet.

5. Nemo condemnari debet inauditus.

5. Si quis inauditus condemnatur, quamvis

quamvis condemnatur justè, justitia tamen vim patitur: quia fieri potest, ut se res aliter habeat, quàm auditione acceptum est, ergo cognoscenda potiùs omnia. Ut taceam, rem nimii supercilii esse, hominem homini, ob præconceptam opinionem, vel suspicionem ita præjudicare, ut rationes ejus etiam audire nolit. Annon hoc est dicere fratri suo *Raca?*

6. Esto ignorarit hic & ille aliquid, errarit etiam in hoc & illo insigniter: quis tamen nescit, alienum errorem sapienti errorum cautelas esse posse. Possunt Pansophiæ architectis variæ aliorum aberrationes, variæque aberrationum occasiones, varia suggerere utiliter ad magis magisque expoliendum Pansophiæ opus. *6. Errores etiam prodesse possunt.*

7. Optamus homines tandem aliquando à dissentionibus liberari, ut sectæ & odia cessent. At non cessabunt, nisi cessent suspiciones, quibus alii apud alios laborant. Suspiciones auté cessare non possunt, nisi omnibus & singulis satisfiat de sentétiis & scrupulis, tam suis quàm alienis. Fieri auté satis non poterit, nisi audiantur omniú sentétiæ, & conferantur placidè, & exigantur ad easdem leges, quas sibi utrinque posuerint, veritatis claræ & irrefragabilis. *7. Dissidia tollenda sunt Ergo per reductionem ad harmoniam*

8. Tandem memorabile est ad structuram sacri Tabernaculi à *Mose*, & *8. Exemplú populi Dei antiqui.*

 Templi

Templi à *Salomone*, non de suo tantùm contulisse *Israelitas*, sed spolia etiam hostibus populi Dei, *Ægyptiis*, *Philistæis*, *Ammonitis* erepta, obtulisse, & ab architectis acceptata fuisse. Nam & aurum undecunque conquirebatur, & gemmæ alibi, quàm in terra sancta offerebantur, & *Cedrina* ligna, in *Libani* monte desecta, advehebantur, omnia in honorem Dei *Israelis*, & splendorem domûs ejus. Quemadmodum etiam in reædificando à *Zorobabel* eodem Dei Templo, *Deus* Spiritum *Cyri* regis suscitavit, ut non solùm offerret ipse regiam suam gazam, sed & subditis suis per omnia regna mandaret, juvare *Israelitas*, quemque de loco suo argento & auro, & substantia, & pecoribus. *Esd*. 1. 12. 3. 4. quidnî ergo etiam admittant Sapientiæ Templi structores, undecunque pretiosi aut splendidi aliquid accedere potest? Quin etiam *Gabaonitæ*, quanquam maledicti, adhiberi possunt ad ligna cædendum, & aquam comportandum, in domum Dei nostri. *Ios*. 9. 23. Ita sit, quia ita expedit.

Authoris Apologia

Quòd si aliter ante hac sensisse visus sum, & sectam fovisse, odiúmque *Aristotelis* & gentilitiæ turbæ aliis instillasse, non diffitebor, abreptum me fuisse exemplo piè cum *Nehemiâ* zelantium, quòd *Israelitarum* pueri, per

Hierosolymæ

Hierosolymæ plateas discursantes, nesciant loqui *Iudaicè*, sed *Azoticè*. *Nehem.* 13. 24. hoc est, quòd in scholis nostris, gentilitia Sapientia, & Eloquentia, Disciplinæ Christianæ prævaleant: quod utique abominatio est: habemúsque omnes millies præoptare, ut meretricia illa profanæ Sapientiæ lenocinia pereant, quàm per illa periclitari debeant animi, quos Christus suo Spiritu repletos vult. At verò quia nunc non de Paganismi prædominio, aut noxiâ cum Christianismo mixturâ consultatur, sed quomodo Universitatis Regi, Christo, tributum ferat omnis terra: & quomodo quicquid rivulorum ab hoc Sapientiæ fonte quoquo versum dimanavit, suo fonti reddatur, (inquinamentis tamen foris relictis) adsunto gentiles quoque & Arabes, & si quid possunt, ad decorem domûs Dei nostri afferant. Præsertim cùm in Pansophia non solùm salutis cardo, sed & vitæ hujus negotia spectantur, in quibus gentilitii potissimùm occupati, non potuêrunt non utilia observâsse, quæ fastidiosè respuere inutilis superstitionis esset. Admittimus ergò, sed eâ lege, ut quicquid verè, prudenter, piè ab illis cogitatum, scriptum, inventum est, in communem usum assumatur; quicquid inconcinnè, contra veritatem, aut pietatem dixisse, aut

fecisse cõvicti fuerint, tacere post hæc jubeãtur, ne perpetuò profanitas pietati, error veritati, tenebræ luci obluctẽtur.

In recognitione Authorũ candore opus & diligentiâ.

Sed candore hîc opus erit & judicio, ne facilè pronunciemus. Fit enim ut quandoq; aliis errores impingamus, quos illi non agnoscunt, quia suspicione præoccupati, aut abrepti affectu, verba intorquemus contra Authorum suorum mentem. Cum tamen optimus interpres verborum quisque suorum; *Aristoteles* ipse hoc nomine non optimè audit, quasi facturus placitis suis fidem, refutaverit antiquos Philosophos, non satis integrè illorum dogmatibus recensitis: ut non potuerint non portentosa apparere, quæ per se nec veritati, nec *Aristotelicæ* forsan sententiæ tam dissona fuissẽt. Quod si ita est, (nihil enim pronuncio) cautioni erit Pansophiæ structoribus, ubi non partialis victoria, sed universalis harmonia quærenda venit, ut nempe, quàm maximè potest, discordantiæ, etiam per mediam repertam veritatem, in consonantiam reducãtur: de quo sequitur.

SS. Collatio inter scripta & res quàm necessaria.

Hæc ita de recognitione rerum & regestorum. Dixi etiam collatione opus esse ad deprehendendum, num inscripta sint omnia, quæ in rebus extant? aut quæ inscripta sunt, num extent omnia? nec non an eodem modo se habeant omnia, quo traduntur? Nisi enim

enim res & rerum expoſitio ex amuſſi conveniant, intricantur ingenia, & implicantur erroribus. Jam autem nimis certum eſt, & haberi apud nos nimis multa in catalogis; (præſertim in ſectis quibuſdam, ubi ſomnia & umbræ pro rebus tenentur) quæ in rebus non ſunt: rurſúmque eſſe in Theſauris Dei & Naturæ complura, quæ nobis nondum conſignata ſunt; & denique plurima aliter habere, quàm nobis noſtri dictitant libelli: ut prorſùs neceſſarium ſit, omnia commentaria cum rebus conferri. Hoc etenim facto demum tàm defectus, quàm ſuperfluitates, erroréſque apparebunt, & tolli, emendari, ſuppleri poterunt, non antè. Sed huic labori ecquis mortalium ſufficiet? ob infinitam, nempe, rerum naturalium, ſupernaturalium, moralium, artificialium, tàm multitudinem quàm varietatem. Nam ſi priores illi rerum indagatores in particularibus quibúſque materijs, tot tantóſque reperiebant nodos, ut plerorumque diligentia in querimonia (de inſuperabili naturæ ſubtilitate, imperſcrutabili cauſarum complicatione, implacabili contrariorum, quæ ubique occurrunt, hoſtilitate, nimiâque ad hæc omnia ingenii humani infirmitate) terminata fuerit: quid non fiet, ſi quis univerſa ab integro retexere velit? At non deſponden-

 dus

dus animus est. Arte interdum expeditur, quod viribus non potest: id quod non satis videntur hactenus observâsse scrutatores rerũ, qui solâ ferè ingenii vi, & diligentiæ continuatæ impetu perrumpere elaborârunt: cum tamen, ut manus nuda, ita intellectus sibi permissus, non multũ valeat. Instrumentis verò & auxiliis res perficiatur tum facilius tum certius. Normis itaque opus erit, ad quas res & de rebus dogmata exigendo, necessaria à non necessariis, utilia à non utilibus, vera à falsis expeditè secernantur. Atque talem normam in natura scrutanda reperisse visus est Illustrissimus *Verulamius*, artificiosam quandam inductionem, quæ revera in naturæ abdita penetrandi reclusa via est. Verùm enimverò, quia hæc plurium hominum & seculorum continuatam industriam poscit, atque adeò tum operosa, tum à successu quasi incerto suspensa videtur, fit, ut præclarum inventum, à plerisque tanquã inutile contemnatur. Nobis verò ad Pansophiæ structuram auxilii parùm adfert, quia (ut dixi) ad naturæ solùm arcana recludenda directum est, nobis autem rerum universitas respicitur. Alia igitur aliqua prorsus universali norma opus erit, quam nobis inquirentibus forsan non dedignabitur ostendere misericors Deus noster: qui ideò

Non sine normis.

ideò se abscondit, ut quæratur; ideo quæri vult, ut inveniatur. *Prov.* 25. 7. *Es.* 5. 15. *Non inquisitionem tuam Deus inventionis effectu fraudari ullâtenus sinet,* (scribit beatus *Fulgentius ad Monimum lib.* 1.) *qui te ad inquirendum spiritualiter inflammavit: dum ipsius fidele promissum nulla ratione cassetur dicentis; Petite & accipietis, quærite & invenientis, pulsate & aperietur vobis.* Quid ergo petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis revelaverit, videre dederit Dominus Deus noster, jam explicaturus oro & obtestor, ut piè attendant, quicunque sapienter de his talibus judicare possunt. Expediam verò Aphorismis aliquot rem totam.

Norma Pansophia extruenda universalis Panharmonia aphorismis aliquot explicatur.

I. Tria sunt quæ humanam nostram scientiam, atque adeò quandam omniscientiam absolvunt, *Dei, Naturæ, Artis* cognitio.

Per artem intelligendo quicquid humanâ industriâ fit, cogitationes, sermones, opera: per *Naturam*, quicquid sua sponte indita rebus vi nascitur & fit; per *Deum* quicquid absconditæ ab æterno potentiæ, sapientiæ, bonitatis, verbis & operibus hucusque se prodidit. Hæc tria qui novit, omnia

nia novit; quia ex hoc trino genere rerum universitas constat.

II. Cognitio horum trium quærenda est perfecta.

Ne satis putetur esse, aliquid scire de *Deo*, aliquid scire de *Natura*, aliquid de *Arte*; (id quod ignarissimis etiam atque adeò stultis contingit) sed ut plenè & exactè intelligamus, quæ intelligi possunt, omnia.

III. Cognitio rerum perfecta est, cum vera est.

Si enim vera non est, spectra pro rebus exhibet & in ludibrium exit.

IV. Cognitio vera tum est, cum res uti sunt, ita cognoscuntur.

Si enim aliter quàm sunt, cognoscuntur, non cognitio erit, sed error.

V. Res uti sunt, cognoscuntur, cum ita cognoscuntur, uti factæ sunt.

Unumquodque enim ita est, ut factum est, quia si non ita est ut factum est degeneravit.

VI. Res quælibet facta est ad Ideam suam, hoc est, ad

ad certam quandam rationẽ, per quam id esse potuit, quod est.

Nisi enim aliquid posset fieri, non fieret, & nisi posset fieri tale, non fieret tale; illa ergo τῦ talis possibilitas, Idea dicitur, per quam res est id, quod est.

VII. Omnia ergo, quæ fiunt, ad *Ideas* fiunt, sive sint opera *Dei*, sive *Naturæ*, sive *Artis*.

Cum enim Idea sit certa rerum ratio, Deus nec cogitari potest agere aliquid sine Ideis, hoc est, sine ratione certa, ut qui ipse ratio rationum est: similiter Natura, cùm producat ordinatissima opera, quemadmodum & quæ æmula ejus Ars, non sine ratione operari possunt.

VIII. *Ars* Ideas operum suorum à *Natura* mutuatur: *Natura* à *Deo*, *Deus* à semetipso.

Primum id, notum esse vulgò dicteria illa ostendunt: Ars sine natura nihil potest; Ars est Naturæ æmula: Ars imitatur Naturam: Ars est Naturæ

turæ filia: At non minùs vera sunt hæc: Natura sine Deo nihil potest: Natura est æmula Dei: Natura est Dei filia: Natura imitatur Deum. Deus tandem neminem imitatur, nisi semetipsum, quia nec aliter potest, nec vult; non potest, quia nihil præter se habet in æternitate sua: unde ergo sumat operum suorum initium vel formam? Non vult, quia optimus cum sit, non potest velle, nisi optimum: Optimum autem nihil est, præter illud unum, solum, æternum, bonum, quod ipse est. Siquis dicat, Deum rationes producendarum rerum liberè excogitâsse: Quæro quo fine? Si Deus nunc per Naturam nihil agit frustra, cur ab initio egisset? ut scilicet habens seipsum perfectissimum omnis perfectionis exemplar, excogitaret aliud? An ut parceret majestati suæ? Atque hanc visibiliter expressum ibat. *Rom.* 1. 20. An ut profunditatem sapientiæ suæ illâ à seipso discessione ostenderet? Atqui sic imminutum iri plenitudinem gloriæ suæ, quasi aliquid perfectionis esset, quod sibi non inesset. At hoc impossibile. Certum igitur, ut creaturas, ita creaturarum Ideas, non nisi ab hoc fonte manâsse. Et quia in creaturis omne agens assimulationem quærit objecti ad se, cur in Creatore, à quo creaturis character ille impressus est,

non

non idem agnoſcamus ? preſertim cum Deus prorſus nihil habere poſſit, quod operum ſuorum ſtatueret finem, præter ſeipſum. Maneat ergo, Deum operũ ſuorũ non aliunde, quàm ex ſemetipſo ſumere, ut finem, efficiendíque vim, ita & formam; materiam ſolùm, qua creatura à Creatore ſubjectivè differt, è nihilo ſumens.

IX. Deus igitur effingendo mundum, ſeipſum effigiat, ut omninò proportionata ſit Creatura Creatori.

Nam formatum reſpondere formæ ſuæ neceſſe eſt: non obſtante, quòd proportionis illius gradus dentur, reſpectu nimirum evidentiæ majoris aut minoris. Ita Filius Dei, character (ſeu expreſſa imago) Patris dicitur. *Heb.* 1. 3. & tamen, homo etiam imago Dei dictus eſt. *Gen.* 1. 26. 1. *Cor.* 11. 6. nec non cætera omnia, imagini cuidam comparantur, quando per ea, quæ facta ſunt, à condito mundo, inviſibilia Dei conſpici dicuntur, *Rom.* 1. 20. & quod magnitudine ſpeciei & creaturæ, cognoſcibiliter Creator eorum poſſit videri. *Sap.* 13. 5. Atque hinc factum eſt, quòd gentiles naturam non ſolùm filiam Dei, ſed Deum quoque appellârint. *Quid aliud eſt natura,*

tura, inquit *Seneca*, *quàm Deus? & divina ratio toti mundo & partibus ejus inserta?* de Bene. 4. c. 7.

X. Et quia de Ideis Divinæ mentis omnia participant, fit ut inter se quoque participent, & sibi invicem proportionata sint.

Quia quæ conveniunt in uno tertio, inter se conveniunt.

XI. Eædem proinde sunt rerum rationes, nec differunt, nisi existendi formâ: quia in *Deo* sunt, ut in Archetypo, in *Natura* ut in Ectypo: in *Arte* ut in Antitypo.

Quemadmodum videlicet in sigillo eadem est forma. Primò concepta in mente ejus, qui format, aut formari jubet: deinde insculpta metallo: tandem impressa ceræ. Quanquam enim triplex, una tamen: quia à primâ secunda, à secundâ tertia efformatur, posterior quæque ad prioris imaginē. Ita Ideæ in mente conceptæ, imprimunt similitudinem sui, creaturis: Creaturæ verò rationabiliter operantes rebus à se productis.

XII.

XII. Fundamentum ergo rerum omnium ut condendarum, ſic cognoſcendarum *Harmonia* eſt.

Harmoniam Muſici vocant multarum vocum conſonantiam jucundam. Talis verò eſt virtutum æternarum in Deo, virtutum creatarum in Natura, virtutum expreſſarum in Arte, per omnia concordans concentus, quia tum in ſe unumquodque illorum Harmonia eſt, tum ad invicem, quoniam Harmoniæ divinæ imago eſt Natura, hujus imago Ars.

XIII. Harmoniæ primum requiſitum eſt, ne quid ſit diſſonans.

Harmonia Muſica conflatur ex vocibus diſſimillimis, atque adeò contrariis, & tamen contrarietas ad conſonantiam reducitur. Ita mundus totus ex contrariis quidem conſtat, (quia ſine contrariis, nec veritas, nec ordo, imò nec eſſentia mundi conſtaret) quemadmodum & ſcriptura, multa in ſpeciem pugnantia habet: omnia tamen ad concordiam in ſe redeunt, & in animo noſtro reducéda ſunt, ſi Panarmonia debet emergere, quæ ut divinis illis, ita noſtris etiam operibus;

ſententiis

ſententiis, verbis, univerſalem conci-
lient conſenſum, diſparente, ſi quæ vi-
ſa eſt, diſſonantiâ. Quod myſterium
quia vulgò non intelligitur, arripiunt
Philoſophi à natura, Theologi è ſcri-
ptura, alii hoc, alii illud, & commit-
tunt naturam naturæ, ſcripturáſque
ſcripturis, & eliciunt ſenſus cõtrarios,
& excitant lites ac pugnas: quod ne-
ceſſe eſt evaneſcere, ubi univerſalis
harmoniæ lumen apparuerit. Veritas
enim undique ſibi congruit.

XIV. Secundum Harmoniæ requiſitum eſt, ne quid ſit non conſonans.

De Naturalibus quidem & artificia-
libus id manifeſtum eſt, omnia fieri ad
harmoniam. In Animali enim, Arbore,
Inſtrumento Muſico, Navi, Curſu,
Libro, Domo, &c. neceſſe eſt, partes
omnes proportionatas eſſe, tam ſuo
toti, quàm ſibi invicem: Sed de di-
vinis dubitare poſſet non-nemo, an
cum naturalibus & artificialibus in a-
liquam proportionem veniant? Puta-
ret enim quiſpiam, majeſtatis eſſe,
nihil communicare cum creaturis. At
verò ſciendum eſt, quæcunque Ectypo
inſunt, neceſſariò reperiri priùs, &
quidem excellenter, in Archetypo:
quia rivus à fonte, umbra à corpore,
ſpeculum ab imagine, habet, quicquid
habet.

bet. Deinde, *si tam accurata sunt na- ræ opera, ut ne locus quidem meliori bricationi excogitandæ sit relictus,* quod fatetur *Galenus lib. 6. de usu, art. cap. 1.*) & *si immutabilis est, at- e irreformabilis Naturæ natura,*(quod stâtur *Tertullianus* adversus *Valent. p.* 29.) quid erit natura; nisi viva i- ago ejus, in quo omnia primò & ex- ellenter optima, immutabilia, & ir- eformabilia? Denique Deus ipse in criptura sibi aures, oculos, os, ma- us, pedes, cor, faciem, dorsum tri- uit. Item se ignem, rupem, arcem, nchoram appellat. Quo fine, si hæc ihil de Deo repræsentare possunt? Si erò possunt, non utique aliud, quam uod revera est, cum veritatis norma it sermo Dei. Scimus quidem figura- è ista dici. (Quis enim cum Anthro- omorphitis delirare velit) sed figuris amen (id est Metaphoris & parabolis) undamentum subesse, ipsam rerum roportionem, seu identitatem quã- dam, nemo negaverit: cum necesse sit rius esse, quàm prædicari. Quem- dmodum igitur artificialia naturali- bus, sic naturalia divinis omninò certâ proportione respondent.

XV. Tertia Harmoniæ pro- prietas est, ut quanquam infi- nita sit sonorum & melodia-

rum

rum varietas, illa tamen paucis principiis, certísque differentiarũ modis exſurgat.

Omnes enim Harmoniarum differentiæ, quotquot excogitatæ ſunt, & excogitari poſſunt, exſurgunt è ſeptem vocibus & tribus conſonantiis. Omnia corpora quotquot mundus habet, exſurgunt è pauciſſimis illis elementis, & aliquot qualitatum differentiis. Ita ergo in reliquis omnibus: Ut rerum multitudo & varietas nihil ſit, niſi ſimilium varia iteratio. e. g. In arbore quamvis ſint millies millena folia, omnia tamen ejuſdem figuræ, coloris virtutis. Item quotquot ſunt ejuſdem generis arbores per univerſum orbem, omnes eodem modo ſunt, eadémque agunt, & patiuntur. Sic & diverſorum generum arbores communes quaſdam rationes habent.

XVI. Rerum ergò principiis & differentiarum modis cognitis, omnia cognita erunt.

Ut enim, qui in Muſicis tonorum & modorum rationes cognovit, ſatis quaſvis melodias & canere & componere novit: imò excogitata eſt ratio, quâ organicines ex intuitu unici Baſſi gene-

neralis, quem vocant, omnes medias ita canere possunt, ut quamvis ntenis vocibus symphonia constet, ulla tamen disharmonia prodire que-: ita prorsus, qui generales cognoit rerum, artificialium, naturalium, supernaturalium rationes, infinita oterit & dignoscere & operari: e. g. Quicunque cognoverit, quid sit pulhrum in se, seu ex quibus requisitis ulchritudo constet, is nullo jam magistro sciet, quid sit pulcher Angelus, ulchra anima, pulchrum corpus, pulher color, pulchra oratio, pulchri mores; & quidvis aliud. Rursúmque quicquid ab illa Idea discrepabit pulchrum non esse apparebit. O quàm expedita hæc est ad multarum rerum cognitionem via, fontes rerũ ita reclusos habere!

XVII. Atque tales rerum communes rationes abstrahendæ sunt à rebus, per inductionem quandam, & ponendæ pro normis rerum.

E. g. Quæ sit forma pulchri, boni, perfecti, utilis, ordinati, vitæ, sensûs, quærendum est in omnibus, quæ pulchra, bona, perfecta sunt: idque separando prudenter ea, quæ ad essentiam pulchritudinis, bonitatis, perfectionis non pertinent, donec ipsa pura remanserit

ſerit forma. Nam quicquid eſt, certam aliquam rationem habet, per quam eſt. Ergo quæcunque ſunt, in communi aliquo eſſendi modo neceſſariò conveniunt: quæ vivunt, in modo vivendi; quæ ſentiunt, in ſentiendi; quæ pulchra ſunt, in certo aliquo eſſendi modo, per quem pulchra eſſe dicuntur; & ſic alia. Tales igitur communes, & quaſi externæ rerũ rationes ſeu ideæ, ſi abſtrahantur accuratè ab omnibus, ex quibus tota rerum univerſitas conſtat, habebitur tum rerum intelligendarum clavis generalis, tùm operationum norma, novarúmque inventionum Index mirabilis; tum denique opinionum dignoſcendarum *Lydius* lapis certus: Verbo, pulcherrimarum ratiocinationum abyſſus quædam.

XVIII. Abſtrahendæ verò ſunt tales veritatis normæ ab illis rebus, quæ ſic ſe habent, ut aliter nequeant: & ſunt obviæ cuivis, ad facienda ubivis experimenta, nempe à rebus naturæ.

Res enim divinæ per ſe inſcrutabiles ſunt, ut quæ in tantum ſolùm cognoſcuntur, in quantum per naturam adumbrantur, aut per vocem Dei revelantur.

lantur. Ars verò quicquid rationis aut certitudinis habet, à natura habet, sæ- hallucinatur. Ergò natura erit [illegible]mum campus ille, in quo ideas rerum venemur, adminiculante tamen voce Dei, (intellige Scripturam) quæ verissimum est operum Dei rationale, quid & quo fine fecerit, faciat & facturus sit Deus, indicans. Ex his ergo duobus, Naturâ & Scripturâ, exstruendæ erunt istæ *Pansophiæ* condendæ normæ; quarum ope omnia maxima, minima, summa, ima, prima, ultima, visibilia, creata, increata, in unam, veram, perfectam, sibi & rebus undique satisfacientem, quâ melior dari nequeat, *Harmoniam*, seu potiùs *Panarmoniam* redigantur.

Atque hæc hactenus de novâ res omnes retractandi normâ: sequitur de nova eâsdem disponendi forma. Methodum enim in *Pansophia* adhibendam putamus, necessariò perfectam, quâ perfectior dari nequeat: nempe quæ mentes ita rebus innectat, ut finem nisi in fine non reperiant, & priùs solidissime scientiæ fructum, quàm discendi molestiam percipiant. Quod obtinebitur, Si *III. Pansophia construendæ Methodus qualis requiritur,*

I. Universi Anatome instituatur accurata, omnes omnium rerum venas & artus ita dissecans, ut nihil non veniat spectandum, & nihil non suo pro- *1. Universorū partitiones veriores sint.*

proprio loco, sine confusione omni.

2. Definitiones tollant omnes ambiguitates.

II. Conveniat de vocabulorum significatione; (præsertim generalium, quorum per omnia usus est,) ne quicquam relinquatur non intellectũ, aut ab homonymiis non liberatum, unde pòst dissensiones & pugnæ oriri possent. Hoc autem expedient accuratæ rerum definitiones, quas ideo Mathematici quoque demonstrationibus suis præmittere solent.

3. Theoremata expediant omnem rei naturam.

III. Subjunguntur divisionibus & definitionibus rerum normæ, sive Theoremata & Canones cum demonstrationibus suis.

4. Omnia præcepta sint κατὰ παντὸς, κατ' αὐτὸ, καθόλυ πρῶτον.

IV. Sed omnia illa, (Divisiones, Definitiones, Canones, quæ communi nomine præcepta dicuntur) videndum est, ut sint 1. perspicua. 2. non nisi certi usus. 3. omnia vera & per se, semper & ubique. Illa enim tria jure merito in plerisque Philosophicis & Theologicis scriptis hactenus desiderata fuere. Multa traduntur obscurè, ut *Mercurius Mercurio* egeat; multa nullius aut certè exigui usus; nonnulla ex accidenti tantum vera. e. g. Metaphysicum illud Theorema: *Substantia non recipit magis & minus*, nec verum est, nec si esset, aliquem haberet usum. Vir enim magis est homo quam Embryo: Aquila magis avis quam Vespertilio: sol magis lux quam luna:

luna: Et annon otiosum est dicere: Omnis sus est sus, omnis equus est equus est equus? Nam quis hoc neget? cui hoc ingeri necesse sit? Ergo præcepta Pansophiæ non nisi seriæ scientiæ materiam contineant.

V. Generalia Pansophiæ præcepta nihil sint, nisi axiomata realia, & practica: hoc est, sententiæ per se fide dignæ, non demonstrandæ per priora, sed illustrandæ solum exemplis: utpote, quas omnis humanus intellectus simul ac percepit, pro varietatis norma admiserit. Tales enim notitiæ animis nostris divinitus impressæ, accendendæ circa omnia particularia intelligentiæ faces, operationum vero clavis erunt. At cavendum summopere, ne pro axiomate admittatur, nisi quod revera tale est. Non frustra quippe *Verulamius*, *Streso*, & alii conqueruntur, vulgares Logicæ canones temerè quidvis affirmare aut negare: ut rarò demonstrationi, plerúmque tantùm disputationi (quæ excipiendo, limitando, instando, retorquendo, id est, altercando peragitur) serviat. *5. Generalia Theoremata mera sint axiomata.*

VI. Particularia omnia per totam Pansophiam, nihil ferant novi; sed tantùm sint generalium, quæ præcesserunt, diductio specialior, qualiter in arbore & animalis incrementis fieri videmus; ut non quotannis nova ena- *6. Particularia mera Demonstrationes.*

 scantur

scantur membra, aut rami; sed priora tantùm perficiantur. Adornata hoc modo Pansophia erit 1. perceptu facilis. Fluent enim alia ex aliis. 2. Veritate solida. Omnia enim sequentia fundabuntur in prioribus. 3. Usu insignis. Omnium enim cogitabiliū rationes patescunt egregiè. Erítque revera talis liber omnigenæ scientiæ non solùm seminarium, sed & irrigatorium quoddam, omnia profundè radicari faciens: ut discentes non persuasionibus alliciantur, sed demonstrationibus cogantur ad assensum: id quod demum firmam facit eruditionem.

Quemadmodum igitur inter Mathematicos nemo dicit: *Pythagoras* tradit, Ter tria esse novem: *Euclides* quantitatis continuæ tres facit species, lineam, superficiem, corpus. Omnes Geometræ in eo conveniunt, quòd in triangulo tres anguli sint duobus rectis æquales. (rideretur qui sic ineptè authoritates creparet.) Sed demonstrant ita esse, nec aliter esse posse, quamvis nullus *Pythagoras*, aut *Euclides* fuisset natus: ita posthac in Metaphysicis, physicis, Ethicis, Politicis, pudor sit allegare authoritates, ubi rationibus agi potest.

Sed & hoc intendimus tali methodo, ut totum Pansophiæ opus, sine ullius rei repetitione queat procedere,

dere, brevitásque illa, (tametsi opus totum spissâ rerum soliditate compactissimum sit) nihil obscuritatis adferat, quia cum gradatim ibitur, omnia posteriora per priora jam nota ultrò lucem accipient. Ita inchoabitur fæliciter in libris etiam scribendis praxis illius, quem Architectonica militaris habet, canonis: *Nullus locus defendit seipsum, sed defenditur ab alio*, si omnia & singula, quæ traduntur, ex prænotis jam lumen & robur accipiant.

Addenda tamen erit in gravioribus materiis sacræ Scripturæ Authoritas, tanquam oris Dei attestatio. Nec non sensuum testimonium per ostensionẽ, quia ratione rei veritas experimentis comprobetur: ut videlicet, quemadmodum apud Mathematicos, demonstrato Theoremate, certò sequitur scientia, & demonstrato Problemate, certò sequitur effectus: ita è præceptis Pansophiæ, rerum cognitio & operatio infallibiliter sequatur. NB

VII. Quod si quid ad eam demonstrationis certitudinem, deduci nequeat, & scitu nihilominus utile sit, referatur inter deliberanda, aut ponatur problematicè, rationibus in utramque partem assignatis: tum ut liberum sit omnibus, quorsum potius inclinare videantur, momenta, judicare: *7. Si quid demonstrari nequeat problematicè proponendum.*

tum ut aliis relinquatur occasio, tandem aliquando talia problemata solvendi, & veritatis infallibilem evidentiam in talibus etiam eruendi. Gradatim enim communicare hominibus lucem suam consuevit Deus, & ubicunque gradatim itur, gradatim longiùs provehi naturale est. Interim ea, quæ scientificè fuerint tradita, quanvis futura sint numero pauciora, erunt tamen usu validiora. Melius enim est pauca, sed certo, ac pleno numero, & rectè tenere, quàm per infinita volutari, quia hoc non nisi vagam & opinabilem, illud constantem & firmam eruditionem confert.

Methodi hujus laus.

Inter hunc talem, si adornetur, Pansophiæ librum, libróśque, quibus nunc utimur, id foret discriminis; quod inter Musicum organum ad plenam harmoniam aptissimè concinnatum, & inter organa ejusmodi plura imperfecta, præcipuis partibus mutila, fistulísque hinc inde disturbatis, & discordantibus. Aut etiam quale discrimen est inter accuratam Tabellaturam, cujus solius intuitu Organarius, vel Citharœdus facilè quasvis melodías cantat, & inter dispertitos illos symphoniarum libros, qui nec usurpari, nisi à pluribus, possunt, nec forsan semper, & ubique concordent.

Cur id Author tentet.

Cujus libri, quantus foret ad sapientiæ

entiæ ſtudia uſus, toties apud me conſiderans, Deum ſupplex veneratus ſum, nec ſolicitare votis deſino, ut Heroica excitet ingenia, per quæ tantum hoc lumen mundo accendatur. Et quia mihi ex eorum numero eſſe dedit, qui rerum humanarum imperfectionem agnoſcunt, emendationémque in melius seriò optant, non alienum putabam fore, ſi tentarem ipſemet, experturus nempe, num per me vellet divina benignitas, (ventus enim ille cœleſtis, quò vult, ſpirat) novæ aliquid lucis ſubminiſtrare, aut ſaltem, ut id ſtimulo eſſet aliis, quibus plus ingenii, eruditionis, otii divina indulſit providentia; majora hoc in genere præſtandi, quàm à me præſtari poterunt. Et quis vitio vertat, ſi vehementer juventuti Chriſtianæ prodeſſe cupiam, ſive per me, ſive per alios? Metuendum autem mihi fuit omninò, ne, tantæ neceſſitatis res, intra vota ſubſiſtat, ſi nihil præter vota exponeretur, in publicū. Feci ergo quod poſſe dedit Deus, ut & intelligar meliùs, ſpecimine dato, & alii, quos excitabit Deus, faciliùs imitandi exemplum habeant.

Puto autem non tranſmittendum ſilentio, quâ occaſione rem tantam aggredi fuerim auſus, & quo uſus in concinnandâ eâ, ordine & modo, deni-

que quo, meo judicio, ſucceſſu ? Omnia hæc eo ſolùm fine, quia neceſſarium antumo, ad verum eliciendum judicium, ante omnia oſtendere, quid propoſuerim. Quid autem præſtiterim, ſubſumptionis loco erit, ipſe Panſophicus noſter libellus: unde in animis dextrè judicantium ſua ſponte reſultabit concluſio.

Occaſio hujus operis altiùs explicata.

Viceſimus nunc labitur annus, cum primùm ego difficultati literariorum laborum remedia quærendi deſideria ſenſi & ſtimulos, idque ex occaſione infælicitatis meæ, quæ mihi omnes pene adoleſcentiæ meæ annos, eheu! eripuit. Admodum enim puer parente utroque orbatus tutorum ſupinitate ita fui neglectus, ut demum ætatis anno decimo ſexto, latina elementa guſtare contigerit. Benignitatis tamen Dei fuit, quòd guſtus ille, naturalis deſiderii ſitim adeo accendit, ut ex eo tempore non deſinerem agere & moliri, quibus amiſſæ ætatis damna ſarcirentur; non ſolùm jam in me, ſed in aliis quoque. Aliorum enim ſortis ſimul miſereſcebat, præſertim in gente mea ad literas colendas oſcitantiore. Multa igitur & multùm animo volvebam, quomodo non ſolùm quamplurimi ad amandum liberalia ſtudia excitari, ſed & quibus ſumptuum, laborúmque compendiis ſcholæ aperiri,

in

in eísque juventus methodo faciliore, ad insignem aliquem eruditionis profectum promoveri posset. Quia verò mox (ætatis anno 24.) ad Ecclesiæ ministerium vocatus eram, divinúmque illud, *H O C A G E*, præ oculis erat: scholasticæ illæ curæ seponendæ fuerunt. Sed cùm quinquennio pòst, Deo permittente, Patriâ cum aliis ejectus, & tolerandæ in exilio vitæ gratiâ ad scholasticos pulveres reversus, variorum Authorum lectioni animum adjecissem, incidi in complures, qui hac tempestate, in emendandâ studiorum methodo, desudare cœperunt, Ratichium, Helvicum, Rhenium, Ritterum, Glaumium, Cæcilium, & quem inprimis nominâsse conveniebat, *Ioannem Valentinum Andreæ*, fervidi spiritûs, & defæcatæ mentis virum, nec non *Campanellam* & *Verulamium*, Philosophiæ restauratores gloriosos. Quorum à lectione in magnam spem erectus, fore, ut tandem, tot, & tam variæ scintillæ, in flammam erumpant: Hinc inde tamen quosdam defectus & hiatus animadvertere mihi visus, temperare non potui; quin aliquid immotis fundamentis innixum tentarem, quod si excogitari posset, vacillationem non admitteret. Post multas igitur animi agitationes, ad immotas naturæ leges, & normas omnia exigendo,

 enata

enata eſt mihi ſub manu *DIDACTICA* magna, omnes omnia promptè & ſolidè docendi artificium exhibens.

Ianua Linguarum *occaſionem dedit januæ* Rerum

Ad cujus exſtructos Canones, cum linguas docendi compendium tentaſſem, & ſub titulo *Ianuæ linguarum reſeratæ* in publicam lucem, cenſuræ cauſâ, emiſiſſem, accidit, ut, cum applauſu excepta, & unanimi quodammodo eruditorum conſenſu approbata eſſet, tanquam verum & genuinum linguas docendi medium. Unde mihi novam ſubminiſtrari anſam vidi *RERVM* quoque ipſarum *IANVAM* tentandi, aut ſi malis, *Intellectus humani clavem*, ad omnia univerſaliter ſe ſus reſerantem. Ex quá opellá, ſi ſucceſſiſſet, tanto plus emolumenti ſperandum credebam, quanto plus eſt, rectè ſapere, quam aliquot latina vocabula balbutire poſſe. Non deerant equidem, qui talem Rerum, ſive Ianuam, ſive Clavem condi poſſe, ſimpliciter dubitabant: Communicaveram enim conſilium amicis: Me tamen concepta de Univerſali, eáque conſtanti rerum Harmoniâ, perſuaſio, egregiè animabat, fore, ut omnia, homini cognoſcenda, ad certas quaſdam numero finitas, uſu infinitas regulas reduci patiantur. Ita enim mecum ratiocinabar: Si lingua volubiliſſima illa animi interpres, in infinitam luxuriem diffundere ſe geſtiens

ens, tamen ita metis circumcludi potuit, ut finito vocum numero, omnes principales animi conceptus, enunciare necesse habeat: quidnî pariter conceptus vagæ nostræ mentis, rerum ipsarum cancellis, ita coerceri queant? Nam tametsi res, extra intellectum positæ, infinitum quiddam videantur, non tamen sunt, cum & mundus ipse, stupendum Dei opus, è paucis elementis, paucísque formarum differentiis, constet, & artium quicquid excogitatum est ad certa genera certásque summas revocari possit. Quia igitur *RES & Rerum CONCEPTUS, conceptuumq; imagines, VERBA*, parellelè se habent, & in singulis, quædam fundamentalia sunt, è quibus cætera resultant, cogitabam, illa ipsa fundamentalia æquè in rebus ac conceptibus, atque in sermone tradi posse. Etiam veniebat in mentem, *Chymicos*, modum adinvenisse, rerum essentias, sive spiritus, à nimietate materiæ ita liberandi, ut in exigua gutta ingens Mineralium aut Vegetabilium vis congregari, & in medicinis majori efficaciâ, quàm cum integris suis massis exhiberi possit. Et nihil excogitari queat, (cogitabam) quo sapientiæ præcepta, per tam lata scientiarum pomœria sparsa, imò extra suos ambitus in infinitum quasi dispersa, conglobari

quodammodò, & concentrari possint? Absit desperare: Omnis desperatio contumelia est in Deum, qui petentibus, quærentibus, pulsantibus, opem promisit. Statuebam itaque *Universale aliquod Eruditionis Seminarium* condi posse.

In Janua Rerum contexenda quid propesuerit Author.

Orsus itaque sum in Dei nomine telam hanc, eâdem mihi ad observandum hîc propositâ methodo, quâ, in contexendâ linguarum januâ, usus fui. Primò, ut quemadmodum ibi omnia linguæ Latinæ vocabula, ita hîc omnes humanâ cognitione dignæ *RES*, velut in Thesaurum comportarentur. Secundò, ut nihil nisi semel poneretur, exceptis connexivis, & sine quorum mentione, alia explicari nequeunt. Tertiò, nihil poneretur, nisi suo loco & sensu proprio, id est, naturalissimo rerum ordine, & verborum sensu clarissimo, ut, quicquid notabile rerum universitas habet, omnésque libri & Bibliothecæ suppeditant, summatim hîc addiscantur omnia, breviter & dilucidè. Quod si præstitissemus, ut per hanc Januam nostram in res omnes, omnésque libros nullo etiam magistro intelligendos, transitus fuisset paratus, laudis utique ejus reportassemus partem, quam *Timotheus Brightus* brevitatis & perspicuitatis inventoribus tribuit. *Ex variis*, in-

quit,

quit, *Philosophiæ partibus*, *in quibus veritatis amantes*, *&* *rerum optimarum studiosi*, *elaborârunt*; *nulla aut ad vitam utilior est*, *aut honestiore animum pascit voluptate*, *illâ*, *quâ aliæ artes & ad brevitatem*, *&* *ad perspicuitatem informantur*. *Gratâ itaque memoriâ studium illorum celebrandum est*, *qui ita operam ponunt*, *ut discentes & prolixitatis tædio leventur*, *&* *difficultatis liberentur spinis*, *atque labyrinthis*: (ſuper *Scribonii Phys. cap.* 1.

Atque ita eſt; fuit hæc ſola intentio noſtra, quum primùm huic operi adhiberemus manum, omnia ſcienda, *breviter*, & *perſpicuè*, complecti. Sed munere Dei factum eſt, ut in progreſſu operis, ſublimior illa nos inceſſerit cogitatio & cura, omnia nempe ab imis uſque fundamentis, veriora, meliora, & nobis Chriſtianis, ad uſum hujus & futuræ vitæ accommodatiora conſtituendi. Quod neceſſariò intendendum eſſe, jam prolixiùs diſſerui. Ut igitur opuſculum hoc verè Janua eſſet, non ſolùm in Authores, ſed magis etiam in ipſam rerum univerſitatem omnia, quæ in divinis & humanis, tàm operibus quàm libris extare animadverti, huc retuli, non quidem catalogos, ſuperſtitioſâ, & parum utili diligentiâ, omnium, & ſingulorum contexendo, ſed potiùs fundamenta

vera omnium detegendo, & in præcipuis, præcipua momenta, è quibus reliquorum facilè ratio constet, explicando. Unde simul, nova quædam non solùm inventa, sed & invenienda hîc reperientur, quæ fortasse alibi nusquam. Novus siquidem, atque is plenior rerum ordo, sæpius nos eò deduxit, quo aliquis nondũ delatus videtur.

Ianua hac Rerum etiam est Scripturarum Divinarum Ianua

Ut vero simul in Scripturam sacram esset Ianua, conatus sum, 1. Omnia dogmata sacrosancti codicis Dei, in Pansophiæ regulas, suis quæque locis, historias verò plerásque omnes inter exempla referre: id providens, ut juventus hinc omnia maxima, & pretiosa promissa donata nobis, per quæ divinæ naturæ consortes efficimur, 2. *Pet.* 1. 4. cognoscat, non solúmque, ad prophanos Authores innoxiè post (cum usus poscet) evolvendos, sed & adversus totius vitæ offendicula præmunimen habeat. 2. Obscurissima quæque Scripturæ loca, ita suis locis citare allaboravi, ut vel allegatio ipsa debito loco facta, lumen illatura, & commentarii loco futura videatur, (qualium scripturæ locorum peculiaris index annecti poterit.) 3. Phrasibus etiam scripturæ, dicteriísque acutis ita passim uti laboravi, ut omninò hîc tam res, quàm stylus Spiritus Sancti familiarescat adolescentibus,

nec

nec facilè in ipso Bibliorum corpore quidquam, hîc non præcognitum, occurrere possit. Neque tradimus hanc vel illam Theologiam, ut in sectas divisæ sunt: sed uiversalem & Catholicam veritatem: ad ea, quæ periculosum bivium habent, aut exitus in planum monstrari non potest, non descendo. Satius enim existimamus ignorare quædam, quàm perperàm scire: ut innuit Apostolus *Philip.* 3. 15. 16. Quanquam id obtentum esse per universalem principiorum exæquationé, spero, ut ad ejusmodi periculosa bivia, & exinde in errores, vix etiam occasionis aliquid superesse prudens lector facilè sit animadversurus: sublatis plerúmque ostendiculis. Quemadum enim hominem, qui se contradictoriarum enunciationum, (quales in Scriptura etiam secundum literam occurrunt) alteri simpliciter & sine reconciliatione addicit, impossibile est, non ab alterâ urgeri, sæpè etiam validè torqueri: ita impossibile, medio sensu reperto, & utraque extrema ad combinationem reducta, non simul quicquid difficultatis, scandali, terroris inerat, evanescere, ingenti cum animi lætitia. Hinc enim quicquid veri utraque pars habet, egregiè in unum coit: quicquid se hîc, aut illîc vani admiscuit, disparet; quàm esse unicam, omnem verita-

veritatem in Harmoniæ centrum deducendi, controversiásque è mundo tollendi viam, antè diximus.

Methodus hujus libri.

In ordine Scientias tradendi, speramus nos Dei munere id assecutos, ut specimen haberi possit rectè res ita, ut sunt & fiunt, secantis & ob oculos dispangentis methodi. Venas enim rerum verissimas confido in Metaphysicis nobis repertas esse, per quas eundo, ad individua usque rerũ & minimas quásque, conceptuum & vocum rationes, planissimè pervenietur, ut nova, vera, & hactenus non visa universitatis Anatome institui queat. Nec illa tamen spinosâ aliquâ subtilitate, & quæ nisi ab acutis, rerúmque jam peritis ingeniis penetrari nequeat: sed planâ, & cuivis sanæ mentis tam pervia ratione: ut pueri etiam octennes totam nostram Metaphysicam, ejusque ope, inferiores scientias & artes omnes, nullo labore, multâ verò delectatione capere possint. Quicquid scientiæ nervos constituit, Aphorismis (sive Axiomatibus) includimus: at veris, ut spero,) non nugatoriis, solidis, non exceptionum & instantiarum telis expositis, & quæ perforabilibus limitationum scutis demum essent defendenda; sed quæ universalitatis luce & veritatis vi per se stent inconcussè. Nihil verò horũ, quamvis evidentis veritatis in se, tradimus,

tradimus, præſupponendo aliquid; tanquam precariò impetraturi aſſenſum, ſed præmonſtrando, id eſt, continuè à primis Metaphyſicæ principiis ordiendo deducere laboramus, alia ex aliis, ad ultimas uſque & minimas rerum differentias: Et quidem eâ evidentiâ, qua Propoſitiones Mathematicorum ſolent demonſtrari, ut tam poſtremis, quàm primis, neceſſe ſit adhiberi fidem, propter continuatam & nuſquam interruptam veritatis demonſtrationem. In præcognitorum ſolùm libris obſervari id non ſatis potuit propter nondum traditas rerum cauſas. Agimus itaque ibi cum intellectu humano, ut cum pullis equorum ſolent, qui eos domant. Hi enim primùm frænis mollioribus, quibus eos potiùs oblectent, quam premant, utuntur; priúſque per loca plana & amæna eos ad curſum exercent, quàm in gyros cogitant.

Diviſiones Trichotomicæ

Hoc peculiare, atque adeò mirabile occurrit in methodo noſtrâ, quod omnes rerum ſolenniores diviſiones, per Trichotomiam fiunt. Id quod proteſtor, non ſuperſtitione aliquâ mihi affectatè quæſitum, ſed in præcipuis quibúſque momentíque maximi rebus à primis uſque rerum attributis (uno, vero, bono,) ita ſe ultrò obtuliſſe, ut attonitus aliquandiu hærerem, rei novitate ſtupefactus. Cúmque idem alibi

bi exemplis jam erectus, tentarem, ubique procedere vidi. Non igitur ausus fui, rerum veritati ita plerúmque trino mysterio sese repræsentanti resistere, lætabundus potiùs tantam sacri ternarii harmoniam amplexus, in reliquis etiam cupidè sum prosecutus, nec usquam (firmiter credo) ullâ rebus illatâ vi, sed quomodò sua sponte se findunt. Sed & discentibus hoc admodum profuturum credidi. Primò ad memoriæ auxilium, quæ per cancellos progredi gaudet, tam in reperiendo, quàm recordando. Secundò, ad rerum ipsarum intellectum; ita plerúmque rerum naturâ seipsam egregiè detegente. Qua in re omnium, qui hæc piè attentéque in timore Domini trutinabunt, judicia compello: securus, non phantasmatum vanitatem, sed rerum ipsarum veritatem, ita deprehensum iri. *Sit igitur Christiana hæc, Ternaria mysteria pandens, Pansophia æterno, Triuni Iehovæ, soli Potenti, Sapienti, Bono, æternúmque adorando Deo sacrum.*

Apellationis Pansophia apologia.

PANSOPHIÆ appellatio neminem offendat. Scimus *Vnum μόνον σοφὸν solum sapientem Deum.* Rom. 16. 27. Nos Pansophiam humanam profitemur, scientiam nempe eorum, quæ scire nos vult Deus, cum sapienti etiam ignoratione eorum, quæ ignorare voluit

luit magister maximus. *Quæ abscondita sunt penes Dominum Deum nostrum sunt: quæ autem nobis & filiis nostris revelavit.* Deut. 29. 29. ea, ne supina ingratitudine ignorentur, mortales hortamur. Et quia *in Christo absconditi sunt omnes sapientiæ & scientiæ thesauri:* Coloss. 2. 3. Nos autem hîc potissimum Christi mysteria, ut quomodo per illum æternam illam sapientiam & virtutem Dei, omnia facta sint & fiant, *donec veniat finis; cum tradiderit regnum Patri, evacuaveritque omnem potestatem & virtutem.* 1. Cor. 15. 24. intelligant, ejusque se spiritu regi patiantur homines, explicamus; quidnì cum Christo veram & salutarem omnium notitiam nos tradere gloriemur? Nobis certè Christianis non ullis aliis convenit Pansophiam profiteri: cum extra Christianismum nulla sit, nec esse possit. Quod jam olim asseveravit *Augustinus*, (lib. 3. contra Acad. cap. 19.) *solùm Christianismum veram esse Philosophiam demonstrans.* Et verè: Cùm enim extra Ecclesiam divina revelatio non detur, nec sine hac humanus sensus extra vitam præsentem penetret. Vita verò hæc tam arctis stringatur limitibus, ut nascentes moriamur, finísque ab origine pendeat; quid insigne esse potest solis sensibus, & aliquantulum suprà sensus assur-

gente,

gente, ratione collectâ sapientiâ: quæ ad paucos dies pictis quibusdam deliciis pascat; pòst inanes dimittat? Ille proinde sapit, qui ad æternitatem sapit. Sed ut simul tamen hoc, quod antecedit, præsentem nempe vitam quam sapientissimè transmittere condiscat. Hinc optimè Vir Illuminatissimus: *Soli Christiani sciunt, quia ex Deo; reliqui nugantur, quia ex se.* Addo Pansophiam veram, veram esse ad sanctam ignorantiam viam, ut quæ sola nos docere potest, quàm nihil nisi umbra sit omnis scientia nostra, si conferatur cum æternæ illius, quæ in Deo est, sapientiæ fulgore. Pansophiam ergo, seu universalem sapientiam ad tale studium, quale suademus & tentamus, appellandam contendimus, triplici respectu. Primò rerum ipsarum, quarum frustillationem dissuademus, humaníque ingenii, ad universa subigenda explicandas vires docemus. Secundò scientiarum respectu, quas commenda[illegible]s, non ut diversas, sed ut scientiam unam ambitu suo omnia complectentem. Tertiò respectu eorum, quorum usibus paratur: nempe universorum, qui Christo dederunt nomen: ut nempe triplex etiam opellæ hujus sperari queat fructus: pro eruditis; pro juventute in scholis; pro omni Christiana plebe.

Quia

Quia tamen non Pansophiam, sed Pansophiæ januam scribere suscepimus, non omnia omninò persequimur, (quod infinitæ esset operæ, & longè supra unius hominis vires) omnium tantummodò cardines & bases. Et quia traduntur à Theologo, cujus summus scopus est, & esse debet, hominibus per omnia visibilia & externa ad invisibilia & æterna penetrandi monstrare viam; quis jure culpabit, si quædam ad scopum hunc minus facientia, minus accuratè egerim? Qualis est tota propemodum jure-consultorum scientia, litigiis de rebus terrenis, transitoriisque, id est, tricis, quisquiliisque occupata. Quam ad subliniorem sapientiam non pertinere ipsimet agnoscere videntur. Sapientissimus enim nostri ævi Jure-consultus *Besoldus* (sub finem sui de disciplinarum omnium complexu discursûs) scribit: *Ausim definire Polymatheiam compositam ex facultatibus superioribus, & sapientiâ quâdam sublimiori: plurima ex Theologia, multa ex Medicina, ex Iuris-prudentia pauca habere.*

Non igitur excuso, quod ejusmodi Polymatheiæ, aut veriùs Pammatheiæ, limites ego homo Theologus designare tentem, gloriabor potiùs, à Domino meo, eam mihi obtingere gratiam, ut illustrandæ misericordiæ ejus, quale

Cur à Theologo hæc talia tractentur.

quale adhibear organum. Evangelium quod commisit Jesus Christus sacrosanctum mihi est, & vitâ ipsâ charius: nec aliud, vel cupio, vel laboro, nisi ut fidus reperiar mysteriorum ejus dispensator. Sed quia *Petro* Dominum dixisse, non solùm *Pasce oves meas*, sed etiam *pasce agnellos meos*, *Ioh*. 21. 15. scio; persuasissimum mihi est incumbere id Theologis, ut de reducendis tam his quàm illis *ad pascua uberrima in montibus* Israel, *ubi requiescant in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascantur. Ezech*. 34. 13. seriò sint soliciti: præsertim post dissipationem, si quando per bestias agri acciderit, gregis Dei, ut recolligantur quàm citissimè, oves & agni Dei. Benedicam igitur cum Propheta Dominum, qui mihi vellicat aurem, ut sim, tanquam qui attendit, & discit.

Styli ruditas. Nec excusabo styli ruditatem. Titillare enim aures, nec potui, nec volui. Habet talium mundus supra quàm opus: ad puram & simplicem sapientiam formari mentes magis è re erit: quod procedet faciliùs, si nudè res proferantur sine verborum lenociniis & incrustamentis. Nihil ergo laboro, nisi ut sensum exprimam, eam jure merito à bonorum & doctorum virorum prudentia, spem cum *Plinio* hauriens, fore ut juvandi utilitatem ante-

habeant

habeant placendi gratiæ, rerúmque momentosè condensatarum compendium, præferant styli dispendio.

Postulatum Autoris. 1. Vt hac sine præjudicio legantur.

Hoc potiùs oro & obtestor, ne quis præcipiti judicio in nos involet, condemnaturus; priusquam cognoscat. Quod non frustra metuo: Scio enim, quàm facilè atque adeò impotenter quidam magnis antiquorum nominibus fascinati, quicquid novum offertur, tanquam merè phantasticum abjiciant, audire etiam & videre dedignati. Sed tales *Salomonici* illius memores esse decebat: *Qui respondet priùs quàm audit, stultum se esse demonstrat & confusione dignum. Prov.* 18.13. Non id peto, ut mihi quisquam gratificaturus assensum præbeat, in re minùs cōperta; sed ut videat, num quod offertur, inferat lucem claram rebus, & infallibiles virtutis normas, quemadmodum promittit. Ergo quidem ita esse, rerum testimoniis persuasissimus sum, sed tamen, quia mortalium cogitationes sunt timidæ, & providentiæ nostrę incertæ, *Sap.* 9. 14. lubens ad examen omnes invito, quos Deus ingenio vivido judiciòque acri instruxit, ut in rerum universitatem, brevitatem, veritatem inquirere possint. Quos & rogatos volo, primùm, ut opinionum præconceptarum perspicillis sepositis liberâ mente, luminéque spectatum veniant

niant univerſi hoc Theatriolum: non ſecundum priùs audita judicaturi de rebus, ſed ſecundùm res ipſas, prout eas videndas & palpandas offerimus. Hoc enim niſi obſervabunt, facient fucum non rebus, ſed ſibi: quemadmodum qui per coloratum vitrum ſpeculatur, non res colorat & fallit, ſed viſum: Cavendum itaque ne quis ſibi ipſi obſtet, ſuis potiùs opinionibus, quàm rerum veritati attendendo. Ego cordatis omnibus majori voluptati fore ſpero: ſi privilegio, quo pariter inſtructi ſumus omnes, freti, res liberè ſine arbitris ſpeculemur, diſcentibúſque, non de rebus ipſis opiniones, ſed res ipſas videndas, contrectandas, ſubigendas, & poſſidendas offeramus. Nec ſuſpicetur quiſquam, nos aliorum amovere placita, ut noſtris fiat locus. Abſit à nobis vanitas illa. Nihil aliud agimus, agemúſque, niſi quod è Codice Dei, Naturæ, & Scripturæ, in tabulam noſtram tranſcribemus, res hujus & futuri ſeculi, ſimpliciter, prout obvenient. Si non ſatis aptè, culpa erit, non fraus. Nimis nos tenues ad hoc ſumus, ut nobis facere quæramus Diſcipulos; ſatis animoſi, ut naturæ, ut Deo. Eo prorſus fine novam hanc inſtituimus univerſi Anatomiam, uti ab humanis libris ad magnum librum deducantur, quicunque rerum,

non opiniones, sed veritatem quærunt. Non quod omnem respuamus authoritatem, sed cum eam in libertatis judicii præjudicium damnosè adhiberi sciamus, tantisper dum res ipsæ penetrantur, eam suspendi æquum judicamus. In primo quidem & secundo Pansophiæ nostræ libro aliquid è Philosophis citamus ad stabilienda Pansophiæ fundamenta, non tamen in se, sed in eorum animis, qui opinionibus præoccupati, opinionibus exuendi sunt, illis etiam ipsis suasoribus, quibus hactenus usi sunt, Ducibus. Rarissimè pòst, & non nisi in materia gravi, alios, qui eandem veritatem jampridem notârunt, citamus: non tamen ut judices, sed uti testes, è quorum calculo pateat, necessariò evenire, ut omnium hominum rationabiliter cogitata, cum iis quæ è veritatis fundamento eruuntur, coincidant.

Secundò, ut de his nostris, judicium institui queat solidè, opus erit omnia priùs cognosci à capite ad calcem. Nisi enim quis ex quo fundamento omnia surgant, & quomodo cohæreant, intellexerit, frustra de singulis hinc inde inspectis judicare præsumet, quia interruptus rerum gradus facilibus etiam difficultatem facilè adfert. Nemo est, qui altissimam turrim non possit ascendere & descendere, si per gradus

2.. *Vt legantur continuè, non carptim.*

gradus ſcandat : ſed amoveantur aliquot gradus, illicò aut non poterit progredi, aut præcipitium inveniet. Pictori effigiem pingere inſtituenti, nemo tam temerarius eſt, qui lineas, quamvis forſan primo adſpectu non placeant, turbare præſumat. Expectat enim dum imago abſolvatur, demúmque, an archetypo reſpondeat, judicat. Et de Comœdia judicare non licet ex unâ Scenâ, ex uno Actu, nedum ex una ſententia, quia interveniunt, quæ admodum perplexa videntur & abſurda. Cataſtrophe tandem oſtendit artem.

3. Vt ſuppleтum eant defectus noſtros quicunque poſſunt.

Tandem rogo ut eruditi lectores, intentionis meæ memores, ſive rectè ſint expedita, quæ propoſui, ſive ſecus, fine me excidere non patiantur; nempe ut hæc profectui ſeculi ſerviant. Aut enim ego nihil intelligo, aut revera, quæ offero, talia ſunt, quæ multorum oculos aperire poſſunt, ad meliùs conſulendum literarum ſtudiis, atque per id Scholis, Eccleſiis, totíque mortalium generi : qui primus erit opuſculi hujus mei uſus ad eruditos ſpectans : ut hac novâ univerſæ, veræ, & ſolidæ eruditionis delineatione excitati, perfectius aliquid, quàm hactenus in re literaria viſum eſt, meditandi animos ſumant. Scopum certè, ad quem unicè collimare debent omnium mor-

mortalium conatus, (nisi æternùm evanescere volunt,) rectè fiximus. Media ad scopum illum certò ducentia ordine claro disposuimus: Mediisq; illis utendis, modum infallibilem deteximus: omnium denique illorum, quomodo in unam artium artem coeant, per omnia scibilia, en specimen damus! Ubi tamen si quid imperfectionis hinc & hinc se prodit, sive quòd positas metas non satis attigerimus, sive quòd intra præscriptos cancellos non satis accuratè processerimus, id equidem operosam excusationem postulare non puto: quia diffusissimam rerum multitudinem, quæ unius hominis diligentiam facilè fatigat, & subtilissimam rerum varietatem, quæ unius intellectûs acumen facilè effugit, apud prudentes rerum æstimatores facilè mihi veniam impetraturam spero. Præsertim cum nondum tale aliquid visum sit, quod unius hominis ingenio & inventum, & ad plenam perfectionem perductum sit. Eccur igitur vel ego homullulus id mihi soli sumam, quod omnibus negatum esse video? vel à me uno exigatur, quod à nemine unquam requisitum fuit? Sufficit unius hominis vel diligentiæ, vel laudi, (siqua tamen hîc admittenda est, ubi solius Dei gloria agnoscenda quæritur,) dare initium rei, quæ in

Exhortatio eruditorum ad Pansophiæ serium studiũ

fastigium surgere possit. Ut autem surgat aliorum jam industriæ committendum erit, quorum spiritum volet suscitare Dominus, ut olim ad structuram materialis illius Templi, in sancta Civitate sua *Hierusalem*. Quos ut excitaret Deus, expostulatorio sermone eos alloqui Prophetam jussit. *Dicit populus iste: Nondum venit tempus ædificandæ Domûs Domini: Nunquid verò vobis tempus est, ut habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et nunc hæc dicit Dominus Exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras: seminastis multum, & intulistis parum: comedistis & non estis saturati: bibistis & non estis inebriati: operuistis vos & non estis calefacti: & qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. Hæc dicit Dominus exercituum. Ponite jam corda vestra super vias vestras. Hag.* 1. Audite hæc, ô vos quoque in sancto Christiano populo literarum & sapientiæ Antistites! quorum plerique revera similia agitis & patimini. Non est tempus, dicunt multi, captandæ hîc altioris alicujus sapientiæ: sequenti vitæ illa servatur. Talibus cogitationibus permulti sibi ipsi blandientes, frustillatâ illa & obscurâ rerum cognitione, aliisque suis privatis deliciis aquiescunt. At quid inde lucri? Seminatis multum, inquit vox Dei, (in

excolendis

excolendis nempe ingeniis multum operæ ponitis) parum tamen in horrea vestra infertis. Comeditis, imò voratis libros, & non satiamini. Bibitis è quovis obvio rivo, & tamen non inebriamini: operitis vos omnes operimento, authoritatum pallia undecunque conquirentes, nec tamen veritatis luce satis incalescitis unquam. O igitur apponite jam tandem corda vestra super vias vestras, & ut sapientiæ habitaturæ nobiscum splendidius Templum, quantovis labore & sumptu extruatur, animos sumite: sapientiæ, inquam, ut arte divina ad Archetypi formam, eleganter concinnemus Theatrum: à quo, ut in divinis convenit, omnia inutilia, vana & confusa absint: nihil autem utilis, veri, jucundi desideretur: quò à frivolo transitoriarum rerum studio avocati homines, ad ipsos veri boníque fontes invitentur, & à consuetis vanitatum fumis ad solidorum bonorum possessionem deducantur. Quod fiet, si talis hæc Sapientiæ Janua, in Christianis scholis juventuti Christianæ aperiatur, pretiosissimíque Sapientiæ Thesauri eis commonstrentur. Atque hic erit alter usus opellæ nostræ, pro juventutis informatione, ísque longè saluberrimus. Nam quemadmodum *novo vino, novi utres*, (monente Christo *Matth.* 9. 17.) conve-

Opusculum hoc ad suam deductum perfectionem in primis servire potest juventuti.

convenientiſſimi ſunt, ita puerorum *Ingenia*, ut nova & pura vaſa vanis vanæ ſcientiæ conceptibus nondum oppleta, novis hiſce purioribus rerum conceptibus hauriendis aptiſſima: ut non opinabilem & ſuperficiariam aut ſtreperam, ſed realem, fundamentalem, ſolidámque haurire aſſueſcant ſapientiam: Sapientiam dico, non quæ ad inanem oſtentandi ingenii pompam, neque ad concertaminum palæſtram comparata ſit, ſed ad acquirendum ſolidum de rebus judicium: & multiplicanda novis inventis humano generi commoda ſua: & denique ad conſequendum indubitanter ultimum vitæ finem, beatitudinem æternam ſerviat.

Sed & toti Chriſtianæ plebi inſigniter.

Sed & hoc intendimus tertiò, ut exſtructum ejuſmodi ſapientiæ Dei Amphitheatriolum commune fiat generi humano: invitando ſcilicet & intromittendo totam Chriſtianam plebem, cujuſcunque ſit ordinis, ætatis, ſexûs, linguæ, ad ſpectandum & contemplandum mirabiles illos ludos, quos in omnium conſpectu ſemper & ubique edit adoranda ſapientia Dei. Omnes enim, qui homines nati ſunt, ad eundem gloriæ Dei, beatitudiníſque ſuæ finem dirigendi ſunt, nec excludendus quiſquam, non vir, non fæmina: non puer, non ſenex: non

nobilis,

nobilis, non plebeius: non opifex, non rusticus, &c. Omnes enim pariter progenies Dei sumus, *Act.* 17. 28. omnibus pariter in mundi theatrum immissis, dictum est: *Venite, videte opera Domini*, Psal. 46. 9. omnibus denique miserabile hoc ævum molestiis, & spiritûs afflictione, (uti *Salomon* testatur) transigendum, ut omnes omninò vanitatum antidoto tædiorúmque levamento egeant, quæ non aliunde quàm à sapientiæ veræ auxiliis haberi possunt. Optamus igitur & obtestamur sapientiæ studia non ampliùs Latinis solùm literis tradi, ut scholis incarcerata detineantur, quemadmodum hactenus summo vulgi vulgariúmque linguarum contemptu, & injuriâ factum est: sed ut cuique genti, suomet sermone omnia tradantur, eoque præbeatur ansa omnibus, qui homines sunt, liberalibus hisce se occupandi, potius quàm curis hujus vitæ, aut ambitionibus, aut compotationibus, aut vanitatibus cæteris, uti constanter fit, sese fatigent, vitámque simul & animum miserè perdant. Fieret sic etiam, ut cum Scientiis & Artibus linguæ ipsæ perpoliantur eleganter. Quare nos etiam hæc nostra Latinè & vernaculè luci exponere, si Deus annuerit, constituimus. Nemo enim accendit lucernam, & recondit sub modio;

dio; sed ponit super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt, inquit Christus. *Matth.* 5. 25. Thesaurus enim occultus, & Sapientia abscondita cui usui sunt? *Eccl.* 41. 18. Dent igitur operam quicunque in sapientiæ studiis operam ponunt, ut hac etiam parte referant sapientiæ fulgorem: quæ dicit: *Videte, quod non soli mihi laboraverim, sed omnibus exquirentibus veritatem. Eccl.* 24. 39.

Tituli Ratio.

Atque eo fine inscriptionem à priore opella nostra nonnihil immutavimus, pro *IANVA, PORTAM* substituentes. Linguæ enim Latinæ Januam appellari satis fuit: hîc appellatio *PORTÆ*, magis ad scopum facere visa est. Per Januam enim ingrediuntur singuli; per portam integræ catervæ. Janua post ingressum singulorum claudi solet; Portæ, in civitate quieta, patentes sunt. Eodem modo linguæ Latinæ studium, quod priùs reserare studium fuit, peculiare est quibusdam: Sapientiæ desiderium generi humano commune. Illâc ingrediuntur, qui volunt, aut quibus opus: hîc debent omnes qui homines nati sunt, ut jam ostendimus. Porta igitur patens esto, quæ ad sapientiam ducit. Da ô Deus, ut sub cœlo jam imaginem ejus videamus, quod

de

de cælesti tua *Hierosolyma* revelâsti, fore, ut pateant portæ ejus interdiu, & non ampliùs nox sit! *Apoc.* 21. vers. 25. *Amen.*

DE SERMONIS LATINI STUDIO, PER *VESTIBULUM, IANUAM, PALATIUM, & THESAUROS Latinitatis, quadripartito gradu plenè absolvendo,*

Didactica dissertatio.

CUI ADDITUR

In usum Juventutis Formatorum, de editorum jam in lucem VESTIBULI & JANUAE, Usu debito, INFORMATORIUM.

Autore I. A. Comenio.

LONDINI,
Ad exemplar Lesnæ impressum. 1638.

AMPLISSIMÆ
WRATISLAVIENSIUM
REIPVBLICÆ AMPLISSIMIS
PATRIBVS CONSCRIPTIS
DOMINIS CONSVLIBVS,
CAMERARIIS,
SYNDICIS,
CÆTERISQVE
SENATORIBVS:
Inprimis autem
SCHOLARVM
Curatoribus & Ephoris.

Viris Nobilissimis, Strenuis,
Magnificis: quâ natalium splendore,
quâ prudentiâ & rerum usu,
præstantissimis.

Dominis & Fautoribus
observanter colendis

Fælicitatem perpetuam!

A M-

Amplissimi DOMINI,

AVDABILE illorum esse institutum, qui longum, perplexum, asperumq; puerilium studiorum iter, arte aliquâ methodi ad brevitatem, facilitatem jucunditatemq; revocare laborant; nemo id omnium qui rebus humanis quàm optimè cōsultum esse volunt, negaverit. Nam quia Vita hominum, non discendo, sed agendo & utendo, transmittenda est: agere verò & uti is solùm potis est, qui didicit: didicisse autem solus is, qui rectè fuit doctus: patet utiliter omninò eos ponere operam, qui fælici aliquo successu id agunt, ut docentibus & discentibus quàm optima saluberrima-

luberrimaq; ſuggerantur, & ūtriq; nauſeâ & tædio (quæ à minus ordinatâ horum laborum pertractatione nimis quàm ubertim proveniunt) liberentur. Plus dicam, quia dicendum eſt: qui id præſtent, ut *Docentes minùs doceant, quàm vulgari* ἀμεθοδείᾳ: *Diſcentes autem plus diſcant, quàm uſitatâ ingeniorum carnificinâ.*

Hoc qvùm nos præſenti etiam opuſculo agamus, aut certè quomodo in Scholis agendum ſit, certâ indagine exquiramus, certaſq; rationes & vias commonſtremus: Veſtro id HONORI, Amplisſimi Domini, Veſtræq; literariæ pubis (quæ florentisſimæ Reipublicæ veſtræ ſeminarium eſt) USIBUS, conſe-

consecramus. Habeant sanè id sibi commune, si volent, alij quoque: sed ita, ut quidquid inde utilitatis sperari, aut percipi poterit, id splendori Prudentiæ Vestræ acceptum feratur: quorum laudabilis pro recta Juventutis institutione cura, his cudendis, & in lucem edendis, ansam dedit.

Valete PATRIAE LVMINA & COLVMINA. Supremus Rerum humanarum præses, Ter optimus Maximus DEVS, faxit, ut OMNIA VESTRA, Publica & privata, in primis autem ECCLESIAE & SCHOLAE, floreant in perpetuum! Quò vestræ Sapientiæ ac Prudentiæ radij, successivo lumine, ad seram

usq;

usq; posteritatem fæliciter se exporrigant!

Sic animitùs vovet

Nobiliss. & Ampliss. Dignitm. Vestrarum

observantissimus

Iohan. Amos Comenius

διδακτόφιλος.

AD VIRUM CLARISS:

DN. IO. AMOSUM COMENIUM

POST VESTIBULUM

Januamq; Latinitatis,

COMMONSTRANTEM ULTERIUS

ELEGANTIÆ LATINÆ

PALATIUM AC THESAUROS:

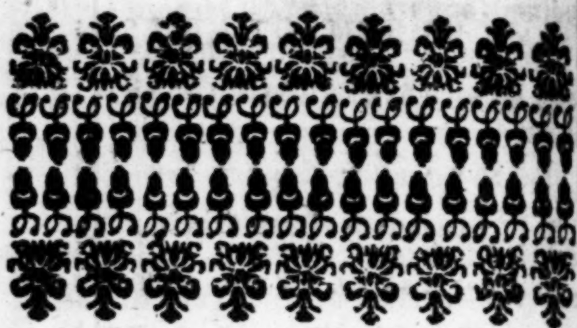
Deniq; PANSOPHIÆ opus emolientem.

VEstibulo solo sine cultu posteriorum,
Fertur Epicteti clara fuisse domus.
Vestibulum *solum potuit Te reddere clarū:*
Vis tamen ut per Te splendeat ampla Domus.
Janua *præstructa est. Nunc deinde* Palatia *monstras*;
Thesaurosq; *mones, qui pote, subjiciat.*
Cedat Epictetus nomen Tibi, Clare ComenI:
Sint ut Epicteti Tu dabis innumeri.
Annuat è cælo Deus, *ut* Sapientia *per Te*
Indatur posthac omnibus omnigena.

Scribeb.

Georgius Vechnerus. D.

De

De Latinæ Linguæ ſtudio perfectè inſtituendo Diſſertatio Didactica.

PELLEM *Plinius* Autor eſt, picta opera ſua exponere ſolitum in pergula, atq; poſt tabulam latitantem ſubauſcultaſſe judicia: non tam ut ſe laudibus titillaret ſuis, ſi quas audiſſet, quàm ut vitia quæ â vulgo, curioſo rerum cenſore, notari animadvertiſſet, corrigeret.

2. Quod Exemplum cum liceat cuivis artificioſè aliquid tentanti imitari, ut cenſuras publicas, in artis profectum transferat; putabam etiam licere mihi, circa rem publicæ utilitati nuper â me cogitatam & effictam, *novam ſcilicet illam Linguas compendioſiùs docendi formam, quam (aliorum idem ante nos tentantium Exemplo)* Linguarum

guarum Januam *appellari contigit.*

3. Expoſui proinde opellam meam luci, meq; abdidi, ſexennio toto varia variorum judicia explorans: *quæ in tria omnino abierunt genera.*

4. *Alij enim & quidem pleriq;, inventum laudarunt*, hanc Linguas docendi & diſcendi rationem talem rati, quâ non detur melior: quippe ad normam Rerum ipſarum accommodatam.

5. Unde factum, ut non ſolum variarum linguarum verſione ornata, variiſque in locis typis deſcripta, ſed & paſſim in Scholas, non triviales duntaxat, verum & illuſtres recepta ſit.

6. *Vnus & alter repertus eſt, qui defectus notare, publicèq; non ita plaudendum eſſe, monere cœpit:* opus eſſe inchoatum, non perfectum, quod perfici & emendari publica literarum ſalus poſtulet.

7. *Fuerunt deniq;, qui nec laudare nec vituperare ſuſtinuerunt:* id ſolum muſſitantes, non pervidere ſe, quâ ratione libellus iſte promiſſum præſtaret uſum, ut ejus beneficio faciliùs, jucundiùs, celeriùs, in Autorum lectionem immitti queat Latinitatis tyro.

8. Unde factum, ut cunctantiùs reciperent: expectãtes videlicet, vel conſummatius aliquod, & magis ad ſcopum

pum accommodatum, opus: vel ſaltem de vero & genuino hujus opuſculi uſu, informationem. Qua de re variis è locis, etiam transmarinis, admonitus ſum.

9. *Quid ego igitur ad hæc omnia?* Primum, patior commune fieri, adeoq; factum eſſe lætor, quidquid utiliter adinvenire dedit is, qui dat omnia.

10. Non enim ſapere poſſunt *Beſeleel* & *Ooliab*, ad excogitandum quidquid affabrè fingi poteſt (Exod. 31. v. 2.) niſi dono ejus, qui fabricat mutum & ſurdum, videntem & cæcum (Ib: 4. 11.)

11. Et quia Servator noſter dixit; *Ignem veni miſſurus in terram, & quid volo niſi ut ardeat? (Luc. 12. 49.)* ardorem hunc charitatis omnes Chriſti ſervos imitari fas eſt, ut quaſcunque luminis ſcintillas excuſſiſſe dediſſet luminum Pater, eas in flammam abire optent & gaudeant.

12. Quod autē ſint, qui quod carpant inveniunt, illorum quoq; opera grata eſt; dummodo non livore, ſed publici profectus amore, agant quod agunt: (quanquam *& Zoilorum dente perpoliri poteſt, cui undecunque proficiendi occaſiones captare eſt animus*:) ut quidquid mendorum aut defectuum animadvertunt, ſuppletum & correctum eant: ſive Autorem, aut qui ſuccenturiant, admo-

admonendo, sive ipsimet aliquid elaboratius, cui nostra hæc jure merito cedere debeant, concinnando.

13. Quod à quocunq; fuerit factum, credat me pro defensione meorum non verbum unum esse perditurum: laudabo potiùs melioris inventi autorem; & gratulabor seculi profectibus; & DEI bonitatem, quæ ita gradatim dona sua communicat mortalibus, celebrabo; & deniq; ipsemet omnibus ad hæc quæ certioris fuerint usus sequendum (quantum in me erit) serius hortator ero.

14. *Interim tamen*, dum tale quid adornatur, placet illis qui circa nostrorum usum hærent gratificari, id, quod non satis se videre fatentur, clariùs commonstrando.

15. Quod ut commodè fiat, totius propositi nostri rationem pleniùs recognosci opus erit: non in eo solum quod jam factum est (exstructa illa Latinitatis JANVA, & præstructo ei VESTIBVLO) sed & quid præterea fieri posse, atq; adeò debere, dies nos docuit, ipsumq; jam adauctius & defæcatius redditum didacticum lumen.

16. Dicam igitur distinctè. Primum, *De Moliminum nostrorum scopo & fine*. Deinde, *De Mediis ad hunc finem*. Tandem, *De Mediorum modo seu*

ratione & Methodo, data media sic dispensandi, ut à scopo aberrari non possit.

17. *Finis* didacticæ hujus disquisitionis est, *ut Linguæ Latinæ* (quæ postquam unius gentis propria esse desiit, communis Europearum gentium Mercurius, Scholisq; inclusa, eruditorum vinculum, & eruditionis vehiculum, facta est) *studium reddatur expeditius: h. e. facilius, celerius, fructuosius, quàm hactenus.*

18. Nempe, ut non tanta cum docentium & discentium molestia, fastidio, nausea; nec tanto cum ætatis annorumq; dispendio; nec denique tanta cum remora & jactura scientiarum realium, uti fit, ad linguæ hujus usum veniatur: sed ut citò & tutò, facilè & jucundè in optimos Autores, illorumq; auxilio in divinarum & humanarum rerum scientiam, deducatur Christiana Iuventus.

19. Non n. *Psittacos* suscipimus formandos, quos sine mente sonos tinnire satis sit: sed *Creaturam rationalem, Rerum Dominam, expansæ per omnia sapientiæ DEI spectatricem, testem, interpretem.* Quam Verbis distendere, non Rebus implere, est à divini consilii scopo aberrare, hominis majestatem diminuere, mentibusq; pro Rerum scientia imagines & umbram instillando, turpiter imponere.

20. Hoc ergò agendum est, ut *Linguarum* (Latinæ inprimis) *studium in Res tendat: quò non in loquacitatem vanam, sed in sapientem Eloquentiam, desinat.*

21. Id quod nullâ ratione aliâ impetrabimus, quàm si *perpetuò verba Rebus connexa tradantur: quò unâ eâdem operâ Mens & Lingua semper erudiantur.*

22. *Verba* sine *Rebus*, putamina sunt sine nucleo, vagina sine gladio, umbra sine corpore, corpus sine anima.

23. Verborum proin copiâ, qui eruditionem metitur, quoties loquitur, nihil nisi loquitur, hoc est, garrit.

24. *Sapientia Rebus constat, non Verbis: sapiensque & verè eruditus res cogitat, res loquitur, res agit.*

25. Unde conficitur, *Verborum à Rebus divortium cavendum esse:* Librosque, qui Vocabulis solum occupantur & juventutem occupant, ad sacram hanc intentionem esse inutiles. Vulgaria intellige *Vocabularia*, *Dictionaria*, *Nomenclatores*, *Sylvas*, *Phrascologias*, abstractasque illas *Grammaticorum* varias & operosas *Speculationes & commentationes.*

26. *Res è Rebus discendæ sunt: Sermo verò de Rebus ex idoneis, qui Res descripserunt, Autoribus*; Ex his eleganti compendio

pendio, usuque solidissimo, cum Rerum cognitionem, tum de rebus, sapienter, variè, promptè, differendi facultatem simul nobis comparare possumus: aliâs nunquam.

27. Stet hoc igitur fixum, *Latinam Linguam, ut hauriendæ realis eruditionis reale sit instrumentum ex Autoribus esse discendam: & proinde, Autorum bonorum enarrationem, Scholis τὸ πᾶν esse.*

28. Opera ergò danda est, ut optimi quique Autores, qui necessarias Eruditioni materias pertractarunt, deligantur, & aliquâ *insigniter facili methodo* propositi, in mentis succum & sanguinem converti doceantur: quò Juvenes Scholâ egressi, æquè animo ac manu & linguâ prompti reperiantur, idoneiq; tum ad sapienter de rebus judicandum, tum ad statum vitæ fæliciter inchoandum.

29. Hic siquidem *Verus Scholarum est, esseque debet finis, ut nos vitæ præparent, & negotiis vocationis quemlibet parem reddant:* quod alia ratione fieri haud potest, quam ut alienis cogitatis, observatis, inventis, nostrum exsuscitemus genium & conformemus ingenium, ad optima quæque similiter (quisque enim homo natus divinos in se fovet igniculos ipse quoque) cogitandum, loquendum, agendum.

30. Quemadmodum n. lumen à lumine

umine accenditur, & magnetis Virtus ab admoto ferro provocatur, ita ingeniorum affrictu excitantur ingenia & exserunt vim suam.

31. Maneat ergò, *Latinam Linguam non nisi Rebus & cum Rebus, docendam discendamque esse:* nempe *Ex autoribus Res tractantibus.*

32. Verum enim verò, quia quidquid fit, gradatim fit; (ut Naturæ & Artis exempla ostendunt) adeoque etiam, *quod discitur, non nisi gradatim disci potest:* in evidenti est, Latinitatis tyronem in vastum illud autorum mare propelli non posse, sine præparamentis, & præmunimentis quibusdam.

33. Aliâs, vel allidetur difficultatum (quas nondum superare didicit) scopulis, vel insuetæ adhuc & abyssi ad instar hiantis, varietatis fluctibus absorbebitur.

34. Discat ergò in exiguo ludere cymba lacu, antequam se committat pelago.

35. Sinatur pusio equitare prius in arundine longa, quàm phaleratos frænaque mordentes conscendat sonipedes.

36 Discat ante balbutire infans quam loqui: & puer ante loqui, quam dicere: quia & *Cicero* (tantus aliâs docendi artifex) *negat se eum docere posse dicere, qui nesciat loqui.*

37. Et quomodo possit? Omnia non nisi gradatim eunt, quæ sursum eunt.

38. E Plantæ semine, aut nucleo, nihil nisi Virga primum nasci potest: E Virga demum lentis auctibus Arbuscula, ex hac arbor.

39. Et in humana Vita, nemo viriles annos, staturam, robur, assequitur, nisi qui priùs embryon, infans, puer, adolescens, fuit.

40. Nec aliter ædificia surgunt, quàm ut primo loco rude ponatur, sed solidum, fundamentum; huic post supererigantur parietes; parietibus addantur trabium aut fornicum concamerationes; ultimoque loco omnia illa communiantur tecto.

41. Etiam qui ad turris, rupis, aut montis alicujus fastigium conscendit, non nisi gradatim se elevando scandere potest: adeo *Natura & Ars, nusquam saltum faciunt, nusquam ferunt.*

42. Manifestum inde fit, *Latinæ Linguæ studium non ab integris completisque operibus, putà Autoribus, auspicandum esse: sed â rudimentis & tyrociniis quibusdam*, quæ ad majora illa ritè animos prædisponant ac præparent.

43. Sed & *Præparamenta hæc non unius esse posse generis* patet: quia valdè distantia unius alicujus interventu conjungi vix possunt.

44. Altum certè ædificium dum e-

rigitur, diversis aliquot contignationibus operarii habent opus, antequam fastigium imponant.

45. Et quemadmodum Vitæ hominis certi sunt gradus seu ætates, distinctæ planè : ita culturæ Animorum & Linguæ, necesse est certos constitui gradus, coordinarique ita, ut alter ab altero surgat.

46. Quemadmodum n. non ideo præmittitur aurora diei, ut maneat aurora, sed ut paulatim clarescendo tenebras in lucem, noctem in diem, commutet ; & Pictor non ideò lineamenta prima ducit, ut lineaméta maneant, sed ut magis magisq; diducta, distinctam omnium mébrorum formam accipiant, eoque totam rem perfectè uti est repræsentent : Ita Linguæ formatio à rudimentis incipit, ut ulteriore progressu perficiatur, tandemq; in eloquentiam terminetur.

47. Commodissimum autem videtur Latini studii gradus, seu ætates quatuor constitui : ut nempe sit

Ætas	Prima	*infantilis, balbutiens*
	Secunda	*puerilis, adolescens*
	Tertia	*juvenilis, florida*
	Quarta	*Virilis, Valida* :

ubi discant loqui.	*Qualitercunque.*
	Propriè.
	Eleganter.
	Nervosè & potenter.

48. Primus itaque & infimus gradus erit, *aliquid Latini intelligere, & qualitercunque efferre posse.* (Verum enim maneat oportet illud: *Quidquid incipit, rude est.* Item: *Qui nunquam malè, nunquam benè*: & : *Nemo non errat, nisi qui quàm sæpissime erravit.*)

49. Secũdus gradus altior erit, *quasvis obvias res, omnesq; usitatiores mentis conceptus, exprimere posse, vero, proprio, genuinoque sensu*: Sine ullo noxio in Vocum significationibus errore, earundemque formationibus vitio.

50. Tertius gradus sublimior etiam docebit *unam eandemque rem & rei conceptum, aliter atque aliter efferre, & veluti coloribus variis variè pingere.*

51. Quartus denique & supremus gradus erit, didicisse, quomodo sermo non ad luxuriem se diffundere & diluere; sed *potius accurato Verborum & sententiarum facto delectu contrahere se, & circa Res ita solidare, debeat, ut se, secumque RES, validè mentibus imprimat.*

52. Quod apex Eloquentiæ est, Res quasque nativis suis, non spuriis aut fucatis, coloribus ad vivum depingere, eoque Mentes sub Rerum imperium captivare posse. Unde Salomonis illud: *Verba Sapientum sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi.* (Eccles. 12. 11.)

53. Ita erunt *quatuor distinctæ quasi Latinitatis Scholæ, aut Classes* : prima pro *balbutie*, secunda pro *loquela*, tertia pro *Facundia*, quarta pro *Eloquentia* Latina, comparanda.

54. Quibus singulis sua deputanda sunt demensa, metæque, unde incipere, & quousque progredi debeat, quæque: modusque describendus certus & exquisitus, quo intra tempus datum, necessariò ubique attingatur meta.

55. Distincta hæc sunto & sua propria singulis, tam metæ quam media, & media applicandi modus: harmonicè tamen sibi invicem succedentia & respondentia.

56. Hoc n. volumus omnibus illis classibus esse commune, ut *iisdem proportionatè auxiliis instruantur : libris nempe omnia scienda gradatim, majori semper plenitudine, proponentibus*, consimilibus ferè exercitiorum generibus pertractandis.

57. Libro pro Classe prima nomen dedimus, VESTIBULI; pro Secunda, JANUAE; pro tertia, PALATII; pro quarta, THESAURI Latinitatis.

58. Horum cujusque structuram conveniet esse *tripartitam*.

59. Prima & fundamentalis pars contineat τὸ *materiale* seu *demensum re-*

rum & Verborum illi Classi debitorum, h. e. Textum seu Autorem: Secunda pars explicet τὸ *formale*, seu *mensuram & directorium verborum, h. e. praecepta & Regulas*, quibus ratio structi sermonis in Autore praemisso detegatur, ad faciliorem verioremque ejus intellectum. Tandem, adjungatur *Index contentorum*, qui sit omnium praecedentium veluti *Repertorium*, celerem eorum usum & praxin adjuvans.

60. Ratio hujus methodi prima haec est, *quòd molliùs, meliùs, efficaciùs, exemplis docemus, quă praeceptis: (quippe Exempla sensu intellectum formant, quod naturale est: Praecepta intellectu sensum, quod contra naturam.)* Praecedat igitur *Oratio facta:* eamque demum *Praecepta*, quomodo facta sit; & ad imitationem ejus alia similiter fiat, illustrantia, sequantur. (NB. illustrantia dico: debent enim talia esse, quae lucem huic studio inferant, non tenebras; adjumentoque illi sint, non remorae; nec offerant ingeniis novam, ipso textu graviorem, luctam, sed luctam à verbis illatam solvant.)

61. Deinde, quia non omnia simul memoriae sic imprimi possunt, ut inde queant ad usum expeditè depromi; succurrendum est imbecillitati, annexo *Inventario*, *ut quidquid reassumere sit opus, ad manum sit.*

62. Ita

62. Ita VESTIBVLVM primo loco continebit Balbutici Latinæ materiam, *Vocabula aliquot centena, sententiolis inclusa.* Deinde formalis loco, *Declinationum & Conjugationum tabellas, cum aliis Grammaticæ rudimentis primis.* Tandem *Vocum* comprehensarum *Indicem Vernaculum:* nec præterea quidquam. Horum enim ope metam attingemus pulchrè: nec opus est ullis additamentis inutilibus augeri, libro molem, ingeniis laborem, tenuiorum marsupiis redimendi difficultatem.

63. JANVA *similiter proponat*, primùm loquelæ ad necessitatem materiam: *Omnia scilicet usitatiora linguæ vocabula,* circiter decies mille redacta in sententias, structurâ & sensu faciles: quippe quibus Res ipsæ summatim, ordine suo, simplicique & nativo vultu, exprimuntur.

64. *Nihil ergò hic admiscendum tropicum, figuratum, insolens, particulare nimis.* Non n. aliud adhuc agitur, quam ut adaperiatur Janua, suo tempore & loco distinctiùs res cognoscendi & eloquendi. Cujus consilii immemores quidam, aut incuriosi, Januam hanc inutilibus additamentis onerarunt: nescio quid non huc infarcire volentes, cum certa discentium remora & fastidio. *Quod cavendum posthac erit.*

65. Potiùs hoc agendum, ut habeamus verè JANVAM (quod in præfatione eius prima promiseram) RERVM *ipsarum solidis postibus benè firmatam; volubilibus* LEXICI *cardinibus expeditè apertilem; præsentaneâque* GRAMMATICÆ *clave promptè reserabilem:* h. e. ut Januæ textui addamus Grammatica præcepta, & Lexicon illud promissum; ut quicquid hujus classis usus requirit, simul habeatur.

66. Nempe constituenda sunt *Grammatica præcepta brevissima & lucidissima, veram & genuinam simplicemque sermonis Latini scribendi, pronunciandi, formandi, construendique rationem, planissimè ostendentia*; Sed tamen nihil insolens, figuratum, valdè anomalum, attingentia. Exemplis n. è solo JANVÆ textu, (ubi nihil adeò anomalum & figuratum habetur) illustranda erunt.

67. Indicis demum loco addatur, LEXICON ETYMOLOGICVM, *vocum Latinarum, Januâ comprehensarum, Radices, seu Verba primigenia: cum sua Derivatorum & Compositorum serie, significandique rationibus, ob oculos pandens.*

68. *Pro tertia Classe*, PALATIVM *erit Latinitatis*, specialiorum jam Rerum, Verborum, Phrasium, Regularum, Diductionem exhibens, cum omnibus

nibus præcipuis orationem ornandi artificiis, & materias quaslibet, variè eloquendi modis.

69. Instituendi ergò erúnt varii *de Rebus discursus*: & quidem rerum ipsarum Methodo, quam centum illis Rerum titulis Janua designavit.

70. Tum addendum (τȣ *formalis loco*) *quidquid Grammaticarum præceptionum restat, de Anomaliis, Syntaxi figurata, Hellenismis, &c. nec non præcepta Rhetorices, de Sermone ornando, Et prima Logicæ rudimenta, populari methodo* (qualem partim GRAMMATICA ipsa subministrare queat, partim RHETORICA necessariò ante se requirat) concinnanda. Cujus rei in Juventutis commodum egregiè præstandæ, jam hic ausim fieri de non nemine expromissor.

71. Commodum autem videtur hoc Latinitatis puræ PALATIVM *quadruplicatum construi secundùm styli gradum.*

72. Nempe ut Latinitatis Candidati discant, *in* PALATIO *primo stylum Epistolarem:* cursorium quidem illum negligentioremque, purum tamen & fluidum. In secundo *stylum Historicum*, altiùs paulò assurgentem, magisque cum cura elaboratũ. *In tertio stylum oratorium* planè accuratum, gravem, sublimem. *Tandem Poeticum*, nu-

meris adstrictum: tum simpliciorem & magis planum, (qualis est in Elegiacis,) tum grandem & pōposum, (qualis est in Heroicis, Lyricis, Tragicis carminibus.)

73. *Omnia verò illa non Verbis & sententiis nostris, sed Autorum classicorum.*

74. Ita lentè gradatim, per cancellos ducti, facilius discent styli characterem, & discernere, & distinctè æqualiterque imitari.

75. PALATIVM igitur EPISTOLICVM *contineat centum Epistolas*, singulas singulis JANVÆ titulis respondentes: per quas distribuatur quidquid elegantiorum est salutandi, resalutandi, narrandi, petēdi, gratias agendi, &c. formularum: ut quasi totum epistolare artificium hic exstet: *cum adjunctis brevissimis, de arte epistolas scribendi monitis.*

76. PALATIVM HISTORICVM *insigniores cōtineat iisdem de rebus enarrationes:* assignatis ad marginem Autorum & locorum, unde unumquodque desumptum sit, allegationibus.

77. Atque *hos tales de Rebus Discursus formâ dialogisticâ concipi, quatuor hæc suadent.*

78. Primum, nihil est homini naturalius colloquio: quo sensim sine sensu perduci potest quocunque. Faciliùs ergò hæc adaptari poterunt, pue-

rilibus

rilibus ingeniis, ne sibi hanc rerum seriarum tractationem vel impossibilem, vel arduam nimis & difficilem, imaginentur.

79. Secundò Colloquia excitant, animant, foventque attentionem: idq; ob quæstionum & responsionum varietatem, earundemque varias occasiones & formas, intermixtis subinde quæ oblectent. Inescandi sunt igitur his illecebris animi, ut per has operas sine fastidio progrediantur.

80. Tertiò serviunt Dialogi, cùm Rerum impressioni firmiori, tum repetitioni (etiam inter discipulos ipsos privatim) faciliori. Quemadmodum enim faciliùs memoramus rem gestam, cui interfuimus ipsi, quàm acceptam auditione solâ: ita discentium animis tenaciùs hærent quæ per modum Comœdiæ aut Colloquii, (cum & hic non tam res audire quàm ipsimet videre, loqui, agere, nobis videamur) addiscuntur, præ illis quæ nudâ recitatione imbibuntur.

81. Denique, quia potior vitæ nostræ pars conversatione constat, eleganter compendioseque ad eam manu ducitur juventus, si Res non solùm intelligere, sed & de illis expeditè disserere consuescat.

82. *Volumus ergò hic totum doctè colloquendi, & de rebus discurrendi artifici-*

um tradi: conquisitis undique interrogandi, respondendi, insinuandi se, res explicandi, urgendi, excipiendi, digrediendi, ad propositum redeundi &c. Occasionibus & formulis.

83. *Sed & hoc pulchrum erit, ut pro colloquentium personis assumantur Autores, qui res illas tractant*, aut quorum de Rebus variis, variæ sententiæ exstant: maximè autem, quorum libri citantur. Ita n. eâdem operâ & catalogum Autorum, & præcipua eorum de rebus testimonia, eleganti compendio addiscentur, gradusque ad Autores ipsos Evidentior fiet.

84. PALATIVM ORATORIVM *easdem repetat materias*, eâdem titulorum serie, sed *in Declamationum forma*: congestis è *Cicerone*, *Quintiliano*, *Seneca* Rhetore, & aliis probatis Oratoribus aptèque digestis (jam in didascalico, jam in demonstrativo, jam in deliberativo, jam in judiciali genere) variis, iisque optimis, exordiendi, narrandi, proponendi, confirmandi, transeundi, cōcludendi &c. formulis. *Vt pariter hic, totius artificii Oratorii extet idea*: citatis iterum ad marginem à quo Autore veniat unumquodque: & ad calcem annexis de Orationum artificiosâ compositione brevissimis regulis.

85. PALATIVM POETICVM *eadem relegat vestigia, easdemque illustret materias*,

materias, stylo ligato: adjunctis iterum de carmine condendo præceptiunculis.

86. Videtur a. factu optimum, non nova cudi carmina, sed ex antiquis Poëtis sententiosos desumi versus, & in unum continuum redigi textum: ad eum modum, quo *Rossæus Anglus* integram Evangelii Christi historiam meris Virgilianis versibus elegantissimè contexuit.

87. Usus POETICI hujus PALATIII erit: Primò ad reddendam discipulis familiarem syllabarum quantitatem: ut Poëseos studiosis, pro Smetio & similibus prosodicis libris, sufficiat. (Hoc n. agimus & agere suademus, ut discipuli cujusque Classis omnia sua secum portent, sine mentis à multitudine & varietate librorum veniente distractione.) Secundò clariùs illis patescet, quid poeticus character oratorio distet: ut dicendi genera in Autoribus, ad quos jam mittentur, faciliùs discernant. Denique Elegantissimarum sententiarum, quarum per totam Eruditionem creberrimus usus est, jam hic sibi copiam insignem parabunt.

88. *Index contentorum quaterni hujus* PALATII, *meo judicio, erit* LEXICON PHRASEOLOGICVM: sive quidem illud Vernaculo Latinum, sivè Latino-Latinum. Puta in quo simpli-

ſimplices Rerum appellationes (alphabeti ordine poſitæ) elegantioribus permutantur: hoc e. oſtendatur, quomodo rerum appellationes propriæ, Synonymicè, periphraſticè, tropicè, & omninò variè & ornatè, efferendæ ſint. Ubi ſemper præmittantur humiliora, ad Epiſtolarem vel hiſtoricum ſtylum ſpectantia: tum phraſes ſubliniores, Oratoriæ; tandem Poëticæ: aſſignatis Palatii locis, ubi occurrant, ſi occurrunt.

89. Quo fine, idem poterit in PALATII conſtructione obſervari, quod in VESTIBVLO & JANVA: ut textus ſermonis in ſegmenta diſtribuatur, puta Periodos, quæ ſignentur numero continuo, per diverſa etiam capita, à principio libri ad finem; nempe ob citandi cõmoditatem. Qualiter & Doctiſſimum D. Baldovium in Medulla Grammaticæ Hebreæ feciſſe video.

90. Ut pateat meliùs, quale illud Latino-Latinum Lexicon velim, apponam exempli cauſa, quomodo verbi DVBITO varietas & elegantia gradatim exprimenda eſſet.

DVBITO. *Hæreo. hæſito. Ambigo. Fluctuo. Incertus ſum quid agam. Incertum mihi eſt. In ancipiti ſum. Non mihi conſto. Animi pendeo. Incertus pendeo. Suſpenſas habeo rationes. Voco in controverſiam.*

versiam. In magna quæstione id habeo, an &c. Hæc me res in diversum trahit. Incertior multò sum quàm dudum. Poeticè. *sum dubius.* Virg. *Dubius feror.* Ovid. *Hoc me dubium dat.* Plaut. *Hoc meum incertat animum.* Idem.

91. Atque ita esset studii Latini classis tertiæ PALATIVM.

92. *Sequetur tandem ipse Latinitatis* THESAVSVS, *cujus τὸ materiale erunt Autores Latini*, omnem rerum & sermonis varietatem explicantes: *Physici, Geographi, Ethici, Medici,* POLITICI, *Theologi, Historici, Oratores, Poetæ &c.* Veteres & novi, nati aut nascituri, quicunque aliquid insigniter utile adferunt, vel allaturi sunt, atque tersâ & purâ dictione utuntur.

93. Omnia enim Autorum genera huc, non solum admitti, sed accersi, postulat inchoatæ methodi ratio.

94. Amplos scilicet studio huic posuimus fines, totam Rerum & Verborũ, h. e. sapientiæ & Eloquentiæ, quanta esse potest, plenitudinem. Huic ergo fini media ut capacitate suâ respondeant, necesse est.

95. Et quoniam in Vestibulo ponimus rudimenta, in Thesauro autem complementa, Rerum & Verborum; intermedia verò illa, JANNVA & Atrium, seu Palatium, interponuntur saltem ut huc veniri possit: sequitur,

quem

quemadmodum *Janua* nihil eſt niſi ſupplementum *Veſtibuli*; & *Palatium* ſupplementum JANVÆ: ita *Autores* neceſſariò afferre debere ſupplementa omnium præcedentium.

96. Non autem afferent, ſi tantùm Hiſtoricos cum Oratoribus & Poetis admittimus, (qualiter ferè adhuc Scholis mos fuit) quia illi omnia, quæ ad Eruditionis amplitudinem ſpectant, non perſequuntur, ſed circa certam aliquam ſpecialem materiam eorum quiſque deliciatur.

97. Si methodus noſtra ſolam & nudam ſtyli concinnitatem intenderet, ſufficeret illi vel unus idoneus Autor, uſque adeò familiaris redditus, ut ejus dictionem ad vivum exprimamus. Verbi cauſa *Terentius*: quem verbis & phraſi purum eſſe & terſum, ſuavemque omnes nôrunt, ut etiam *Ciceroni* fuerit in delitiis. Quem tamen materiæ parum habere, nemo non videt, qui cum judicio legit. Unde Scaligerum dicere ſolitum refert quidam, *quod inopia Latinæ Linguæ Terentium adeò celebrem fecit.*

98. Plena verò methodus quia plenam proponit Eloquentiam; hæc autem ſine plena Rerum cognitione haberi nullo modo poteſt; patet ab Eloquentiæ plenæ candidatis totum Rerum circulum exambiri oportere.

99. A toto n. & perfecto nihil excipi potest. Eloqui autem velle, quod non intelligas, quàm insulsum est?

100. Nec metaphoræ, adagia, gnomæ, apophthegmata, hieroglyphica; allusiones variæ, (in quibus singulis multa Eloquentiæ vis sita est) vel satis verè intelligi, vel satis commodè adhiberi, & satis acutè stringi, possunt, sine justa rerum, unde petitæ sunt, præcognitione.

101. Sunt autem petitæ à rebus naturalibus, artificialibus, mathematicis, logicis, &c. & quæ circa hæc aliquando acciderunt. Quæ unde meliùs quàm ab Autoribus suis cognoscas?

102. Si quis è locis communibus (*Polyanthea Langii & similibus*) rerum cognitionem, in quantum sat est, hauriri posse putat, næ ille parum quò consilia hæc tendant recogitat! Solidam nos hîc jam, & virilem, sibique ipsi intra se cohærentem, Rerum cognitionem, & Res interpretandi potentiam quærimus; non illam puerilem, frustillatam, laceram, confusam, obtusam.

103. Habent loci communes, omnesque similes illi subsidiarii libri, (præsertim si rectè conformentur) suam laudem & usum: nempe ut sint Autorum Indices generales, ad inveniendum quis Autor, & quid, de hac vel

vel illa materia ſcripſerit: aut Eruditionis jam partæ Promptuaria, breviter varia de variis ſubinnuentia. Inſignis utique hic uſus eſt.

104. At ſi ſe pro Autoribus ipſis ingerant, (quæ deceptio ut pervulgata eſt, ita jucunda: imponit n. ſpecie compendioſæ ad eruditionem viæ) tum plus nocent quam proſunt: quia ad veriorem & pleniorem eruditionem præſentiſſimo ſunt obſtaculo, fiuntque ut dicuntur, *Compendia Diſpendia.* Hinc & illud: *parum ſapit, qui ultra locos communes non ſapit.*

105. Niſi forte hîc tamen Langii Polyanthea, ut à Grutero tomis pluribus aucta ſunt, alium mereri cenſum videantur. De quo judicare & ſtatuere poterunt, qui periculum fecere: num ita ad omnem materiam volumina illa ſuppetant, quemadmodum de fronte promiſſum gerunt.

106. Interim tamen, quis non delirare credat Theologum, qui Concordantiis Biblicis, aut Collectaneis neſcio quibus, ſatis ſibi proſpectum eſſe credens, ipſum ſacrum Bibliorum codicem poſthabeat? Aut quis bonorum terreſtrium hæres uſque adeò deſipit, ut aſſignatis ſibi alieno arbitrio certis proventuum portiunculis, integros proventus, una cum fundis, unde redeunt, videre negligat? non bona

ipſa

ipsa sua integrè poscat?

107. Præstat utique Rebus uti, quam rerum fragmentis; messes agere, quàm spicilegia; hortos floriferos vindemiare, quam flosculos decerptos, & dispersos, vietos plerumque & exsuccos factos, recolligere.

108. Accedit, quod ex methodo nostra Classicis in Scholis seu Gymnasiis, omnia quæ universali Eruditioni fundamenta conferunt, absolvenda sint: *nihil Academiis & peregrinationi, præter propriam cujusque Facultatem, in qua transigere vitam & servire* DEO *humanæque societati decrevit, reservandum.* Nempe ut ad magnos faciendos in propria facultate profectus, & in ea post excellendum, nec tempora justa cuiquam, nec debita præparamenta desint.

109. Cum ergò Catholicæ illi Eruditioni materiam omnigenam ferant Autores, advocandi sunt, & in ordinem redigendi, ut quisque in medium deponat, quidquid utiliter & pulchrè, aut invenire, aut cogitare illi datum est: quò ex omnibus particularibus in unum redactis, universalis colligatur, & intra mentis abdita deponatur, Sapientiæ Thesaurus.

110. *Operosum id, aut simpliciter impossibile, dicet aliquis.* Utique, si rem

tantam

tantam impetu aggrediamur, non consilio & arte.

111. At nos, primùm, non omnes intelligimus Autores, qui exſtant; ſed de omni genere quoſdam, optimos nempe: & tantùm ex quibuſvis etiam ſeu omnibus optimum, vel illud, quod apud optimos aliàs deſideretur: Siquidem nec optimus auctor aliquis optimè aliquando aliquid tradidit.

112. Deinde, nec ſelectos illos omnes totaliter totos, ſed quoſdam per indices tantùm, aut potius per compendia, quæ in uſum illum conſtrui optamus: ne ſcilicet *Academiæ ſe præparans juventus, nomina, libros, numerum, ordinem, contenta, optimorum quorumque Autorum, qui de ſingulis materiis ſcripſerunt, ignoret*; ſed omnium illorum de omnibus præcipuis mentem, tractandique modum, jam hîc præſciat.

113. *Ad Academiam delatis, licebit Philoſophis futuris Philoſophos; Medicis Medicos; Politicis Politicos; Theologis Theologos, tandem plenè aggredi & eviſcerare*, ad particularem & ſolidam omnium quæ ſuæ profeſſionis erunt notitiam & praxin ſibi comparandam.

114. Tertiò, nec illos qui integrè proponentur, æquali curâ dignandos exiſtimamus: *ſed in ſtyli Magiſtros deli-*

gendos

gendos ex optimis optimos tantum. e. g. pro Autore primo & perfectoAſiatici ſtyli ſumatur *Cicero*, cui ita ſe adſuefaciant ingenia, ut ejus (ſi non phraſin per omnia, nam hæc undecunque petenda eſt: tamen) compoſitionem per omnia imitari, & exprimere conſueſcant. Pro Laconici autem ſtyli Autore Principe habeatur *Seneca* (vel ex quorundam opinione *Lipſius*:) quem imitari ad unguem crebra lectione & relectione, verſione & reverſione docendi ſunt. Ita in Poeſi, ſtyli heroici exemplar primarium *Virgilius* ſit; Lyrici, *Horatius* &c.

115. Hâc, aut ſimili ratione, nec impoſſibile, nec difficile erit, optimos quoſque Autores claſſicos à claſſicis noſtris diſcipulis intra breve annorum ſpatium exhauriri, atque in ſuccum & ſanguinem converti.

116. Atque hoc erit materiale colligendorum Scholaſticæ Eruditionis Theſaurorum, AVTORES BONI.

117. τὸ formale, omnia hîc in ordinem cogens, optamus exſtrui CLAVEM INTELLECTVS *Humani*; *continentem generales quoſdam canones, omnia quæ uſquam ſunt & fiunt, dicuntur & cogitantur* (aut etiam eſſe & fieri, dici & cogitari poſſunt,) *in proportionem quandam generalem* (quâ ſibi invicem harmonicè reſpondeant Res,

rerum

rerum conceptus, & ſermo) *reducentes:* ut eo modo ex omnibus particularibus, hactenus auditis, viſis, agitatis, & pòſt in Autoribus legendis & obſervandis, univerſale quoddam Sapientiæ lumen exſurgat mentibus.

118. *Indicis contentorum loco, ſit hic* LEXICON CATHOLICON, *ex omnibus Autoribus memorabiliſſima quæque recenſens:* ſed eleganti Vocum & Rerum, ut ſe invicem conſequuntur, ordine.

119. Ex. gr. ſub voce OLYMPVS, memoretur breviter quidquid inde Vocum & Rerum deſcendit: vel hoc modo. (1.) OLYMPVS, *eſt mons altiſſimus in Theſſalia, nubes* cacumine ſuperſcandens. (dictus quaſi ὅλος λάμπων, totus ſplendens, ſcilic: à Sole, aut à nivibus:) (2.) Hinc Poetæ pro cœlo uſurpant; vocantque *Jovem Olympium,* cæli Præſidem, ſupremum DEVM. (3.) ab hoc ſortita fuit nomen *Vrbs Olympia,* in qua Jovis iſtius Templum erat. Atque hic in honorem Jovis inſtituerant ludos equeſtres ſeu certamina Heroum. (4.) *Olympia* dicta repetenda quarto quovis anno exeunte, quinto ineunte. Hinc ergo. (5.) *Olympias dictum fuit* quadriennale illud ſpacium, aſſumptum in epocham numerandi Regum ſucceſſiones, & res geſtas Græcorũ: initio nempe ſumpto

à

à tempore primi *Olympiadum* institutoris, *Jphiti*, anno Mundi 3174. Æra hæc apud Græcos & Latinos Scriptores usitatissima est. (6.) Fuit & Alexandri M. mater dicta Olympias &c.

120. Ita de omni scibili, præcipua quæque brevissimè memorari possunt, ut habeatur verè catholicum Rerum & Verborum omnium Repertorium.

121. Hæc ita si constituantur, quis non videt, totam Scholasticam Juventutem ad verissimam literaturam (Rerum scilicet variarum cognitionem, purissimamque Latinitatem) agminatim, & modis facilimis, promoveri posse? *modò prænominati Libri, Scholasticæ hujus Eruditionis fæliciter propagandæ optima instrumenta, satis accuratè constituantur.*

122. Quantum quidem ad VESTIBULUM & JANUAM (fundamenta scilicet hujus studii) attinet, in iis solidè ponendis nos pro tenuitate nostra desudavimus: quantumque operæ restat (in perpoliendo textu: adjungendisque JANUÆ Grammaticis Canonibus, & Etymologico illo Lexico,) id nobis propediem, quantâ maximè licebit dexteritate, absolvendum reservamus.

123. Forsan & CLAVIS INTELLECTUS humani, quam pro dirigenda universali Autorum lectione fabricandam

candam ſupra (§ 117.) diximus à nobis expectari poſſit: qualis quidem à primo conatu expectari poteſt. Erit enim idem illud quod antea RERUM

NB JANUAM, & *Christianæ* PANSOPHIÆ epitomen, vocare libuit, aut etiam UNIUERSALE RATIONARIUM vocare liceat: Ordinem Rerum talem oſtendens, quo omnium quæ unquam fuerunt, ſunt, & erunt; aut eſſe, dici, & cogitari poſſunt, inventorum jam & porrò inveniendorum, fontes, venæ, metæ, rationeſque, recluduntur.

124. Quod dum nos, DEI ope freti, agimus, ut interea LATINITATIS PALATIUM *artificioſum illud, elegans, amænum*, exſtruatur, audeam hîc publicè nuncjam (occaſione ita ferente) compellare Te Vir eruditiſſime, David Vechnere; qui ſcitulo Tuo *Templi Latinitatis proplaſmate* egregium ingenioſæ Tuæ ſolertiæ ſpecimen dediſti, plurimoſque Eruditorum in ſpem ſplendidè in faſtigium manu Tuâ ſurrecturæ molis, erexiſti.

125. Et quia doctiſſimi aliquot diverſis è Regnis Viri, ſuis ad Te privatim hoc nomine datis literis Te hortati ſunt, ut pulchrè cœptum pulchrè abſolvas opus: nec non me monent, ut faces ſubdere, Teque inſtigare, non de-

desistam; patienter feres, quòd in facie Reipublicæ literariæ te datæ fidei commonefaciam, ne grave sit admorsis unguibus conscribere opus, quod plurimorum utilitati inservire possit.

126. Cur enim non sequamur (scribit Clarissimus apud Dantiscanos Rhetor, Mochingerus noster) istum Electorum autorem, qui inquit: *Ego semel laboravi, ne Tu semper laborares?* Taceo alios, quia non ignoras Tu, diligentiæ tuæ existimulatores.

127. Quorum ego suffragiis, & publicis quasi desideriis, animum Tibi refricans, publico scholarum nomine Te oro, perque hæc sacra Juventuti Christianæ quàm optimè consulendi studia, & debitam DEO & vocationi fidem, obtestor, ne admotam fæliciter aratro manum retrahere, promissam Scholis opem invidere, tam multorum fervida desideria frustrari, aut diutius remorari, inducas animum.

128. Sed inscriptionis mutandæ vides necessitatem, modumque: ut nempe TEMPLVM commutetur in PALATIVM, quemadmodum Aristarchorum nostrorum non neminem monuisse meministi. Quid ni obsecundemus amici consilio, ratione non carenti? *Tutiùs à rebus profanis*, inquit, *metaphoræ petuntur: sacris, quantum potest, parcendum.*

129.

129. Addam ego: *Thesauros* (ad quos per Januam nostram, & Atrium Tuum, veniri volumus) *non in Templorum adytis asservari solere, sed in Palatiorum Regiorum abditis recessibus*. Servemus ergò allegoriæ continuationē.

130. Etiam hoc cogita, *Romam*, cum in flore esset, *superbiisse Palatiis*, ad stuporem aliunde venientium, & inusitatam Urbis splendorem demirantium. Quem moderna è ruderibus antiquæ resuscitata *Roma*, è longinquo licèt, æmulatur tamen, Palatiisque suis magnificè se ostentat.

131. *Tu igitur si nobis è librorum Romanorum reliquiis splendidum facundiæ Romanæ Palatium exstruxeris, majus Te opus facturum crede, quàm qui lapideas illas restituunt moles.*

132. Et quia eruditorum nostrorum Censorum, uni & alteri, multiplex illa partium Templi distinctio minùs necessaria, minùsque Juventuti fructuosa (metuentibus, ne ambages veriùs faciat quam semitas) visa est, simpliciùs poterit in Palatii structura procedi; omnibus nihilominus quæ diligentia Tua cogitavit, aut jam congessit, locum hîc invenientibus.

133. Sed pluribus his immorari quid opus? Industriam Tuam Tibi in omnibus his ducem (post DEUM sapientiæ ducem, & sapientum rectorem,

rem, Sap. 7. 15.) relinquo.

134. *Excitet verò pariter aliquem* DEUS, *qui reſerandis ſtudiorum recondi-tioribus Theſauris, utilem Scholis navet operam!* Autorum nempe bonorum, è quibus cum Linguæ puritate Rerum utilium ſuccum hauriat Juventus, prudenti delectu, coordinatione bonâ, talique omninò ad uſum accommodatione, ut quidquid, cùm ſapientiæ tùm ſermonis elegantiæ, è diverſis illis, antiquis & novis, fonticulis, ſcaturit, id omne communi alveo Scholarum noſtrarum perfluat hortos! ad efficiendum quàm plurimos verè ſapientes, verè eloquentes.

135. Cujus rei neſcio an optari debeat alius, aut ſperari poſſit melior artifex, illo, qui ſibi publicè ſpartã hanc depoſcere, eamq; adeò jam ornare orſus eſt: florentiſſimus in efflореſcente Gerana Academia Eloquentiæ & Hiſtoriarum Profeſſor, *D. Johannes Rave.*

136. Qui editum nuper in lucem, notiſque illuſtratum, & Indice pulchro inſtructum, *Cornelium Nepotem*, non ſolum titulo illo, *Autorum primus, qui poſt Comenii* JANVAM, *pro inchoando apud Iuventutem* STYLO *poſthac edentur, ornare voluit:* ſed & in præfixa operi DE EMENDATIONE VITIOSÆ *Per Germanniam* ELOQVENTIÆ *Diſſertatione*, (paragrapho 18.) ſibi

 provin-

provinciam hanc illis verbis despondit. *Dabunt alii in aliis operam : ego pro mea, & bono cum* DEO, *annitar, ut in Latinis Auctoribus adolescentia à me quoque adjuta sit.*

137. Macte verò hâc promptitudine pietateque in Patriam, Vir optime! DEVS Tibi annos & animos addat, ut feliciter, quam professus es operam, compleas.

138. Habes utique argumentum amplum explicandi vernantis Ingenii Tui vires, & benè merendi de Patria Germania; imò de omnibus Christianis regnis, ubicunque Culturæ ingeniorum ulla agitur cura.

139. Si quid Tibi bonæ observationis est circa JANVAM ipsam castigandam & complendam, confer in commune, structoribusque suggere: ipsi verò Tibi has potissimum assignari partes, ut pleniora Sapientiæ gazophylacia artificiosè recludas, penitioresque thesauros in publicum proferas, ne displiceat.

140. *Ita demum insigne aliquid præstari poterit, si partitis operis, non eadem agamus omnes* (alius sic, alius aliter idem, confundentes nos invicem) *sed diversa diversi tractemus, ad eundem tamen communem scopum omnes,* animum intendentes, operamque impendentes.

141. Tenendum autem erit, non jam immediatè à Janua in Autores veniri, ſed interponi (maturo ſatis conſilio) *Atria*, ſive *Palatia*; atque ex his demum in *Theſaurarios illos carceres* (ut ex Herode Sophiſta Cœlius vocat) tranſitum fore.

142. Cujus rei meminiſſe, eò ſerviet, ut ſcias minutiorem illam curam, de ſtyli rudimentis, jam Tibi prætergreſſam; & quidquid agendum reſtabit, id ſolidiorem Rerum ipſarum cognitionem maturioremq; Eloquentiam, ſpectare: adeoque *faſtigium hujus Scholaſticæ Eruditionis Tibi committi.*

143. Non obliviſcendum verò erit *Repertorii Catholici*, pulcherrimi illius pretioſiſſimique Univerſalis Eruditionis Theſauri.

144. Faxit ter maximus optimus DEUS, ut ſive Tu hanc ſuſceperis ornandam Spartam, ſive alius, fiat id cum laude nominis divini, & publica Scholarum utilitate; perque id certa cum ſpe prolapſos in deterius res humanas, (Germaniæ verò noſtræ nunc planè collapſas) in melius reſtituendi! *Multitudo enim Sapientum ſalus eſt orbis terrarum* (inquit Sapiens, cap. 6. v. 26.)

145. Ubi adornati fuerint hi Libri, *deſignandæ erunt certæ temporum metæ*, intra quas cuilibet Claſſi ſua periodus abſolvatur: & *conſcribenda pro docentibus*

bus Hypomnemata , rectè his Libris utendi methodum præscribentia.

146. Quantum ad primum: putamus VESTIBULO dandum esse præter propter semestre; JANUÆ annum; PALATIO sesquiennium: AUTORIBUS triennium. Ut nempe compleatur sexennium illud, quod inter Scholam Vernaculam & Academiam ponunt, classicisque his exercitiis assignant, rationes nostræ, expressæ *Cap. XXVII. Didacticæ*.

147. Quod si spatia hæc nimis angusta esse praxis ostenderit, ampliari poterunt ad necessitatem. Nunc n. consultamus, nondum leges figimus.

148. Quantum ad *Hypomnemata*, quia non omnium est in consiliorum rationes penetrare, & ultrò, quid loco quovis faciendum sit pervidere: submonitiones ejusmodi (quas *Informatoria* vocare liceat) in gratiam illorum, qui non nisi ducti ducere alios nôrunt, conscribendæ sunt.

149. Qualiter mihi nunc jam ratione Vestibuli & Januæ faciendum est: præmissis tamen generalioribus quibusdam, circa utrumque pariter (imò & pòst, circa Palatium & Autores) observandis, monitis.

150. Non enim omni ex parte verum est illud: *Scire volunt omnes, operam dependere nemo.* Sunt qui volunt,

lunt, & ſtudia, labores, ſudores, offerunt: modò ſciant modos viaſque laborum difficultates ſuperandi: Quomodo autem ſciant niſi doceantur? Ut omninò ad Doctores provincia hæc, *labores Diſcipulis allevandi*, devolvatur: Didacticis verò incumbat modos illos inveſtigare, & inveſtigatos præmonſtrare, ut docentibus in promptu ſint. Pueris nihil relinquendum, quàm ut Scholam non per antiphraſin ludum dici, ſed revera eſſe, intelligant & experiantur.

Generalia pro præceptoribus monita.

151. *Docens, non doceat quantum ipſe docere poteſt, ſed quantum Diſcens capere.* Non enim ego vaſi infundere poſſum liquoris quantum velim, ſed quantum Vas capit: nec pro interiore capacitate ſimul infundendo, ſed pro-uti oris anguſtia permittit, inſtillando. Et cùm aliquid humi jacens manu cupio attollere, ego me demittam neceſſe eſt, illud ipſum elevare ſe ad manum non poteſt. Planè igitur Præceptor condeſcendat diſcipulo in omnibus: & habeat ſe activè, Diſcipulus paſſivè. Tabula nihil pingere poteſt in ſe ipſa, ſed Pictor: præſtat illa ſatis, ſiſtet immotè, & pigmēta excipiat dex-

trè. Unde aliud sequitur: nempe ut,

152. *Quidquid difficultatum & molestiæ adferunt Scholastica studia, eas humeris suis Præceptores sustineant: Discipulis nihil præter imitandi aviditatem, facilitatemque relinquentes.* Nempe quo Nutrices solent modo, infantulis suis non nisi præmansos ingerere cibos, ut sola illis blanda digestio supersit.

153. *Quidquid* (ergò) *à Discipulis volunt sciri, id eis quâ maximè possunt perspicuitate ostendant, &* velut coloribus vivis depicta ad oculum demonstrent; ut non possit non videre, tam rem, quam modum rei. Ita non poterunt non gaudere novâ luce, & ad ulteriora semper extendere appetitum.

154. *Quidquid* (verò) *à Discipulis volunt fieri, id ipsi faciendo præmonstrent viam.* Naturalissimum enim est, ut quisque duci suo, (vel tacitus) dicat, I præ, sequar: quia facile est præeuntem sequi: protrudi autem, sine prædesignata semita, durum.

155. *Nunquam* (proinde) *aliquid tam facile videatur, quod Præceptor non aliis atque aliis modis magis etiam perspicuum, imitatuque magis facile, reddere allaboret.* Non enim tam facile est discenti, atque scienti. Et quamvis sit, non tamen sibi fidit nondum satis confirmatus

confirmatus animus, an rectè concipiat, aut efformet, quæ jussus est: sed cum toties iterando præire videt ducem suum sequitur animosè. (Trepidationem autem abesse, in omni opere valdè conducit.) Atque hoc verè erit παιδαγωγεῖν, quàm blandissimè manuducere pusillos.

156. *Nunquam Discipuli prægraventur discendorum mole:* nihil alioqui reportaturi præter nauseam, & ingenii cruditatem. Quemadmodum enim non qui multa vorant saniores sunt illis, qui tantum edunt, quantum concoquere possunt: ita non qui multa legunt, audiunt, memoriæ mandant, docti fiunt, sed qui quod legunt audiunt, memoriæque mandant, id simul intellectu rectè imbibunt, concoquunt, digerunt, prompteque ad omnem usum reddunt.

157. *Tria semper formanda sunt in discipulo: Mens, Manus, & Lingua.* Mens, ut rem quam discit, intelligat. Manus, ut quod intelligit, scripto exprimere discat. Lingua, ut quod intelligit & scit, promtè edisserat.

158. *Quæ ita gradatim eunt: ut Intelligere aliquid facillimum sit: imitari manu, difficilius: difficillimum, sed perfectioni proximum, linguâ efferre.* Nam quod manu fit, moram habet, & admittit deliberationem & auxilia, si

ad manum ſint: Linguæ opera planè extemporanea ſunt, & prærequirunt habitum aliquem.

159. Ita Latinum ſermonem (in quovis illo § 47. indigitato gradu) prius poſſibile eſt intelligere, quam vel ſcribere vel loqui. Et cum tentanda eſt intellecti jam praxis, prius tentanda eſt calamo, quam linguâ. Quia inter ſcribendum non deeſt deliberandi quale quale ſpatium, & conſulendi poteſtas: vel ſe ipſum, memoriam vellicando; vel alium aſſidentem, interrogando; vel denique libros, inquirendo. Atque ita exercitatis aliquamdiu, demum venit extemporanea illa, quæ Linguâ fit, animi ſenſa exprimendi facultas.

160. *Quod pariter in addiſcendis Artibus & ſcientiis obſervandum eſt. Vbique enim hæc eadem gradatio obtinet:* quòd nempe ante omnia nobis formatur, mediante *ſenſu*, rerum *Intellectus*; & mediante *Intellectu*, *Memoria*. Tum operationem dirigente Memoriâ, *Manus* opus ſuum tentat, & peragit. At ſermones de rebus inſtituere, non niſi ei competit, cui circa rerum uſum confirmatus jam Intellectus & Memoria, tam promptè res & verba ſuggerunt, quam promptè Lingua ſufficit eloqui. Omninò ergò ſupremus gradus, & profectuum apex eſt, Res probè

intellectas

intellectas Linguâ promptè reddere.

161. *Attendant ergò Præceptores, ut quidquid addocere feliciter volunt discipulos, per gradus istos inconfusè eant:* confusionem aliâs parituri, sibi & ipsis.

162. *Vbique autem præcedant Exempla, ut materia; sequantur Præcepta & Regulæ, ut forma:* quemadmodum supra, (§ 60.) dictum est. Præcepta enim & Regula directoria quædam sunt mentis, circa res & sermonem: regi autem & dirigi quomodo potest, quod nondum est? Et quis non fateri cogitur, omnem Regulam ab Exemplis accipere lucem? Eccur ergò non præfertur?

163. *Quidquid agendum occipitur, ne dimittitor, nisi peractum.* Nam si per intervalla reditur ad negotium, labor non minuitur, sed iterando augetur: quia eadem, eodem relicta loco, easdem iterabunt molestias. Fac periculum, quàm facilè impleturus sis vas aliquod aquâ, si quotidie unam & alteram solùm guttam immittas: cùm tamen implere facilè possis, si continuò fundas.

162. Ergò, *Præceptor nunquam plus materiæ sumat, quàm quantum eâdem horâ possit & proponi, & exponi, & exercitiis debitis Intellectui & Memoriæ imprimi:* ne ad hæc redire sit opus,

 nisi

nisi repetendo. Quæ tamen repetitio aliud agendo pòst fiet, & nova cum utilitate: nempe cùm his jam præmissis sequentia superædificabuntur. Ordine enim procedi, & gradu nusquam interrupto, vera hæc (quam intendimus) methodus postulat: ut præcedentia sequentibus semper faciant viam, sequentia præcedentibus semper addant robur.

165. *Prima rerum fundamenta accuratè prorsus ponenda sunt, nisi totum quod superstruxeris, vacillare velis.* Nôrunt Medici, errorem concoctionis primæ non corrigi in secundâ, neque secundæ in tertia. Et Mathematici, errorem ab operationis initio admissum, progressu in infinitum augeri: nec tolli, nisi totâ operatione destructâ, & ad principia regressu.

166. *Ergò quidquid incipit docere Præceptor, operam dabit ut sit accuratum, eoque tam firmum, ut ei sequentia tutò inædificari possint.* Prius discendum est *Rectè*, quàm *Citò*. Satis festinat, qui recto tramite ad scopum tendit. Præstat discentes primùm esse tardos, dummodò accuratos: Celeritas pòst veniet, fundamentis firmis. Omnium certè crescentium hæc indoles est, ut primos motus, primaque augmenta, insensiliter agant: progressu demum vim & impetum sumant, si benè radicata

cata fuerint. Proinde,

167. *Si quid perperam apprehensum, aut usurpatum est, cavendum ne radices agat, sed mox evellatur.* Solet enim Mens, quidquid arripit, Memoriæ commendare, & fit idolum, ægrè se patiens evelli.

168. Ergò *quidquid docetur, doceatur accuratè, ne possit in errorem rapi.* Tum actutùm Magister examinet, quomodo perceptum sit, nequid forsan erroris subrepserit. Et si quid animadvertit, corrigat mox: detectâ simul & destructâ in errorem illum prolabendi occasione (quam prudens ingeniorum plasmator facilè ex circumstantiis odorari potest): eâ scilicet ratione, ne pòst aliquando similiter erretur, præcavendo.

169. *Eadem diligentia in formandis & corrigendis styli exercitiis adhibenda est*, ut ne quid minus rectè à discipulo usurpatum, in exemplum illi aut regulam abeat.

(Error quippe nimis facilè se insinuat, pòst autem tenaciter nimis hæret.)

170. *Exemplar* (proinde) *quod ad imitationem proponitur, non nisi probum sit: imitatio verò tentetur non nisi præsente & inspectante Magistro.* Mox etiam revisio solemnis instituatur, sine dilatione in crastinum, aut etiam in

dies

dies aliquot, ut inconsideratè fieri adsuevit. Pernoctare nobiscum errorem periculosum est.

171. *Longè verò maximum facilitatis compendium est* (pro toto docentium & discentium cœtu) *si Præceptor neminem unum solum doceat, quidquid docet, sed omnes simul.* Aut si unum, occasione datâ, in omnium tamen conspectu: ut quidquid dicitur uni, prosit omnibus.

172. Ut enim Typographus unâ eâdemq; typorum compositione mille chartas scripturâ implet, omnesque illas accuratissimè: ita Præceptor unâ eâdemque rei alicujus dilucidatione mille discipulorum mentes collustrare, uno eodemque exercitio omnium stylos expolire potest.

173. *Quod ut fiat, duo necessaria sunt. Primò non admitti in eandem classem discipulos vel inæquali profectu, vel tempore diverso:* sed omnes similis profectûs simul recipi, simul duci: eo modo quo in Agris semina, quæ eidem messi parantur, simul sparguntur, simul rigantur, simul perflantur, simul fruticescunt, simul crescunt, simul maturescunt.

174. *Secundò, arte opus est ad reddendos discipulos usque adeò in ea quæ fiunt attentos, ut nemo sit omnium cui non omnia quæ traduntur solidè innotescant,*

notescant, & usum terant.

179. Cujus modi attentio excitari potest, & retineri, *octuplici viâ*.

176. *Primò*, si Præceptor operam det, ut semper afferat aliquid, quod & delectet & prosit; ita enim inescabuntur animi, ut semper cupidè, & parata cum attentione, veniant.

177. *Secundò*, si sub initium cujusque operæ, aut demulceantur animi, materiæ proponendæ commendatione; aut vellicentur, quæstionibus motis, sive de propositis jam, quò per cohærentiam ad præsentem veniatur materiam; sive de proponendis, ut animadversâ eâ parte ignorantiâ suâ, ad excipiendam avidius rei declarationem accendantur.

178. *Tertiò*, si Magister, editiore consistens loco, oculos circum ferat, & neminem aliud agere quam in se vicissim defigere oculos, permittat.

179. *Quartò*, si attentionem juvet, Sensibus quotquot potest rem quamlibet præsentando: nempe non Auditui soli, verbis prolatis, sed & Visui, picturis; & Tactui, rem præsentem contrectandam sistendo; & Olfactui &c. quoties ejusmodi objecta explicanda sunt. Talis enim Rerum ad Sensus, & sensuum ad Res, applicatio, imaginativam perpetuo vellicat,

cat, & rei præsenti adstringit, ut evagari & torpere vix ac ne vix quidem possit.

180. *Quintò*, acuet discipulorum attentionem Præceptor, si inter operas subinde, sermone interrupto, dicat: *Tu aut Tu, quid modò dixi? repete hanc periodum? Tu, dic qua occasione huc ventum est?* & similia, pro cujusque Classis profectu. Si quis non attendisse fuerit deprehensus, increpetur, aut castigetur, illicò: ita attentionis studium omnino acuetur.

181. *Similiter*, si unum aliquem interrogasti, & is hæret, ad secundum, tertium, decimum, trigesimum quemque transili, & responsum posce, quæstione non repetitâ: omne id eo fine, ut quidquid uni dicitur, omnes attendere, inque usum transferre, allaborent.

182. *Fieri etiam potest, (septimò)* ut si quid unus vel alter ignoret, quæratur ex tota turba: & tunc qui primò, aut optimè, responderit, collaudetur in omnium conspectu, ut exemplum æmulationi serviat. Si quis aberraverit, corrigatur, erroris etiam occasione (ut ante dictum) detectâ & revulsâ. Incredibile quantum hoc sit futurum celerrimi profectûs compendium.

183. *Tandem* lectione finitâ, copia fiat

fiat discipulis ipsis Præceptorem quidquid volunt rogandi: sive in lectione præsenti scrupulum nactus fuerit aliquis, sive ante. (Privatæ namque requisitiones non ferendæ: publicè Præceptorem consulat cuicunq; opus est, ut omnia omnibus usui sint, tam quæsita quam responsa.) Si quis crebrius utilia moveat, collaudandus erit sæpius, quò cæteris diligentiæ exempla & stimuli non desint.

184. *Tale attentionis exercitium quotidianum, proderit adolescentibus non in præsens solùm, sed per totam vitam.* Adsueti siquidem annorum aliquot continuo usu id semper agere quod agitur, omnia semper facient animo præsenti, non expectatis alienis monitionibus aut instigationibus. Et tales si sint Scholæ, quid ni fit solertissimorum hominum uberrimus proventus?

185. Verum enimvero de his generalibus plura accuratioraque in Didactica nostra generali: nunc ad specialem VESTIBVLI & JANVÆ Didacticam, veniendum est, quam expediemus paucis.

Informatorium de VESTIBVLI L. L. Usu.

186. Meta primæ Latinæ classis est, ut puer vernaculè legendi & scribendi

bendi gnarus (hoc enim præsupponimus) *cum Latinis literis primam*, eoque difficillimam (quia omne principium grave) *absolvat luctam: hoc est* addiscat Latinum sermonem (1.) *Pronuntiare legitimè.* (2.) *Legere expeditè.* (3.) *Scribere accuratè.* (4.) *Intelligere ac interpretari qualitercunque.* (5.) *Discernere Orationis partes mediocriter.* (6.) *Declinare & conjugare analoga exactè.* (7.) *Sensa animi puerilia eloqui &c.* (8.) *Proposita jam imitari stylo, aliquomodo.*

187. Ad hoc obtinendum conceptæ sunt jam ante aliquot centenæ sententiolæ, *Latinitatis* VESTIBVLVM dictæ: perficiendæ posthac in eum modum, ut (1.) *Accentus vocibus expressè superimponantur.* (2.) *De pronuntiatione legitima observationes adjiciantur.* (3.) *Exemplaria alia earundem sententiarum iisdem typis, sed colore aliquo diluto, (viridis conveniret fortè cum maximè) exprimantur:* è quibus pueri Latinæ scripturæ fundamenta discant, Literarum ibi expressos ductus atramento superinducentes, eâque ratione ad similes efformandos manum sibi comparantes. (4.) *Singulis sententiis Versio vernacula præjungatur.* (5.) *Alio charactere Nomina, alio verba, alio aliæ voculæ, exprimantur.* (6.) *Declinationum & Conjugationum tabellæ, cum*

monitis necessariis, appendantur. (7.) *Sententiarum benè multæ in Colloquii forma disponantur.* (8.) *Ad calcem libri Vocum contentarum Index vernaculus apponatur:* utque Voces Latinæ è libello ipso citari queant, *Sententiæ per totum librum numeris suis* (eo quo in Janua modo Periodi) distinguantur.

N B.

188. Hæc talis Vestibuli structura commodè serviet assequendo fini: *si intra assignatum semestre decies percurratur libellus:* quâvis vice tyronum Intellectu, Memoriâ, Manu, & Linguâ, altius semper promotis.

189. Loci hujus est monere, exercendis Intellectui & Memoriæ (ut alibi, ita in hoc tyrocinio) tribuendas esse horas matutinas; stylo & Linguæ, pomeridianas.

I.

190. *Primùm ergò Libellum percurrant solius lectionis & rectæ pronuntiationis causa:* hoc modo. Legat Præceptor unam & alteram pagellam, clarè, distinctè, lentè, ut discipuli suos inspectantes libellos sufficiant auribus, oculis, attentione, subsequi. Ubi absolverit lectionem Præceptor, incipiant eandem discipuli: sed singuli sententiolas singulas, in orbem.

191. Hoc dum fit, Præceptor diligenter attendet pronuntiationi, ut

planè recta ſit & accurata : ideoque non præfeſtinata, ſed lenta. Et quiſquis malè pronuntiaverit, jubebitur repetere, toties quoties hæſitat, donec expedita ſit ad Latina hæc ſonandum omnium lingua.

192. Adjungatur verò ex Elementali Grammatico (Veſtibulo annexo) Caput primum, *de Literarum & diphthongorum Latinarum poteſtate.*

193. Pomeridianis horis eadem illa mane lectitata deſcribent: nempe impreſſa illa programmata (de quibus paulò ante, § 187. (2.) innuimus, ſi ad manum fuerint) imitando, aut etiam liberâ manu. Cujus exercitii triplex erit finis. (1.) Addiſcent accuratè Latinam effingere ſcripturam. (2.) Accentum quoque ſcribendo firmabunt. (3.) Intellectus vocum jam ſeſe paulatim inſinuabit, Senſu circa eandem rem diutiùs occupato.

194. Quodſi vernaculam ſimul calligraphiam exerceri placeret (quod utique diſplicere non debet) res foret elegantiæ plena, ſi Veſtibuli textus Germanicus non vulgaribus illis typographicis characteribus, ſed qui in ſcribendo Germanis uſu veniunt, depingeretur. Cujuſmodi characteres alicubi haberi ſcimus: vel de novo comparari ſanè operæ pretium fuerit.

195. Tempore verò ſcriptionis obambulabit

ambulabit Præceptor, & singulorum operas inspectando, calamum rectè prensare, literarũ apices accuratè observare, omnes ductus exactè formare, docebit. Quæ cura, eleganter literas pingendi, toto hoc semestri (imò & pòst) continuabitur, ut omnes quam maximè potest venustam sibi comparent manum.

II.

196. Absoluto ita per nudam *lectionem & scriptionem* libello, reditur ad initium ejus, ut *relegatur ac describatur denuò, diligentius etiam quàm antè: quippe cum adjuncta interpretatione*, accuratiore Vocum, initiali etiam Rerum.

197. Ac ut de posteriore prius moneam (Rerum interpretatione) poterit Præceptor (lectione & interpretatione discipulis præeundo) hinc inde subsistere, & aliquid auditu jucundũ & utile interserere; (linguâ nempe vernaculâ, quia Latinam nondum intelligunt.) Ex. gr. Ad sententiam primam, *Venite pueri*, monebit, Linguas in pueritia optimè disci. Puerum enim anni spatio addiscere quamvis Linguam, quod Vir factus vix totâ ætate potest. Ergò, venire ad Scholam gaudeant: ubi Latina discitur, pulchra illa & elegans præ omnibus, &c. Ad illud, *Deus vos juvabit*, dicet: charissimi filioli, nihil possumus nos

nos ſine Dei ope. Deus tamen promptè juvat illos, qui eum timent & invocant &c. Talia ſubinde monere, ſerviet ingeniis excitandis, delectandis, & ad majora gradatim prædiſponendis, quò familiarius blandiuſve hæc fuerint explicata, eò magis.

198. Pergant interim diſcipuli legere & interpretari ſententias, ex ordine iterum, ſed *præmiſſo vernaculo textu* (nam & ſic typis exſcribi ſuademus libellum, ut vernacula præcedant Latinis) *duas ob cauſas.* Primùm, quia non Vernaculam diſcunt Latinæ ductu, ſed Latinum ductu Vernaculæ: præcedat ergò dux. Hæc etenim æterna eſt & immutabilis methodi lex, ut Intellectui in rei ignotæ tenebras penetraturo, alicujus ante notæ rei lucem præferri neceſſe ſit; (Quidquid enim diſcitur, è præcognitis diſcitur.)

199. Secundò, prodeſt methodus hæc Memoriæ; cujus natura eſt progredi, non regredi. Nam ſi à puero quæram, *In Oratione Dominica, poſt vocem* FIAT *quid ſequitur?* ſtatim reſpondebit (memoriâ promptè ſuggerente) *Fiat voluntas tua, &c.* At quære, *Quid vocem illam*, FIAT, *antecedat?* hærebit etiam noſtrûm quiſque: quia nempe Memoria regredi neſcit, aut ſaltem non adſuevit.

200. Ergò, quia tam Intellectus, quàm

quàm Memoria per nota ad ignota se porrigunt (per vernacula ad peregrina) absolutæ necessitatis est nota præmitti, ut ignota ultrò sequantur. **Komt her ihr Knaben**, *Venite pueri.* **Lernet die Lateinische sprach**, *discite Latinam linguam, &c.*

201. Sed & hoc melioris profectus gratiâ observandum: ut cum ita sententiam sententiæ reddere discent, etiam verbũ verbo reddere jubeantur. Ita nempe: **Komt her ihr Knaben**: *Venite pueri*: **Komt her**, *Venite*: **Ihr Knaben** *Pueri*. Et sic ubique.

202. *Ratio hujus consilii est.* (1.) Ut eidem voci diutius immoretur Lingua (adhuc enim firmanda est pronunciatio recta, & lectio expedita): eidem autem rei, quam designat vox, Imaginativa facultas, quò melior impressio fiat. (2.) Ut eadem impressio, & conceptus, distinctior sit, extraque confusionis periculum. Quia enim quandoque Latina vox duabus Germanicis redditur, aut fit in Germanico Vocum trajectio, posset puer non satis considerare, quò spectet unumquodque, si permitteretur generaliter tãtùm pronuntiare sententias integras.

203. Verbi gratia, sententia Vestibuli octava, *Deus vos juvabit*, trium vocum est, & tamen Germanicè non nisi quatuor exprimi potest; quia futurum

turum illud (juvabit.) voculam futuri indicem (wird) assumit. Præterea, fit vocum trāspositio: **Gott wird euch helffen**: pro, **Gott=euch=wird helffen**. Ergo, ut puer ista discernere adsuescat, hæc quam dixi expositio iterata (quâ vox voce redditur) proderit, **Gott**, *Deus*; **wird helffen**, *juvabit*; **euch**, *vos*.

204. Easdem sententias, eo modo coordinatis verbis, si pomeridianis horis diligenter describant, triplicem inde fructum reportabunt. (1.) Calligraphiam & (2.) Vocum intellectum sibi firmabunt. (3.) Constructionem autem Vocum, discernere, aliud agendo, incipient.

III.

205. *Tertiò*, percurratur Vestibulum, repetendo interpretationem è *Latino in vernaculum*, inverso scilicet à priori ordine, sed simili sententiarum numero, pro vice una: itidem reddendo primùm sententiam sententiæ, deinde verbum verbo.

206. *Causa, cur nunc à Latinis ad vernacula regressum suademus*, est, ut hâc ratione Vocum Latinarum vis, & ad vernaculas analogia, melius patescat. Ut enim Viator melius addiscit viam meando & remeando: & operis alicujus structura melius innotescit texendo & retexendo: ita sermonis peregri-

ni

ni ad noſtrum habitus, ab hoc ad illum, & ab illo ad hunc, regreſſu.

207. Præeat igitur Præceptor iterum interpretandi exemplo (tenelli enim adhuc ſunt tirunculi noſtri, formari illis labia oportet) ſic : *Venite pueri*, **Komt her ihr Knaben**, *Venite*, **Komt her** : *Pueri*, **Ihr Knaben, &c.** ad hunc eundē modum totum illius horæ demenſum interpretando. Tum jubeat eos idem illud (unoquoque ſuum libellum inſpectante) agere, ex ordine. Et facient expeditè , mirabundi quod tam facilia ſibi injungantur ; quia non animadvertent , quàm ſenſim ſine ſenſu eò ducantur , quò deductos ſe pòſt gaudebunt.

208. A meridie ſcribant eaſdem ſentētias in libellum Exercitiorum, eodem ordine & modo , quo exponebantur manè. Ita poterit intra octo decemve dies libellus totus percurri.

IV.

209. *Quartò* , reaſſumatur Veſtibuli textus Memoriæ jam pertentandæ cauſa , an , & quantum , ſe illi inſinuaverit Latinarum Vocum intelligentia. Repetant ſibi tamen pueri (id quod ex ordine ſequitur) ante Scholam, ut memoriæ imprimant : ingreſſoſque jubeat Præceptor libellos occludere , & quærat : Tu N. N. quid ſignificat, *Venite pueri ?* Tu N. quid eſt , *Sapientiæ*

entiæ semina? & sic aliquoties pensum illius horæ percurrendo, sursum & deorsum, & per saltus.

210. Tum eodem modo vernacula proponat, quæ illi reddant Latinè. **Du N. Wie sprichstu Lateinisch, Komt her ihr Knaben? Du N. Wie sprichstu, Gott wird euch helffen? &c.** Abstineatur adhuc à variatione Casuum aut Temporum: Singulaque tantum requirantur, ut in libello exstant. Quippe nondum de variegatione quidquam audierunt.

211. Eadem illa describent à meridie, ad firmandam Latinæ scripturæ usum, & intellectum, memoriamque.

212. *Ita habebunt Tyrocinii sui materiam: cui jam forma introducenda erit,* h. e. inchoanda Vocum formatio. Et primò quidem *Nominum declinatio.*

213. Ergo ubi *quintâ vice* adeundum erit *Vestibulum*, prælegat illis & explicet Præceptor *Caput secundum & tertium Elementalis Grammatici*, Vestibulo annexi; ut discant Nominis & Verbi differentiam: & Nominum genera, & variandi, seu declinandi, necessitatem, usum, formam. Idque inspectatione perpetuâ *Tabellæ declinatoriæ*, omnes Nominum declinatorum terminationes repræsentantis. Nullo enim modo ad ediscendum Declinationes cogendi sunt, antequam eas usu sibi

ſibi reddant quàm familiariſſimas. Quod ita fiet.

214. Doceantur ſex eſſe terminationes, (pro numeri varietate variabiles) in quas nomen quodvis deflecti poteſt. Aliter enim terminari, cùm rem ſimpliciter nominamus; aliter ferè, cùm eam vocamus: aliter quùm ei aliquid tribuimus, &c. Loco ergò Caſuum (hâc primâ vice) uſurpent vel quæſtiones, **Wer? O du! Weſſen? Wem? Wen? Mit wem?** vel formulas illas generales, quæ menti ultrò quid ſequi debeat ſuggerunt. Nempe (1.) *Ecce* (2.) *ô Tu* (2.) *Pars* (4.) *Da* (5.) *Vide* (6.) *Aufer ab*. *Vt*

Ecce, Puer,	**Siehe ein Knabe**
O tu Puer,	**O du Knabe**
Manus Puer-i	**die hand deſz Knabens**
Da Puer-o	**gib dem Knaben**
Vide Puer-um	**ſiehe den Knaben**
Aufer à Puer-o	**nihm von dem Knaben.**

215. Hâc namque ſerie Caſus recenſendi ſunt prorſus, ut *Vocativus immediatè Nominativum ſequatur*; niſi evidentiſſimæ rationi refragari, & diſcentibus datâ operâ cruces figere, volumus. Quippe duo illi *Recti* dicuntur, cæteri *Obliqui*: maneant ergò unâ quæ unius ejuſdemque ſunt cenſûs. Et quia à Genitivi ſingularis terminatione

tione

tione omnes reliqui, utriusque numeri Casus, terminationes suas accipiunt, non item Vocativus singularis; præcedat ergò ille, ne pòst aliorum flexum turbet, &c.

216. Ostenso Tabellæ declinatoriæ usu ex Introitu petitis exemplis quomodo solitaria nomina *Puer*, *Lingua*, *Res*, *Sapientia*, *Deus*, Præceptor, &c. declinentur): poterunt è capite sequenti, (ubi *Adjectiva Substantivis connectuntur*) combinatim utraque declinari, sed primò (facilitatis gratia) ea solùm quæ ejusdem Declinationis sunt. Ut primæ; *Latina Lingua*, *Lingua pulchra*. *Terra infima*. *Nebula propinqua*. *Area lata*, *&c.* Tum secundæ: *Deus æternus*. *Mundus temporarius*. *Cælum supremum*. Dehinc tertiæ: *Homo mortalis*. *Pondus grave*, *&c.*

217. Tandem, ubi in puris illis profecerint, veniatur ad *mixtas* declinationes: *Lingua elegans*. *Res varia*. *Medium facile*. *Finis jucundus*. *Angelus immortalis*, *&c.* ubique Vernacula simul variando, ut declinandi finem & usum omninò perdiscant.

218. Pronomen, *hic*, *hæc*, *hoc*, inter declinandum Nominibus nullo usu, certo autem cum tenellorum ingeniorum tormento, præponi, evicerunt ante nos alii: silentio ergò transimus.

219. *Ex-*

219. *Exercitia styli hîc erunt,* (omnibus pomeridianis horis) earundem Declinationum accuratissima descriptio, præsentibus semper, inspectantibus, dirigentibus, & corrigentibus, Magistris. Urget enim præsentia Turni.

VI.

220. *Eodem modo pertransibitur Vestibuli textus vice sextâ, Conjugationum addiscendarum causa:* præmissa iterum *ex elementali Grammatico Capitis quarto* prælectione & explicatione. Sed hâc vice sola primæ formæ verba, *Activa* puta cum *Neutris*, conjugari docebuntur: dissimulatis, & silentio transitis, *Passivis & Deponentibus.* Gradatim enim eundum est, multisque & diversis simul addiscendis nunquam oneranda sunt ingenia.

VII.

221. *Septimâ demum vice repetendo Vestibulum eatur ordine per Verba,* uti obveniunt. Ubi de *Passivis* erunt generaliter informandi, quem sensum & usum habeant, juxta annexum Elementale Grammaticum, &c.

222. A meridie eædem Conjugationes transscribantur in Exercitiorum libellos: more jam designato.

223. Atque hîc jam etiam inchoari commodè poterit Linguæ exercitium. Non quòd ante prohibitum sit, sed

quod posthac intermittendum non sit. Ante fuit liberum illis qui volebant (sunt enim alii aliis ut ingenio ita linguâ præcociores) Latinè garrire: posthac non liberum erit non garrire. Si quis pejus cæteris, castigetur ab illis qui melius balbutient, & à Magistro ipso: non severitate aliquâ, sed joco, vexatione, risu. Hanc pænam esse volumus barbarismorum & solœcismorum hoc loco, ut exercitatio sit jucundior & liberior.

VIII.

224. *Octavo repetatur libellus, ut recitent memoriter vel integra folia*, ad percurrendum quàm celerrimè. Adjungaturque declinandi & conjugandi exercitium, itidem jam *memoriter*, sine tabellarum inspectatione; ut jam sine cortice natare consuescant. *Exceptis tamen Verbis formæ secundæ* nuper inchoatæ, nondum firmatæ, sed demum firmandæ. Hic proinde Tabellâ uti serperastrorum instar, adhuc liceat.

225. *Exercitia styli* (pomeridiana) per hos dies erunt *Variatio sententiarum per numeros*, singularem commutando in pluralem, & viceversa. Ex. gr. Introitum Vestibuli sic describant: *Veni puer, disce linguas pulchras & elegantes: & comprehende pro tuo captu rem variam, sapientiæ semen. Deus te juvabit, Præceptor amabit, alius (quilibet)*

bet) laudabit, ipse gaudebis, &c. Ecce quam facilia hæc! per quæ tamen multarum difficultatum ambages evitari, & à tergo relinqui, res ipsa docebit.

I X.

226. *Nona Vestibuli iteratio tota quasi examinatoria erit*; ad cognoscendum, quid profectum sit hactenus in Rerum intellectu, & Verba interpretandi, discriminandi, variandi, promptitudine.

227. Horas ergò matutinas percontando transiget Magister: *Tu N. N. N. quid est, Venite pueri? Pueri*, estne Nomen an Verbum? Cujus casus? Cujus numeri? Cujus declinationis? Cujus generis? Quâcunque autem ratione hîc aliquis hærebit aut errabit, id semper ad aliquid necessarium & utile monendum occasio esse poterit.

228. Quoties ad particulas indeclinabiles venitur, etiamsi de illis nihil adhuc traditum est, pergat tamen quærere. Tu N. N. PRO, (ET, ERGO, UBI, &c.) estne Nomen an Verbum? Si hærebit, dicet Præceptor, nec Nomen nec Verbum, sed vocula invariabilis: cujusmodi multas esse, (recenserique potissimùm Capite IV. Vestibuli) monebit; nondum *differentiam Adverbiorum, Præpositionum, Conjunctionum & Interjectionum*, attingen-

 do:

do: *hoc enim reſervatur Grammaticæ.* Nunc ſatis erit differentiam Nominis & Verbi & Generum Caſuumque, Temporum Modorumque uſum noſſe, atque inſuper declinando & conjugando eſſe promptos.

229. *Exercitium ſtyli hîc jam altius ibit. Commutabunt nempe Verborum Modos,* ex Imperativis Indicativos, & ex Indicativis Subjunctivos, formando: eoque intervenientibus particularum ſubjunctivarum (Si, ut, Quòd, Quanquam-tamen, &c. quæ illis Præceptores ſuggerent) vinculis, connectendo. Verbi gr. Ex introitu Veſtibuli proponendum erit argumentum ſtyli vernaculi, in quo in Latinum transferendo nihil requiratur, Præter dictam illam Modorum permutationem: hunc ferè in modum. *Pueri veniunt ut diſcant Latinam Linguam, quæ pulchra eſt & elegans. Si comprehendunt pro ſuo captu res varias, ſapientiæ ſemina, fit ut Deus eos juvet, Præceptores ament, alii laudent, &c.* Sed hoc vernaculè proponatur, ut Latinè reddatur. Ita per totum libellum.

X.

230. *Decima & ultima Veſtibuli repetitio concertatoria erit, inter diſcipulos ipſos.* Liceat inferiorum cuicunque provocare ſuperiorum quemcunque. Atque tum provocans jubeat provocatum

catum ſententias,quas ei (è præſentis tamen horæ demenſo) proponet, tranſferre in Latinum: & permutare numeros: & Verborum modos: & declinare: & conjugare, &c. omnia ex tempore, memoriter, promptè. Tum pòſt ille hunc eodem modo examinabit, &c. Brabeum ſit loci prærogativa.

231. *Styli exercitium hîc tale eſto.* Ex occaſione eorum quæ manè examinata ſunt *fingatur epiſtola, ſeu narratiuncula quædam plenior: ad quam tamen non requirantur alia verba quam quæ Veſtibulum ſuppeditant*; ſive in præſenti ejus diei textu occurrant, ſive alibi Indicis beneficio (cujus uſum hîc jam demùm ſentient) inquirenda veniant. Ex. gr. Ex occaſione Introitûs Veſtibuli dictetur ipſis epiſtola patris ad filium vernaculè, ſic: **Mein Sohn, wo du fleiſzig lerneſt die ſchoene Lateiniſche ſprach, ſo werde ich dich gewiſz lieben. Denn darinn iſt groſſe Weiſzheitt zu finden. Haſtu doch einen gutten** Præceptorem: **der dich alſo unterweiſſet, wie du es begreiffen kanſt. Sie iſt auch gar leicht, wenn man nur ordnung helt. Zwar der anfang iſt etwas ſchwer: Das end aber wird gewiſz luſtig ſein, GOtt helffe dir mein Kind.**

232. Cavebit ergò Præceptor ullam

 im-

immiſcere Vernaculam Vocem, quam non Index Veſtibuli habeat, & Latinam illi reſpondentem in Veſtibulo monſtret. (Aut ſi immiſcet, doceat mox quomodo Latinè exprimenda ſit.) Nec periodos formabit bimembres aut trimembres: ſed ſimplices: Meminiſſe enim oportet balbutiem Latinitatis nunc formari, & cum balbutientibus eſſe balbutiendum.

233. *Index Vocum ut ſit tantum Vernaculus*, (non additis vocibus Latinis, ſed numero ſententiæ, ubi vox ea Latinè redditur, expreſſo) non ſine cauſa ſuadeo. Primò enim, entia non ſunt multiplicanda ſine neceſſitate: cur ergò vocum interpretatio, quæ in textu facta eſt, in Indice repetatur? Deinde, utile eſt diſcipulos quàm ſæpiſſimè textum inſpicere, & familiariſſimum habere; omni igitur occaſione eò revocentur. Denique, eo ipſo brevior erit Indecula, & libellus parabilior & portatilior.

234. In examinanda compoſitione Præceptor in cauſas etiam inquirat (ut rationabiliter ſcribere & loqui conſueſcant) *Cur hoc ita poſuiſti? Cur non ita?* Ubi datâ operâ vitioſè terminationem fingat. Verb. gr. Cur ponis *Venite*? cur non *Venāte*, ſicut *Amāte*: aut *Venēte*, ſicut *Docēte*? Reſpondeat, & reſpondere doceatur: quia

Venire,

Venire, est Conjugationis quartæ, ubi Imperativus terminatur in *ite*, &c.

235. Hoc erit præceptorum & regularum intellectum Usu formare, ut Usum ferant: & sint præcepta, verè præcepta; & normæ, verè normæ & directoria. Absque hoc sit, quantâcunque curâ evolvantur Grammaticorum libri, non ad aliud conducent, quam ad macerandum, torquendum, hebetandum ingenia.

236. Hoc modo ad Latinitatis Vestibulum decies dedolatus Latinitatis tyro, ipsam Januam ingredi judicabitur idoneus.

Didactica JANUAE L. L.

237. Secundæ classis Latinitatis metam ponimus, ut puer eò erudiatur, quò (1.) *Omnes usitatas Latini sermonis voces intelligat*, earumque verum & genuinum sensum, h. e. significationem propriam, examussim teneat (2.) *sciat significationum* (quo ad eum usu fieri potest) *reddere rationes*, vi originationis (3.) Tandem *ut scribat & eloquatur congruè*, (h. e. Grammaticè, sine vitiis) quidquid jam rerum intelligit.

238. Qua tria si annuo spatio (quod ante designavimus, § 146.)

pueritiam addocendi commodam ostéderimus viam, rem haut levem præstitam esse nemo prudens negabit.

239. Tria n. hæc *Universali illi*, quam intendimus, *Eruditioni*, & quæ proximè sequi debet *Facundiæ suavi, plenæque* pòst *Eloquentiæ*, planè viam sternent. Quod ut æquè pervideant omnes, ante omnia id hîc, vel strictim, rationibus & sapientum virorum testimoniis comprobandum erit.

240. Quantum ad primum, apertè ostendit in sua (de Emendatione vitiosissimæ per Germaniam Eloquentiæ) Dissertatione *Ravenius*, *totius mali caput esse, quod qui Eloquentiæ dant operam, non à fundamentis incipiant, sed à fastigio*: h. e. dicendi genus summum jam inde à primordiis affectent, insano consilio Ciceronis & aliorum grandiloquentium imitationi illicò sese dedentes.

241. Suadet ergò gradatim iri, à dicendi genere humili ad mediocre; & à mediocri, ad grande. Attamen (quod observandum probè) ne ab humili quidem incipiendo, sed primùm ad genus commune, quod omni charactéri competat, Juventutem componendo.

242. *Propriis n. verbis, & iis communibus & vulgaribus, sensa animi efferre posse, non solum primum esse ad Eloquentiam*

quentiam gradum, sed & totius Eloquentiæ fundamentum: quinimò potissimum fluentis jam & urgentis Eloquentiæ vim, non in extremis illis troporum & figurarum ornamentis, sed in communibus illis & propriis rerum expressionibus, sitam esse, Ciceronis & Quintiliani: Lysiæque & Isocratis, exemplis & testimoniis, probat. Tandemque sine hoc fundamento omnem pro Eloquentia conatum ridiculum esse, & in nugas abire, ostendit.

243. Quod in nobis ipsis experimur, quicunque non hâc felici & facili viâ ducti, sed per devia quævis raptati fuimus. Non solùm qui jam tandem tenuitatem, siccitatem, scabritiemq; nostram agnoscimus & deploramus: sed & sublimes illi, suâ opinione, qui verbosâ loquacitate prætumidi, quoties facundiæ suæ expromunt, & in publicum ostentant, vires, toties nil nisi vel alienas rhapsodias, vel proprias bullatas nugas, tumores puta meros, & verba inflata, variè crepantia & hiantia, adferunt: sibi solis, suique similibus, mirandi, sapientibus ridendi.

244. Si ergo nostra hæc secunda Latinitatis classis aptè satis docere poterit, quomodo sermone recto & puro (*nativo scilicet & proprio Vocum significatu*) animi sensa (saltem in necessariis

cessariis interim) exprimenda sint, quod ni rectè fundamentum sequenti altiori structuræ posuisse existimemur?

245. Eò tamen haut ullâ certiore, ac *studii Etymologici*, *viâ* pervenire licet. Quandoquidem si usu solo Vocum omnium significationes genuinæ addiscendæ relinquantur, cùm Temporis ampla nimis spatia requiruntur, tùm Memoria obruitur, non ad certas classes revocatis omnibus: sed & Intellectus vacillabit semper, nullis rationum cancellis, ut cui cohæreant, quæ cohærent, videat, septus. *At dum vides, unde ortum sit verbum, citius intelligis vim ejus Rei, quam cupis introspicere*, inquit Isidorus.

246. Clarissimus *Becmannus* (in aureo suo *de Originibus Latinæ Linguæ* opere) septem recenset, & exemplis illustrat, studii hujus, quod in Vocum rationes inquirit, utilitates. Nempe quod (1.) Ducat indistinctam proprietatis vocum cognitionem, ne promiscuè una pro altera infarciatur. (2.) Viam aperiat in Rerum cognitionem: (quemadmodum Agellius *Labeonem Antistium* innumerabiles in jure civili nodos non aliâ re magis quàm Vocabulorum originis diligenti investigatione expedivisse, refert. Nullam n. propemodum Dictionem temerè esse

confictam,

confictam, ſed conſilio impoſitam: ut *Origo Vocis plerumque ſit index naturæ*, i. e. proprietatis & finis, ad quem Res ordinata eſt.) (3.) Oratoribus hoc præſtare etymon, ut cognitâ proprietate, ſciant quæ vis & efficacia inſit voci: ad melius inſtituendum Verborum delectum, quam Eloquentiæ eſſe originem Cæſar apud Ciceronem dicit. (4.) ſervire ad cognoſcendas ſyllabarum quantitates: *(5.)* & ad exactiorem ſcripturam vocum. *(6.)* Et Memoriæ parari præſidium ingens, dum multæ Dictiones ad aliquam unam, ſimplicem, primam; & multi ſignificatus ad aliquem unum principem, revocantur. *(7.)* Denique, rem eſſe voluptatis ſinceræ plenam, & melle dulci dulciorem, cernere, quàm aptè Res & verba alia ab aliis deſcendant, & ſe invicem amplexentur.

247. Non mirum ergò, excellentiſſima ab omni ævo ingenia in Vocum originibus exquirendis, non tàm deliciata fuiſſe, quàm ſeriam & ſeveram poſuiſſe operam. *Plato* puta, *Ariſtoteles*, *Cicero*, *Cæſar*, *Galenus*, *Varro*, *Feſtus*, *Scaliger uterque*, *&c.* Etiam Theologi magni: *Iſidorus* Hiſpalenſis Epiſcopus: *D. Lutherus* (vir magnus & θεόπνευστος, qui edito opuſculo Nomina propria Germanorum è nativis fontibus declaravit; præfixâ adhortatione,

tione, *Exemplum dedi Vobis, ut plura & meliora faciatis)* M. *Martinius*, G. *Cruciger*, ipse *Christ. Becmannus*, D. *Gregorius Francus, &c.* Scribitq; I. C. Scaliger: *Qui Verborum curam putat indignam esse viro sapiente, is homines nos esse dedocet.*

248. Omnia hæc ostendunt, hæc etiam subsidia Juventuti Scholasticæ (quò promptius & efficacius ad scopum Rerum & Verborum veram & solidam cognitionem, promoveantur) invidenda non esse: dandam potius operam, ut rem utilissimam & jucundissimam, ex operosis Criticorum officinis ad puerorum transferamus ludos: quò per leviora hæc (Verborum rationabilem speculationem) circa Res ipsas philosophandi fiat initiũ. Nam rectè dictum est: *Rerum potior, Verborum autem prior, est contemplatio.* Et Galenus: *Sine Nominis explicatione Rem velle cognoscere, est tempus perdere. Etymologiæ n. ratio, est optimum intelligendi principium.*

249. Optimè igitur puerilibus studiis consulemus, si eos circa Vocum etymologias reddiderimus perspicuos & accuratos: quantum quidem ad ea, quæ Latinis è fontibus derivantur. Cætera, quæ apud Latinos pro thematibus habentur, satis erit deduci à Græcis (paucissima etiam ab Hebræis)

bræis) vocibus: ut pueri Græcam esse matrem, Latinam filiam, animadvertentes, in illius etiam, ut antiquioris & purioris, amorem rapiantur, sensimque illius accipiendo gustum legere & intelligere Græcanica consuescant.

250. Et quia Voces per se non absolvunt sermonem, sed Voces conjunctæ, ordineque debito dislocatæ; non etiam exactæ Vocum significationes, & significandi rationes, tenere sufficiet, sed connubia earundem legitima insuper nosse, necessum erit. Atque hoc erit tertium, quod sibi præstandum proponit secũda hæc Latinitatis Schola, *Sermonis Congruitas*.

251. *Trinus ergò erit pro exercitandis hic ingeniis apparatus. Primum ipse Januæ Textus*, è totius Latinæ linguæ Vocabulis usitatis, & ordine Rerum ipsarum digestis (ut unumquodque non nisi suo loco, & suo nativo significatu, Intellectui se præsentet ac insinuet) contextus. Cui quidquid ad plenitudinem & concinnitatem adhuc defuisse, accuratior observatio, & uberior praxis, ostenderit, sensim perfici, nostrâ & alienâ curâ, poterit.

252. *Alterum est*, quod propediem, σὺν θεῷ, dabimus, *Rationale Vocum omnium: h. e. Lexicon Etymologicum*, contextum è præcipuis ævi nostri Etymologi-

tymologistis, in primis *Martinio*, *Becmanno*, *Alstedio*, & *Coldingo*: sed majori (quod res ipsa testabitur) compendio & facilitate, atque adhuc factum: ut prudentes rerum æstimatores dicturos sperem, *Puerilia esse facta quæ senum erant.*

253. Cui additiri sumus promissum illum *de Homonymis*, *Paronymis*, *Et Synonymis* (h. e. Verbis ambiguis, quæ aut eodem, vel vicino sono diversam habent significationem, aut rursum sono diverso eandem planè, aut proximam, significationem) *tractatum*, discipulis utilissimum.

254. Tandemque *Grammatica præcepta & Regulas*, *ad compendiosam facilitatem*, *celeremque praxin*, *ex veris naturalis Didacticæ legibus concinnatas*. Quorum omnium usus legitimus hic jam docendus erit.

255. Dehinc jam, *æquè* JANVAM, *ut prius* VESTIBVLVM, *decies iteratò pertransiri volumus*: non Oculis solùm & linguâ, sed & Manu, Memoriæque & Intellectûs exercitiis) ut ad immittendum PALATIO verè idoneos reddamus.

256. *Primò*, *percurratur lectione nudâ*, *ob pronuntiationem rectam & celerem*, *libellique totius generalem & confusam præcognitionem*. Legant ergò discipuli ex ordine, singuli periodos singulas,

gulas, in circuitum: præmisso ubique textu vernaculo. Magister sit præses, pronuntiationem & accentum emendans.

257. Hâc ratione (nihil n. amplius requiritur) percurri poterit Januæ textus intra unam & alteram hebdomadam. Adjungenda erunt solùm, & inter operas inculcanda, de partibus orationis, & de Accentu, præcepta.

258. *Exercitium styli* (quatenus à scribendo initium sumit, & nomen quoque inde habet) *erit, Textus Januæ transcriptio, vernaculè & Latinè:* ut jam quoque celeriter, nihilominus tamen ad relegendum accommodatè, scribere consuescant. Quâ occasione
NB.
addam; *Cur omnia quæ discuntur, propriâ discipulorum manu describi suadeam?* *Primò*, ut sibi manum expeditam comparent (sola quippe crebrò iterata actio habitum confert.) *Deinde*, ut Parentibus & Scholarchis evidentiori sit argumento, didicisse omninò quæ debebant. *Tertiò*, ad Memoriæ subsidium: quæ omnia eò facilius rapit, & profundius recondit, quò pluribus sensibus, & diutiùs, uni rei immoratur. Unde Philippum Melancthonem ferunt, quoties libellum aliquem insigniter sibi familiarem reddere vellet, transcri-

transcribere solitum, quamvis impressum in Bibliotheca sua haberet. *Denique*, adsuefieri volumus pueros ad attentè versandum in Autorum lectione, & referendum in diaria, vel locos communes, aut aliâ ratione transferendum mox in usum, quidquid utile legunt. Inculcetur proinde jam hîc illis perpetuò (semel id monuisse sufficiat) *Lectionem sine stylo somnium esse, & rem evanidam.*

NB.

259. Monendum & hoc, atque legis instar figendum: *in hac secunda Latinitatis Schola Linguæ exercitia requiri perpetua: ut nempe colloquia puerorum, tam inter se quàm cum Præceptore (& Præceptorum ad illos) non nisi Latina sint.* Quemadmodum sanctè olim magnus Scholarum reformator, Sturmius, sanxerat: *Cum in Scholas ingrediuntur pueri* (inquit) *cùm domum redeunt, cùm colludunt, cùm simul ambulant, cùm obviam veniunt, sermo sit Latinus* (aut Græcus.) *Nullus veniæ locus, si quis hîc peccat petulanter.* (Epist. Classic. lib. 3.) Quam quidem sanctionem dissoluti Scholarum mores profanarunt: eam tamen in vigorem revocari, magnoperè docentium & discentium interest.

II.

260. *Secundò reassumatur Januæ libellus*

libellus, *Rerum enucleandarum gratiâ.* Nempe ut antequàm Res Verbis rectè exprimere discant, prius eas discant rectè intelligere.

N B.

Protestamur n. perpetuò, nos formare Homines, Creaturam intelligentem: non ad garritum & nugas, sed ad rationabilem Rerum usum, & sapientem de illis sermocinationem: quorum neutrum sine prævia, clara & distincta, Rerum, ut se per suas differentias pandunt, cognitione, obtineri potest. Nam, si confusa erit Rerum cognitio, confusus & sermo. Lingua quippe non immediatè Res attingit, aut exprimit, sed rerum Conceptus, ut in mente resplendent. Conceptus proinde formandi sunt primò, ut sint recti: atque tum facile erit formare linguam, ut exprimat rectè, quod Mens intelligit rectè.

261. *Simpliciter ergò necessarium est, ut antequam Verba Januæ accuratiùs resolvantur, Res sub illis contentæ prius innotescant:* quod Præceptorum aliquam requiret diligentiam. Quanquam n. nihil adeò supra puerilem captum Janua continet: quia tamen pueri *pueri* sunt, quorum mens vagabundè fertur, & non nisi obiter & cursim superficiem Rerum ubiq; stringit, captivanda est aliquomodo, ut Rebus fixiùs

fixiùs attendere, earumque differentias exactiùs observare consuescat.

262. Quod aliâ ratione haut fieri potest commodiùs, quàm si Praeceptores coram discipulis accuratè censum Rerum instituant, quid unumquodque sit, & quomodo ab aliis ejusdem generis differat, ostendendo: & si quid Janua, more suo, pressiùs dicit, uberiùs ad necessitatem enarrando. (Observato diligenter, ut sibi attentos omninò reddat Discipulos omnes. Quod artificium ostendimus ante, § 175.)

263. *Exempli gr.* Ante Capitis II. (*de ortu Mundi*) explicationem, poterit dicere: Sapientes (quos vocamus Philosophos) admodum sollicitè indagavisse Mundi originem, essetne à seipso, an aliunde? sed nihil certi potuisse deprehendere, cùm nemo interfuerit, qui rerum illa primordia spectaret, &c. Deum tamen per Mosen, revelasse, quomodo res gesta sit, &c. (Tum poterit summam capitis primi Geneseos recitare: & addere) Nostra Janua ita hoc summatìm expressit. *Deus creavit omnia è nihilo, &c.*

264. In relegendo autem Textu Januae, quoties in rem aliquam explicatione egentem incidet, explicabit, vel per exempla, vel per sensualem demonstrationem. Ut in capite, § 20.

Informi

Informi caligine) addat: Moses vocat misturam Terræ & Aquæ, tenebricosam, inanem, vacuam: Philosophi Chaos vocarunt, h. e. confusum quid, &c. **Item** § 21. ad illud *Ideam intra se conceperat*) addat: Solent n. artifices antequam opus fabricant, formam seu exemplar (**ein Muster, vorbild, Grundriß, etc.**) mente confingere, aut etiam in materia effigiare, **Daß man eigentlich siehet, was es werden soll, etc. Item**, § 22. *Assignavit cuique locum, modum, genusque suum*) illustret per exempla, sic. *Locum*) ut Terra sit loco inferiore, cœlum superiore: in Terra ut se contineant lapides, Arbores, Animalia, &c. Sol autem, & Stellæ, & Nubes, in sublimi, &c. *Modum)* Ut Aquæ non sit plusquam oportet, neque Ignis: sed ad temperaturam Mundi. Ut Mus non in Felis staturam excrescat: neque Bos in Ovis parvitate subsistat, &c. sed prout ordinavit Creator, &c. *Genus)* Ut ex Tritici semine triticum nascatur, non Avena: ex Juglande juglans, non Quercus aut salix: & ex Homine homo, non asinus, aut simia, aut rana, &c.

265. Impossibile est non oblectari & inescari talibus puerilia ingenia, si pueriliter (h.e. crassiusculâ Minervâ, familiaribus & blandis gestibus & verbis) profe-

proferantur. Ut optandum sit tales *in Ianuam commentariolos ab aliquo confici*, in usum Præceptorum non usque adeò in realibus versatorum: postquam infelici methodo quidam nusquam à Grammaticalibus progressi, quoties ad hæc realia (naturalia vel artificialia) venitur, in alium sibi orbem delati videntur: ideoque talia aut fugiunt, aut misere expediunt.

266. *Exercitium styli per* hos dies sit idem quod ante, descriptio Textûs Januæ.

III.

267. *Tertiò percurratur Ianua propter uberiorem etiam Rerum & verborum intellectum:* quod hoc modo fiat. Jussis omnibus claudere libellos, recitet Præceptor Latinam sententiam, aut periodum totam, jubeatque hunc & illum (sine ordine) Vernaculè dicere idem. Deinde voces singulas, quomodo vernaculè reddantur, examinet. Ita necesse erit omnes ad omnia paratos accedere, præmissâ domi repetitione diligenti. Nam si æmulatione res agetur, cogitabit quisque, *Occupet extremum scabies!* malletque diligentiæ exemplis alios antevertendo sæpius collaudari, quàm à tergo relictus rideri aut confundi.

268. *Exercitium Styli hic sit, Descriptio Grammaticæ*, Januæ annexæ: saltem

ſaltem partis ejus primæ, quæ *Etymologia* dicitur.

269. *Quarta Ianuæ pertractatio erit ob initium praxeos Grammaticæ*: ut nempe quidquid ex Etymologia reſiduum eſt, addiſcatur. Puta, *Partium orationis omnium accurata diſcriminatio*; *Nominum & verborum, præſertim anomalorum, declinatio*; *maximè autem ut Verborum omnium Tempora cardinalia* (*Præſens, Præteritum, & ſupinum*) *probè ediſcant.* Eo igitur fine totus Januæ textus pertranſeatz, ut Voces & Voculæ omnes excutiantur, quid ſint, & quomodo flectantur? commonſtrato, ex annexa Grammatica & Lexico, quidquid de ulla earum monendum eſt. Quod aliquouſque Præceptor faciet, modumque obſervationes illas ex Lexico & Grammatica colligendi, oſtendet: pòſt exiget à diſcipulis, quò Grammaticâ & Lexico expeditè uti, omninò addiſcant.

270. *Exercitii ſcriptorii loco, ſit continuatio deſcribendæ Grammatices*: ut ſibi generalem & confuſam jam ſic omnium præceptorum notitiam parent, antequam uſus illorum monſtrari & urgeri incipiat.

V.

271. *Quintâ vice pertranſibitz Ianua Originationum addiſcendarum gratia.* Quod ut ſuccedat feliciùs prælegatz

gatz illis ante omnia *Lexici Fundamentum*; Lexico ipsi præmissum: ut præcognoscant rationes, causas, modosq; omnium derivatorum & compositorum. Hoc intra duas, tres, quatuorve horas absoluto, eatur per Januam totam, examinenturque omnia Vocabula sigillatim, unde veniat unumquodque, & quam habeat significatus sui rationem? Quod totum ita expediet Lexicon, ut Præceptoribus & Discipulis nihil restet, præter inquirendi, relegendi, sæpiusque iterandi, jucundum laborem, donec altè insideant omnia menti. Hoc n. studium, ut ante diximus, nihil difficultatis & nauseæ, multùm suavitatis, plurimùm autem, & supra quam imperiti imaginari possunt, utilitatis, habet.

272. *Promeridianis horis describant idem Lexicon*, Præceptore obambulante, & ut diligenter, mundè, correctè, scribant omnes, inspectante.

VI.

273. *Tractatus de Homonymis, Paronymis & Synonymis, ut probè intelligatz, & usum cui destinatur ferat* (h. e. nihil relinquat confusum in vocum significationibus, sed faciat omnia distincta & clara, quantum hoc puerile studium permittit): *relegendus erit & explicandus pueris*: *& mox percurrenda Ianua tota* (atque id jam viâ sextâ) eo

modo,

modo, ut discipuli jubeantur ipsimet inquirere, & monstrare, voces illas, homonymas & paronymas, earumque significationes distinguere. Quod aliâ ratione non poterunt, quàm relegendo sæpius, & omninò ante omnem Lectionem, tractatum illum, cum annexo illi omnium homonymorum & paronymorum Indice, donec memoriæ omnia hæreant. Tandem n. jubebuntur totum illum Tractatulum recitare.

274. Ut ergò hæc melius se Intellectui figant, per eosdem dies, *horis stylo dicatis eundem tractatum describant & rescribant*, quoties poterunt. Non enim ultra octo decemve foliola habebit.

VII.

275. *Sed jam tempus erit structuram etiam Vocum conjunctarum discipulis monstrari.* Redeatur ergò ad Januæ introitum, & eundo (septimâ vice) per Januam totam, ostendatur in omnibus sententiis constructionis ratio, *per syntacticas Ianuæ attextas Regulas.* Quod ut procedat expeditius, cogitamus totius syntaxeos regulas uno continuo numero signare: in ipso autem Januæ textu numeros illos assignare, ut per quam Regulam unumquodque sic dicatur, illicò pateat. Ita n. nihil relinquetur laboris, præter cõstructio-

 nem

nem quamvis cum Regula conferendi ut uſu crebro tandem omnia illa in habitum transſeant. Quâ ratione conſulturi videmur, tam diligentibus & ingenioſis, ut expedita omnia cernentes eò alacrius per ſyntacticum hoc ſtudium volitent: quàm ignavis & hebetioribus, ut ſe quoque omninò progredi poſſe videntes, progredi pergant.

276. *Vt autem ſyntacticæ illæ Regulæ facilius memoriæ hærcant, deſcribantur intra hos dies*, horis exercitio ſtyli deſtinatis. At non Regulæ nudæ, ut impreſſum exemplar habebit: ſed cum adſcriptis è Januæ textu exemplis, quæ ſubjecti cuivis Regulæ numeri indicabunt. *Hoc exercitium plus in receſſu habebit, quàm à fronte promittat.*

VIII.

277. *Octavo percurratur Ianua Orthographiæ & Proſodiæ cauſa.* Ergò, præmittantur utriuſque ex annexa Grammatica, præcepta: & in textu ipſo relegendo oſtendatur (paulò pòſt autem examinando exigatur) Literas, Syllabas, Voces, ſententias, Periodos, rectè ſcribendi & pronun-

N B.

tiandi ratio. (Omnia n. illa ſub Orthographiæ & Proſodiæ regulas redigenda ſunt: non Orthographia ad Literas, Proſodia ad Syllabas, reſtringendæ:

gendæ: ut vulgò ineptè fit. Quandoquidem integræ etiam Periodi & Paragraphi, imò Textus, ſuas rectæ ſcriptionis & pronuntiationis leges habent.

278 *Sed adjungenda videtur hâc vice Recitatio textus Ianuæ è Memoria.* Jam n. toties variè iteratâ lectione, relectione, expoſitione, reſolutione, &c. ſatis altè inſediſſe videntur omnia potuiſſe menti. Repetant ergò ſibi privatim omnes, & publicè recitent qui juſſi fuerint, vel integra folia, bina aut trina capita intra horam unam. Ubi a. ſcire omnes conſtiterit, reliquum horæ tribuatur examini orthographico & proſodico, ut ante dictum: quò intra duas tréſve hebdomadas iterum libelli finis attingatur. Omnia n. expedita fore, cùm per præmiſſos gradus huc ventum fuerit, ſperamus.

279. *Exercitia manûs hîc etiam non alia erunt, Quam regularum Orthographicarum & Proſodicarum deſcriptio,* toties quoties tempus patietur; aut neceſſarium eſſe prudens Informator judicaverit.

IX.

280. *Nonò redeat* JANVA, *propter analyſin quaſi Logicam, per Quæſtiones.* Quæ inſignis erit via, ad vim Rerum & Verborum, ex varia ad alias res & verba ordine, nexu, reſpectuque pro-

ſpiciendum: ingenerabit item ſolertiam prudenter atque cum ratione, tum conſiderandi quidvis, tum reſpondendi de quovis: denique ad rectam nativamque Syntaxeos praxin ita deſerviet, ut ſtructuræ ratio ſic demum verè dilucida ſit evaſura, & in expedito futura. Cùm enim de qualibet periodo Præceptor deſumet præcipuum, ſeu Nomen, ſeu Verbum, ſeu utrumque, ad formandam inde quæſtionem: diſcipulo incumbet è reliquo formare reſponſum. Quod quia nec totidem, nec eodem ordine locatis verbis, quibus ipſa integra periodus conſtare poterit, ſed imminutis & immutatis: neceſſariò hîc attentio & judicium acuentur.

281. Id quod alîcubi facile erit: nempe ubi quæſtiones & reſponſa parata habentur. Ut § 2. *Quid eſt Eruditum eſſe?* Reſp. *Noſſe Rerum differentias, & poſſe unumquodque ſuo deſignare nomine.* Alibi paulò difficilius: Ratio tamen ubique, quid interrogandum, & quid reſpondendum ſit, dictabit. Ut § 4. *Quæ ſunt Eruditionis fundamenta?* Reſp. *Nomenclatura Naturæ & Artis.* Et rurſum: *Hæc fundamenta quomodo ponuntur?* Reſp. *Nomenclaturam Naturæ & Artis perdiſcendo, &c.*

NB.

282. Hoc exercitium quam ſimplex

&

& puerile videatur, tam efficax erit ad aciem puerilis ingenii excitandum, & directè in Res & Verba intendendum. Quare ut hâc parte, vel illi etiam qui per se minus perspiciunt, quid hîc ubivis sit agendum, viam reperiant patefactam & signatam: dabimus operam, ut populari quâdam Logicæ methodi accommodatione, designatas exhibeamus quæstiones, quæ de Nominibus substantivis, Adjectivis, Verbis item, ut & aliis voculis, (in quibus rerum emphases latent) institui queant.

283. *Exercitium styli ne quidem hîc aliud opus erit institui, quàm ut ea ipsa quæ matutinis horis sic agitata fuerunt describantur:* omnia nempe, totius Januæ, in Quæstiones resolvendo, & Responsionibus explendo. Dictu non facile est, quantas stylo & judicio utilitates perbellum hoc exercitationis genus allaturum sit.

X.

284. *Decima Ianuæ repetitio iterum concertatoria sit, ut ante Vestibuli,* § 229. Contendant bini (auscultante toto cœtu, & Magistro (de promptitudine memoriter recitandi, interpretandi, anomala declinandi & conjugandi, homonyma & paronyma distinguendi, Syntacticè construendi, quæstiones formandi, & ad eas respondendi, &c.

Victori præmium, si aliud defuerit, applausus esto publicus, & superioris loci honor. Sed optandũ esset alia etiam diligentiæ incitamenta, munuscula, à Scholarum Patronis subministrari.

285. *Stylus hîc jam demum liberius exerceri incipiat, postquam sufficienter Vocabulorum copiâ, eorumque sensu vero, & construendi arte, instructi sunt.* Vertent ergò dictata à Præceptore argumenta, è Vernaculo in Latinum: Verba & sententias suggerente vel Memoriâ, vel Indice vernaculo, eâ fine Januæ adjuncto. Sive e.g. fuerint historiolæ, sive apologi & fabulæ, sive alius generis narratiunculæ, à Præceptore confictæ vel aliunde acceptæ, non intererit; modò nihil habeant à Januæ forma alienum, figuratum aut tropicum nimis, aut valdè remotum à præsente humili conceptuum & styli conditione.

286. Nam decurrentes per hæc stadia, ad metas deduci satis est, non ultra. Metam v. Januæ semel fiximus, ut pueri puerilia animi sensa, quanta à Rerum Januâ contentarum cognitione exsurgere possunt, *congruè efferant.* Hoc si assequimur, scopum attigimus, hîc subsistendum est.

Atque nobis etiam hîc nunc, sub JANVÆ egressu, pedem figere libet.

287. *Quantum enim, ad Vsum*

PALA-

PALATII & THESAVRORVM *Latinitatis*, optima de illis poterunt suo tempore consilia dare ipsi Architecti: quibus ô DEVS vitam viresque suffice, in honorem nominis Tui!

288. Hoc unum insuper hîc monere operæ pretium fuerit. *Salutare admodũ* NB. *fore pueris, methodo hâc instituendis, si Librorum eis nullorum copia fiat, præter quos Classi suæ destinatos habent; primæ Vestibulum, secundæ Ianua, tertiæ Palatium, &c.* Cur ita suadeam, causæ sunt in promptu. (1.) Pluribus intentus minor est ad singula sensus. Multa simul agendo, nihil rectè agimus. Habeant ergò interim sibi sola hæc, suum in usum tanto studio elaborata: his attendant, aliis ne distrahantur. *Usus assiduus uni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit*, inquit *Cicero*. (2.) Delectum rerum adhibere pueri nondum possunt, possunt facilè incidere in ea, quæ se confundant & intricent, si quidvis contrectandi occasio sit. (3.) Quod Romani præcones Capitolium ad sacris operandum ingressuris acclamare solebant, *Hoc* AGE, ad id pueros etiam condocefacere bonum est, ut Autoribus immorari, non per eos volitare, adsuescant. (4.) Denique, immoderato studio vigor ingenii, præsertim

 ignei,

ignei, atteritur; quod præcavendum. Tardiores verò, cùm nihil varium & diffusum ante se vident, sed pensa sua pugno circumferunt, facilè illa superandi animos induunt.

289. *Atque hæc sunt, quæ in præsens edisserere habui.* Quibus meditandis, & in publicum communicandis, desideria quorundam, de Vestibuli & Januæ usu consilia requirentium, occasionem subministrarunt.

290. Nihil hîc dictatoriè præscribimus cuiquam, sed simplicioribus solùm consilia damus: quibus in puerorum institutione, sive illa privata sive publica, ductum nostrum sequi vel jam ante libuit, vel porrò libere queat. Eâdem tamen operâ voluimus aliis etiam votorum nostrorum summam, & cogitationum qualemqualem delineationem, exponere: quâ facili & expeditâ ratione obtineri posse confidamus, ut docentes & discentes, ludibundi suas peragendo operas, solidissimos tamen faciant in L. L. studio progressus.

291. Si quis hæc non adeò esse mala agnoscit, in commissæ fidei suæ Juventutis commodum ijs uti (tantisper saltem, *dum dies & Deus meliora, quibus semper locus erit, offerant*) ne detrectet. Constat quosdam usque adeò morosos, morisque sui tenaces esse, ut quam-

quamvis videant meliora probentque, rationibus & apertæ veritati resistere non valentes) deteriora tamen usque & usque sequantur. Quasi verò laudis sit, consuetudinem pro lege sequi: aut, ut *Seneca* loquitur, pecorum ritu sequi antecedentium gregem, eundo, non quò eundum est, sed quò itur. *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi*, inquit Apostolus (Jac. 4. 27.) Scire igitur non sufficiet, in usum transferas oportet.

292. Gravissimum illud Hesiodi monitum, de tribus Hominum generibus (quod in Scholis frequenter quidem recitari, at perquam tamen negligenter observari solet) hoc loco subnectere libet: sed Livio interprete, ejusque adeò verbis, quæ ille Minutio ad milites accommodavit, ad Puerorum Eruditores pronunciantes, *Sæpè ego audivi* (inquit) *eum primum esse Virum, qui ipse consulat quod in rem sit, Secundum eum, qui benè monenti obediat. Qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse.* Quodsi Versus versibus expressos audire potius libet, aut illi etiam movere animos magis forte quorundam possunt, adsit hoc loco *Melancthon*: qui eandē sententiam ex Hesiodo hunc in modū reddidit.

Omnia per sese qui prævidet, optimus ille est:

Proximus ille tamen, qui paret recta monenti:
Sed qui non sapit ipse, nec audit recta monentem,
Invida ei mentem misero natura negavit.

NB.

293. Gnavos a. & solertes *Didacticos* [quoscunque ad feliciter alias docendum peculiari dexteritate, sive natura instruxit, sive praxis longa exercuit] debita cum veneratione oramus, ut cuicunque aliquid ad præsens institutum consilii boni suppetit, in commune conferre ne dedignetur. Commune enim negotium agitur.

294. Ergo quicunque acrius prospicit, & quomodo hæc nostra ad majorem ἀκρίβειαν & facilitatem, usúmve ampliorem & solidiorem, deduci possint, videt, ne sibi soli videat, sed Reipub. Christianæ. *Nemo nascitur sibi soli, humanæ societati omnes; quam nisi pro sua virili adjutum it quisque, indignum se præstat, quem ullâ re adjutent alii.*

295. Ante omnia, *si quis ad rectius constituendam Ianuam linguæ Latinæ opis aliquid utiliter ferre potest, faciat obsecro:* ut rem communis usûs, communibus consiliis & auxiliis, Omnium usui quàm accommodatissimam efficiamus.

296. Mittant verò quantocyus *Observationes*

servationes suas, ut cuique commodum est, sive Lipsiam ad D. L. *Zachariam Schneiderum*, Academiæ Professorem; sive Dantiscum, ad R. D. *Iohannem Mochingerum*, Gymnasii Rhetorem; sive ad Autorem, Lesnam. Quemadmodum & quæ de PALATIO atque THESAVRIS L. L. quispiam, monere habebit, Gorlicium & Erphordiam, ad *Architectos* suos, Viros humanissimos, moneri & doceri æquè nobiscum, non tàm patientes, quàm avidos.

297. Invitamus vos amantissimè, & vocamus, non in partem laborum solùm, sed & ad participandum de laude, & rei benè gestæ (si fuerit) ad posteritatem memoria. Quāquam *Virtus ipsa sibi pulcherrima merces*: Conscientia nempe candidæ mentis, non defuisse officio suo ullâ parte, quâ depravatas res humanas aliquanto in melius promovendi, & variè intricatas difficultatibus aliquomodo extricandi, spes fuit.

298. At si quis præ omnibus his nostris exquisitiora, usu faciliora, fructu solidiora, novit, aut invenire se posse sperat, festinet obsecramus disiicere hanc minus utilem machinam nostram! initurus eo nomine gratiam ingentem apud omnes bonos, nos etiam ipsos, & posteritatem: de qua merebitur

merebitur optimè. *Quid enim juvat parum fructuosis, & mox desituris, fatigare vires? & onerare Mundum, jam ante librorum mole nimium multùm laborantem?*

299. Sed ut dissertandi faciam finem, omnium quæ hanc in rem dici possunt, summa & finis hic esto: DOCENDVM EST SINE INVIDIA: & DISCENDVM SINE PVDORE.

In augmento enim sunt, & incremento, omnia humana, quæ in melius ire possunt.

300. Claudat itaque *Seneca*, verbis quibus Epistolam suam XXXIII. claudit. *Nunquam quidquam invenietur, si contenti fuerimus inventis. Quid ergò? Non ibo per priorum vestigia? Ego verò utar viâ veteri: sed si propiorem invenero, hanc muniam. Qui ante nos ista moverunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus Veritas, nondum est occupata. Multum ex ea etiam futuris relictum est.*

FINIS.

CON-

CONSILLIUM DE VESTIBULO,

AC PORRO ETIAM JANUA, LATINITATIS EXIMIÆ PERFICIUNDIS:

Primo utriusq; auctori. Dn. I. A. C. per Epistolam suggestum à G. V. D.

Clarissime Vir, Domine & Compater faventissime,

AM pridē me illa admodum indelectarunt, quæ pro pube literariâ ingeniosè excogitata, & pro initiis istis non inelegānter adornata, certè feliciter admodum, atque opportunè, in publicum edita abs Te, prodiere OPUSCULA, LATINITATIS nimirum

rum VESTIBVLVM, & JANVA. Hoc ipſum tamen in Te, vel maximè etiam præ cæteris cõplacuit, quòd in iiſdem Opuſculis illis, licet ſic avidiſſimè, & cum applauſu plerubique exceptis, limam adhiberi ulteriùs, non tantùm gratiſſimo æquiſſimoq; animo ſemper tuleris: ſed profeſſis ſubinde votis, privatim publicéque etiam, ut id ab Eruditis, & rei hujuſce Satagentibus fieret, requiſieris.

Permovit id me eò tandem nuperis diebus, cum filios meos in Veſtibulo Tuo occupatos de profectibus explorarem: ut ipſe etiam cogitare paulò altiùs cœperim: quâ porrò ratione Acceptiſſimum illud Conducibiliſſimumque opuſculum Tuum, perfici poſſit: ut ſub Veſtibulo iſthoc pro Pueris adornato, Viris etiam undiquaque perſpiciendum veniat: *Quò Eruditionis ac Sapientiæ, ætas tenella, queat iſtâ methodo ſenſim pedetentimque perduci.*

De quo, quoniam vix ſatis habes oretenus quædam à me diſſertata fuiſſe, ſed conſignari in ſchedam diſcupis, quæ cogitata in rem ipſam à me fuêre: parebo pro Amicitiâ, quæ nobis eſt haut vulgaris: cum præſertim hoc ſpectare Te videam, ut eâ ratione, tum conſideratè ſatis perpenſari ſingula; tum exquiri aliorum judicia, & in eandem rem conſilia conquiri ſic un-

decunquè possint: Denique ut, si quis limando poliendoque libello isti Tuo accommodare operam suam velit, velut regulas ac normam ad manum habeat, secundum quas laborem suum moderetur.

Quantum igitur mihi de Re propositâ in præsens perspicere contigit, SCOPUS VESTIBULI certus fixusque is omninò est, perpetuóque idem tenendus ac respiciendus videtur: ut PUERI velut intra Limen primum Eruditionis atque Sapientiæ sistantur: adeoque pro ÆTATIS modulo, ac INGENII captu; sensim gradatimque deducantur, non tantum ad LATINAM LINGUAM, ex ipsis initiis purè addiscendam, sed & ad Sapientiæ Humanæ Cœlestisque seminia, cum ipsis primis Linguæ rudimentis, sensim minutimq; concipienda.

Ad hunc SCOPUM, utut jam ante hâc libellus Tuus, haut obiter apparatus, existat: *Videtur tamen magis magisque eò accommodari idem posse: si secundum* LEGES *quæ sequuntur, accuratè districtéque recenseatur.*

1. Primò igitur, curandum id venit, ut Vocabula in VESTIBULUM referantur, non nisi talia, quæ ad captum puerilem, quantum ad rem significatam attinet, etiam quadrent.

2. Non congerantur tamen, quæ ejus

ejus generis sunt omnia ; sed illa potissimum, quæ communiore, ac frequentiore usu, Puerili sese ætati offerunt.

3. Atque in Vocibus huc referendis, accuratè tamen observetur, dum non quævis admittantur quæ sub captum cadere puerilem possint : ut inter ea que pueris solent esse familiarissima, usuque frequenti trita, nihil quicquam temerè prætereatur, quod nomine suo in Vestibulo non denotetur: quò sic satis ad balbutiem primam instruantur, hoc ipso Vestibulari libello : ut de quibus ipsi loqui solent, & Latinè balbutire affectabunt, de iis plerisque ex libello etiam isto commodè præstare id possint.

4. Barbaræ voces, seu non satis Latinæ, providè excludantur : Puta, quæ vel nusquam apud Auctores probos usu veniunt: vel citra Necessitatem, & contra Analogiam de novo confictæ, inque vulgi usum introductæ sunt.

5. Quod si citra Antiquorum usum, vox quædam, vel necessariò ficta fuit, vel hodie prorsus recepta est, communi etiam Eruditorum usu, admitti sanè illa poterit.

6. At ubi tamen ex Antiquo usu probius quid suppetit, quàm usus hodiernus vulgi, & Sermo proletarius habet, sic agatur, ut distinctioni illi

charactere

charactere distincto expressæ, probior vel præmittatur, vel subjungatur, in parenthesi. E. g.

Hebdomada (*Septimanâ*)

Cum attentione (*devotè*)

7. Structuræ ratio sensim crescat, fiatque à simpliciori nexu progressus ad eum qui videtur aliquantò difficilior.

8. Neque tamen structura hic altiùs admodum procedat, quàm ut per Declinationum Conjugationumque exercitia puero manifestari eadem ferè queat: aut certè ex primo & universali ductu Syntaxeos, atque ex Regulis quibusdam facillimis, facilè pateat.

9. Quamvis etiam illud pueri percepturi videantur, quod per regulas non facilè ipsis explicâris: dum exemplis nonnullis subinde structura aliqua monstretur potiùs, quàm regulis inculcetur.

10. Vocabula quæ sic connectenda venient, connectantur, quoad fieri potest, in *Attributiones*, *Enunciationes*, *Quæstiones*, *Alloquia*, *Responsa*, *Monita*, *&c.* quàm brevissima.

11. Atque ista etiam omnia concipiantur ad eum modum, ut exprimant aliquid, vel,

dictu dignum; vel,

observatu memorabile; atque id ipsum

Veritati

Veritati satis consentaneum;
Usui vitæ accomodatum; denique
cum Satu quodam initiali sapientiæ conjunctum.

12. Quod si enunciatum, monitumve aliquod, aliquantò longius, per rei naturam evadit, distinguatur illud per commata & cola talia, quæ sensum sensim puerorum animis injicere queant: ut sic summa rei per dispositas aptè & liquidè consequentes particulas, ob oculos evidenter ubique statuatur.

13. Hac quidem ratione vel opera etiam danda est, ut voculæ illæ, quæ satis evidentem in sermone relationem habent, commodè suis locis, in Vestibulo etiam adhibeantur. Cujus generis sunt, *Pronomina*, *Adverbia*, itemque *Conjunctiones quædam.* Ut *Is, qui: Hic, ille: Cum, Tum: Ubi, ibi:* Quo loco, illas quoque admittendas fore intelligendum est, quæ solitariæ, sensui explendo aut limitando aliquid annectere vel interponere solent: ut sunt, relativa monadica. *Qui, quæ, quod,* Conjunctiones item quædam: ut, Si, *Ut, Quòd, cùm:* & ejus generis aliæ.

14. In Combinatione verò & consociatione illâ vocum Syntacticâ, hoc curetur etiam diligenter, (quod hactenus eximiè ab Auctore primo observatum fuit) ut Substantivis Adjectiva

ctiva & Verba, ea adjungantur potissimùm, quæ ad mutuam quandam rei significatæ declarationem inter se faciant: adeóque velut definitiones, & notabiles quasdam rerum differentias, animo saltem ingerant: si non omninò semper aliquid sic simul pro vitæ usu, ac sapientiâ uberiore, submoneri eâdem operâ possit.

15. Nomina complura eidem verbo gregatim subjicere, visum est quidem nonnullis Vestibuli perpolitoribus: Sed illud, ut non improbetur prorsus, haut adeò ad puerilem intelligentiam, & memoriam accommodum est, quàm si propè nomina singula cum peculiari quadam attributione suâ offerantur. Itaque ubi plura ejusdem censûs nomina recensenda veniunt, ipsa ita potiùs pleraque omnia dispescantur, ut cum peculiari suo attributo aut prædicato, socientur. Sic quidem, nihil usquam memoriæ imprimere necesse habebit puer, nisi & cum mutuâ quadam declaratione conjunctum, & ad instruendum pro cognitione rerum animum, quodammodo comparatum.

16. Hâc parte autem id quoque accuretur, ne in connexione tali solœcum quid usquam occurrat; ut connectantur fortè, quæ per sensum vocum singularum rectè æstimatum minùs

possunt,

possunt, aut per usum Auctorum proborum non solent. Cujusmodi quædam hactenus in Vestibulum subirrepsisse, alicubi deprehendentur.

17. Proprietas in vocibus quibusque ubique observetur, exquisitè: ut sensu singulæ quàm maximè proprio in Vestibulo collocentur. Quâ parte, criticâ quadam industriâ opus fuerit, ut singula probè expendantur, & de Auctorum verè Latinorum usu exquirantur.

18. Si tamen vox aliqua sensu proprio, vel minùs usitata forsan existat, vel puerili captui parum accommodata sit: alio autem eoque etiam translatitio sensu deprehendatur, & vulgò tritissima esse, & à captu puerili non aliena: Communioris usus tum potiùs, quam proprietatis nativæ habeatur ratio.

19. Vox eadem eodem sensu ne repetatur temerè: nisi si aliter fieri non queat: ut necesse sanè est, Voculas quasdam usus communissimi repetere, non plusquàm semel tantùm, sed sæpius etiam.

20. Alio tamen sensu, si in puerilem captum æquè cadat, ususque sit vulgaris ac triti, repetere eandem vocem nihil impedit, sed & expedit. E. g.

Refero

Refero { Ich bringe davon.
Ich bringe für, oder erzehle.
Valeo. { Ich vermag, oder k'an.
Ich bin wol auff.

21. Atque hic elegans fuerit, & puerorum animis cum suavitate quadam differentiam significationis imprimet: si, quod haut paucis in locis hucusque etiam observatum fuit, id porrò concuretur: ut vel in eadem, vel proxima aliqua sententia, diversitas significationis offeratur.

E. g. Tua non *refert*, quod nugator *refert*.
In *deserto* eris *desertus*.
Sacris *interesse*, etiam puerorum *interest*, &c.

22. In ipsâ porrò ejusdem Vocis repetitione, si eodem maximè sensu etiam fiat, operam dari conveniet, ut ne tamen citra varietatem omnem repetatur: Sed Nomina quidem casu, numero, aut diminutione; Verba autem personis, temporibus, modis, formisque varientur: adeoque per structuram notabile quiddam, & ad Declinationum Conjugationumque Usum, magis magisque manifestandum accommodum, in uno loco præ altero semper offeratur. Sanè vel ita, in diversis licet verbis, Tempora, Personas, Numeros, Modosque & Formas, variare in Vestibulo conveniet: ut nullius non Per-

sonæ,

ſonæ, Numeri, Temporis, Modi, Formæque, exempla aliquammulta, puero non occurrant. Hoc enim ad ſcopum Veſtibuli eum apprimè faciet: ut Declinationum Conjugationumque Exercitium in ejus Tractatione, cum perpetuâ uſus commonſtratione conjungatur.

23. Verba, quæ Grammaticis ſic vocãtur, ſi quem caſum requirant, ita ponantur, ut caſus ejus uſus ſimul pateat. Nam hâc ratione pueri, nec animadvertendo ad conſtructiones rectas adſueſcent: perinde ut ex adjectivorum ad ſubſtantiva adſociatione, genera quoque citra operoſas Regulas internoſcere condiſcent.

Itaque ut commodè dicitur, Deus *Te* juvabit
ita porrò benè dicetur: Pater *Tibi* proſpiciet.
Magnates *Te* promovebunt.
Alii *Te* imitabuntur, &c.

24. Neque verò ſolæ etiam voces primigeniæ ac ſimplices tantùm admittendæ in Veſtibulum putentur: aut deducta & compoſita ſollicitè excludantur: cum methodus & compendium requirere videatur, ut à ſimpliciſſimis fiat initium, & perceptis illis cætera ultrò patere ſoleant quæ ex illis ſeu deducuntur, ſeu componuntur. Valet nimirum iſtud in iis, quæ ſpeculatione

tione concipiuntur: non item in iis, quæ usui ac praxi quàm proximè ac maximè accommodari debent: ubi citra ortus primi respectum, citra simplicitatis intuitum, sæpè prius opus est Deductis ac Compositis, quàm ut de primis & simplicibus vel cogitari ullo modo necesse sit. Et hâc parte aliam esse etiam Simplicitatis rationem, deprehensum est: quàm ut eadem ad Puerilem captum, ac usum, vel satis sit semper accommoda, vel tutò etiam adhiberi queat, hoc consilio ac professione, quasi Deductio & Compositio deinceps in expedito futura sit. Animadversum contrâ fuit, Deducta & Composita sæpè multò esse Simplicioribus & Primitivis usitatiora, sensuque suo etiam magis communia. Ad hæc, ita à Simplicibus & Primis composita & Derivata nimis quàm multa descendunt: ut Declinatio, ea quam *Varro* sic vocat (quam aliâs Derivationem dicimus) & Compositio, haut quaquam sit naturalis, hoc est, eodem se modo etiam in similibus habeat (uti fit in Declinationibus, quas vulgò sic appellamus:) sed variet etiam quàm maximè, etiam in simillimis: adeoq; ex usus peculiaris observatione planè pendeat. Neque enim ut ab hoc illud derivatur; ita simile aliud item ab alio licet derivare: vel ex quibusvis,

vis, quidvis item, citra usûs approbationem componere. In quo etiam feliciter ac dextrè exequendo, jam Rerum ea intelligentia requiritur, quæ in pueros non cadit: viris certè negotium etiam facessere alicubi potest. Et sæpe significationis ratio ita variat inter Prima & Deducta, ut vix ullâ lege certâ comprehendi res ea possit: nedum ut pueris in expedito futurum sit, ex Primitivorum notitiâ per Generales Regulas ad Derivata procedere: Sensu præsertim inter Linguas ita etiam variante in Vocabulis: Ut quod in Vernaculo compositum Deductumve est, in Latino sit simplex ac Primitivum, & contrâ.

Quibus ita comparatis, satiùs, imò necessarium esse agnosci potest: ut à Derivatis & Compositis nihil admodum in Vestibulo abstineatur: quin eo cum privilegio in illud admittantur: ut non tantum cum Primitivis & simplicibus promiscuè accersantur: sed vel illis etiam si usus sint forte vulgatioris, & si captui Puerili significent aliquid magis accommodatum, præferantur.

25. Extra eam autem rationem, si aliter nimirum res comparata in quibusdam deprehendatur, poterit ac vel debebit sanè Primitivis ac Simplicibus prærogativa concedi, ut in Vestibulo

præ

præ Deductis & Compositis statuantur.

26. Fortè & illud non nemo requiret: ut Vocabula potiora quædam, citra structuram, qualis in Vestibuli textu occurrit, separatim præmittantur, cum Pueri sic multa per Vestibuli textum, de casu Recto & Primo ægrè agnoscere, & minus dextre animo imprimere posse videantur.

Quæ sententia, quantum ego in præsens deprehendo, postulare quippiam videtur, magis ex pristino more commendabile, & forté ex primâ assuetudine plerisque etiamnum hodie commendatum: quàm ut idem vel omninò necessarium vel admodum expediens fore, censendum sit.

Nimirum isti Defectui in Vestibulo, id plus satis medebitur, quòd INDEX accessurus sit, CASUS RECTOS & THEMATA Verborum cum iis, quæ juxta inculcari Pueris convenit, perspicué exhibens. E quo Puer dum in flectendis Vocibus non obiter exerceatur, facilé poterit quodque non Nomen tantùm, sed VERBUM etiam, pervestigare.

Ita. a. ea ipsa quoque Themata memoriæ penitùs imprimet, si non tantum de Textu, quà constructæ sententiolæ obveniunt: Sed de INDICE etiam, quatenus vocabula simplicia spe-

ctantur, recitare & vel cum commilitonibus certare subinde jubeatur.

Omninò aliàs, sic voces quæque, etiamsi Casu primo, vel secundum ipsium Thema, non proponantur, discuntur & faciliùs & certiùs, cùm in Structurâ quadam offeruntur: quàm ubi extra Structuram solitaria proponuntur. Vis nimirum, Significatio, ac Usus, istâ ratione & perspicuè patet & faciliter retinetur: Cùm in solitariis significatio vera sæpè lateat; Usus autem extra structuram nullâ ratione pateat, sed vix operosâ institutione tandem inculcetur.

Quamvis etiam, ut Thema quoquo loco, facilius & mox pateat cum Textu; nec Indicem adire in Tractatione primâ opus sit: exprimi difficiliora ad marginem consultum fuerit.

27. Quod si tamen VOCABULIS quibusdam SOLITARIIS, more Antecessorum Pusiones teneros, in primo Vestibuli Limine, inescare velut, libuerit, ad Vestibulum ipsum avidiùs & expeditiùs subeundum: præmittatur sane quædam Sylloge vocum Pueris familiarissimarum: & Rhythmicâ illâ ratione per Homoioteleuta significata, ab initio proponantur: ut materia sic solis in primo aditu Declinationibus exercendis suppetat.

Quod ipsum si non in Nominibus

tantum,

tantum, ſed Verbis etiam quibuſdam fiat, jam materia quoque Conjugationibus ſimiliter exercendis ſub initium præſtò erit.

Atque hæc talia, tali modo, intra eum numerum Pueris proponi ſatis fuerit: ut dum inflectere iſta ſatagunt, jam potiora alia omnia Nomina & Verba, ad iſtorum aliquod deinde referri poſſint, tanquam ſimilis inflexionis futura.

280. In INDICE quoque illo, qui Veſtibulo ſubjicietur. hoc obſervari non de nihilo fuerit: ut Primitivis ſua derivata, & compoſita, ſubjiciantur. Quâ ratione quicquid ex parte ad faciliorem intelligētiam, promptioremque memoriam facere poteſt, tutiſſimâ ratione Pueris proponetur.

29. Quod Ordinem, veramque Seriem ſeu Claſſes, per quas voces in ſtructuram redactæ, proponantur Pueris, attinet: poterunt ſanè ſic Triginta præter-propter Capita fieri. Sed ut ſingula ſub ſua ſemper Claſſe diſtinctim reponantur, nihil neceſſe eſt. Id fieri ſatius eſt, ſi ea ſemper occaſione, ſub quocunque tandem capite, res quæque attingatur maximè, ſub quâ per utilem quandam atque non indignam enunciationem attingi poteſt. Rerum verborumque ordo accuratior in Januâ probo ſatis cōſilio reſervatus eſt.

30. Atque tandem cùm ea, quæ sub quoque capite prætermissa videri possent, alibi ferè reperiantur, opportuno etiam quodam loco expressa: atque interim eadem sub suo capite seu classe in conspectu haberi, & velut in eodem complexu teneri expediat: suppleri defectus ille sic poterit: ut sub calcem cujusque capitis Vocabula, quæ videri poterant præterita, notentur cum indicio §. in quo legantur seu reperiantur alibi.

31. Ut potiora tandem omnia quæ hucusque dicta sunt, velut in Summam conferantur, Videndum veniet in VESTIBULO, ac suo deinde modo etiam in JANVA, perpoliendis magis ac perficiendis.

Annon occurrunt etiam in illis quædam 1. Minus pura? 2. Non admodum propria, vel usu saltem trita? 3. Parum digna ac momentosa? 4. Ex parte tantum vera? 5. Ad puerorum captum vix accommodata, vel illum superantia? 6. Nec ad usum vitæ adeò comparata, &c.

Ut non alicubi quædam demi,
alicubi nonnulla addi,
denique quibusdam in locis aliqua commutari,
ac substitui meliora atque rectiora, possint.

Atque hinc, ubi deprehensa ac notata quæ-

quædam illiusmodi fuerint, laborandum curandumque id fuerit: ut non tantùm quæ deesse videbuntur, suppleantur: sed & substituantur locis sic animadversis,

Puriora
Magis propria & Vsu trita
Digniora.
Veritatis certæ ac plenæ;
Capitui accommodatiora;
Deniq; ad usum vitæ magis factura

In JANUA quidem præter ista venient fortè nonnulla etiam sigillatim observanda, ob SCOPVM, qui illi amplior & sublimior præfigitur: Sed nunc in Vestibulo subsistere placet, neque ad ipsam usque Januam perrumpere. De qua alio tempore erit, ut exprimam quod animo cogitâro.

Quod TRANSLATIONEM ALEMANICAM VESTIBVLI attinet, de eâ breviter hæc monenda puto.

1. Spectandum quidem esse, ut Translatio quoad ejus fieri per Linguæ genium potest, sit ad Verba quàm maximè adstricta: Interim, nec consultum fore, ita usquam strictè id affectari, ut propterea, seu Nativa Linguæ Latinæ elegantia (quæ adeò nec in Vestibulo fuscari debet ac corrumpi) seu Germanæ propria indoles, negligatur: Siquidem non perinde, ut in illâ, ita etiam in hâc eodem prorsus ordi-

 ne

ne Verba ſatis vel eleganter, vel congruenter etiam ſemper connecti poſſunt.

2. Operam dandam eſſe, ut Stylo purè Germanico, ſingula quoque reddantur: nec illud admodum penſi habeatur, ſi quæ in Germanico non ita preſsè verbis Latinis ſic reſponſura videantur.

3. Ne tamen propria ſignificatio non preſsè etiam declarata quovis loco exſtet, atque id non ſatis tutò Inſtitutori minus cauto committatur, interſeri per parentheſin neceſſe fore, quæ Vocum quarumque Latinarum vis propria ſit, ſi Germanicæ paulò longiùs recedere videantur.

4. Non opus eſſe ut Latino Textui mox ſubjiciantur, & velut interlineariter illi reſpondeant Germanica: ſed ſatis fore ſi ad latus alterum ex adverſo rejiciantur. Id ipſum ſic fieri vel ideò etiam conſultum fore, quòd ea ratione expeditior ſit futura puerorum examinatio; ſeu de Latinis vernaculo ſermone interpretandis; ſeu de Germanicis Latino rurſum ſermone exprimendis. Præterquàm quòd SCRIPTO etiam, quam in INFORMATORIO monſtrare & commendare libuit, commodiùs ſic ſucceſſura ſit, ſi Latina à Germanicis diſtinctìm occurrant.

Hæc ita tumultuariè chartis his illinere

nere visum est, Vir Clarissime; tum ut expendi satis omnia possint, perq; aliorum monita & Judicia corrigi & perfici: tum Tui ut sit Arbitrii, si quem deinde alicunde exposcere velis, ad Partum Tuum ex ductu tali amplius perpoliendum. Neque enim dubito, quin sint futuri præstò inter eos, qui in Puerili Trivio desudant, vel complures etiam: qui hunc Partum Tuum, velut sibi abs Te contraditum, ac planè commissum, dum alius præ illo, tanquam sequioris sexûs Masculus magis porrò ad lucem maturandus Tibi venit, tanquam proprium & suum, lambendo ulteriùs purgaturi sunt atq; formaturi.

Tantum & nunc jam & deinceps quoque optandum id maximè fore video: ut ad LIBELLVM hunc talem dextrè tractandum, Institutor accedat satis idoneus & fidelis: qui quæ Pueris patere ubivis non ita mox videntur posse, ipse demissione quâdam perpetuâ ad illorum captum, & cum facilitate ac suavitate ex se additâ, singula inculcare satagat.

Cui rei atque Usui, nescio an Consultum fuerit COMMENTARIVM, & velut quandam POSTILLAM (ut nomen hodie irroborati usûs hûc accommodem) *super & post Vestibulum* conscribi: Unde qui per se minus hoc perspiciunt,

ſpiciunt, quo quidque tendat, & qui pueris inſtillari, quâ temperaturâ ſuavius reddi queat, pervidere privatim, atque ipſi addiſcere poſſint antè, quàm publicè ad docendum & Pueros informandum accedant.

Certè ſi Puerorum Informatores, ſeu Pædodidaſcali illi, agere voluerint, ut nutriculæ prudentes ac fideles, reperient in Veſtibulo, præſertim ſi ſecundum prædictam rationem perpolitum ampliùs fuerit, ceu in Uberrimo Ubere, lac affatim abundans, quod tenellorum animis immulgeant, non ad ELOQVENTIÆ tantùm, ſed ad SAPIENTIÆ etiam Primordia, per incrementa atque augmenta perpetua enutriendis.

Deus, Puerorum atque tenellorum Miſerator Maximus, de Cœlo INCREMENTVM elargiatur, ubi ubi terrarum plantantibus & rigantibus.

Te verò, Vir Clariſſime, Pueris tam hactenus utilia meditatum, atque ad ſublimiora jam attentum, ſervet, ſoſpitet, roboret porrò, ad ea, quæ ulteriùs meditaris, pro ætate etiam magis provectâ, fœliciter in bonum publicum emolienda. B. V.

Scribeb. Leſnæ, Ineunte Anno 1638.

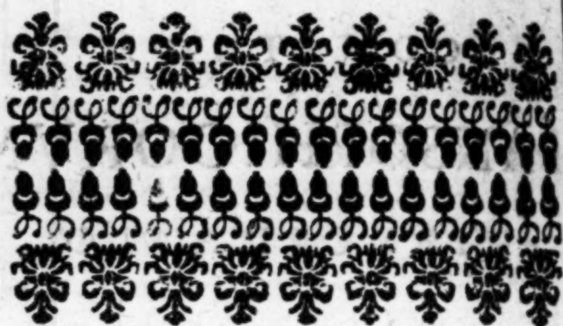
CONATUUM PANSOPHICORUM DILUCIDATIO.

IN GRATIAM CENSORUM FACTA.

LONDINI,

Anno M. DC. XXXIX.

Iohan. 3. 21.

Omnis qui ſacit Veritatem, venit ad LVCEM, ut manifeſtentur opera ejus, quia in DEO facta ſunt.

ERVDITI
CENSORES,
VERITATIS ET LVCIS
AMANTES,

Salvete per CHRISTVM, Veritatem & Lucem nostram.

Apienter illa septem filiorum, martyrum, apud Machabæos mater alloquuta eos scribitur : Nescio [*filioli mei*] qualiter in utero meo apparuistis. Neque enim ego spiritum & animam donavi vobis, & vitam : & singulorum membra non ego compegi : sed ipse Mundi Conditor, qui formavit Hominis nativitatem, & omnium invenit originem [2 *Mach.*7. *v.* 22, 23.] *Non absimile quid de suis ingenii*

ingenii fœtibus pronuntiare possunt, quicunque se & sua omnia piè ad Deum referentes, in victimam ei humillimè offerunt: nempe non seipsis authoribus fieri, quæ rectè fiunt, sed Deum esse qui adinvenit omnem viam scientiæ, eamq; tradit [*per quoscunque tandem vult*] Jacobo filio suo, & Israëli dilecto suo: *quemadmodum loquitur Baruch* [*3. vers. 37.*] *Deus autem ipse* ponere se in corde omnis eruditi, Sapientiam, ut faciant quæ ipse præcipit, *testatur.* [*Exod. 31. vers. 6.*] *Præcipere autem credendus est Deus, non duntaxat cùm cœlitùs alloquitur, & expressis verbis quid fieri velit mandat, quemadmodum Prophetis suis: sed & cùm internè illuminat, externè autem rerum gerendarum occasiones subministrat* [*1. Reg. 17. v. 4. & 9.*] *Qualiter in rebus maximis & minimis observare potest, cui providentiæ Divinæ notare vestigia, & sequi ductum, animus est. Experior id ego quoque minimus omnium, quàm fortiter attingat, & suaviter disponat omnia, admirabilis illa Dei nostri sapientia: ut non nostra, sed Dei esse quæcunque unquam utiliter cogitantur, fateri necesse sit: ideoque & solatio liceat frui, non nostram primariò, sed Dei causam agi, si malevoli ad discerpendum nos & nostra quæ nos Deo genuimus, insurgant. Ante annos aliquot obtulit providentia divina occasionem com-*

componendi opusculi, quod linguam Latinam, & quamcunque aliam, compendiosius docendi modum præscribit, per ipsam Rerum seriem. Quod amicis suadentibus, & superioribus annuentibus, sub titulo LINGVARVM JANVÆ [*exemplo eorum à quibus occasio fuit, Patrum Hibernorum Salmantici in Hispania Collegii*] *in publicum emisi. Exceptum id communi Scholarum applausu, ansam dedit de* JANVA RERVM *ipsarum exstruenda cogitandi. Nempe non satis videbatur, docere* quid dicatur *Album, Nigrum, Calidum, Frigidum, Planta, Homo, Angelus, Cœlum, Ecclesia, Deus, Christus, &c. docendum etiam, atque adeò potius,* quid illa sint? *ut non tam cum Vocabulis quam cum* Rebus *consuescant animi. Progressus aliquousque conatus, cœpit facere Spem successus non infelicis. Prodit interim sub* PANSOPHIÆ *titulo D. Petri Laurenbergii Artium Encyclopædia: quam cùm avidissimè acquisitam lustrarem, tituliq; amplitudini non respondere viderem: (Nihil enim ibi de Sapientiæ veræ objecto, imò & fonte,* CHRISTO; *nihil de vitâ futuri seculi, ad quam qui sapit, is demum sapit, via, & similibus;) putabam occasionem dari desiderata supplendi: ut quæcunque in Scholis Christianis doceri & disci opus est, fasciculo collecta haberemus: & quidem methodo, qua omnia illa Juventuti* brevius, verius, melius,

lius, *h. e. ad fines vitæ præsentis & futuræ accommodatius, instillaret. Scopus enim fuit (ut id repetam obiter) conficere epitomen librorum Dei*, Naturæ, Scripturæ, Conscientiæque humanæ: *ut, Quidquid Rerum est, hîc unâ continuâ serie descriptum haberetur: Quidquid divinarum Revelationum exstat, hîc illustrandis Rebus adhiberetur: Quidquid communium notionum Menti humanæ innascitur, hîc in suos usus digereretur. Per quæ voluimus,*

1. *Reddere Christianis Scripturam sacram familiariorem, quàm ferè hactenus.*

2. *Tradere in manus clavem, pleraq; maxima Naturæ & Scripturæ mysteria reserantem.*

3. *A studiis vitæ hujus ad studium æternæ magis magisque traducere Homines. Idque viis, per quas posse in melius profici, judicarunt & judicant, quicunq; hæc à fundamento cognoverunt.*

Non deerant itaque jam ante quinquennium, qui editionem opellæ hujus (prioris exẽplo) & suaderent & flagitarent. Sed ego hîc quàm ante trepidantior, persuaderi mihi non aliud sum passus, quam ut titulum, Catalogo Librorum prodituororum insertum, præmitterem, judiciorum explorandorum gratia. Factum id est, semel & iterum, ut titulus JANVÆ RERVM, *sive Pansophiæ Christianæ, publicè venundaretur:*

nundaretur: sed quod mox, buccinare ante se indecorum ratus (præsertim in re, quæ necessariò moras posceret) inhibui. Rogatus tamen ab amicorum intimo, Viro publici profectûs piè avido, ut futuri Operis ideam aliquam communicarem: ego quod in forma Præfationis Operi aliquando præfigendæ, affectum habebam, illud obiter descriptum communicavi: quod præter meam spem, & me inconsulto, Oxonii (*sub titulo* CONATUUM COMENIANORUM PRÆLUDIA) *typis descriptum est. Intentione quidem optimâ (nempe ut pluribus Eruditis tantò facilius communicare, & judicia exquiri, possent) eventu tamen spei Viri optimi non per omnia respondente. Tametsi enim plures docti bonique Viri magna de tali Opere præconcipientes, plurimum nos ad continuandum hortati sint, & hortari non desinunt (nonnulli etiam excellentioribus donis instructi operam suam offerunt): reperti tamen simul sunt, qui temeritatis inusitatæ nos, quasi impossibilia & superhumana attentantes, arguendos putarunt: & quod pejus, qui è voculis quibusdam, (sensu ab Orthodoxia alieno, ut putarunt, positis) suspicionum ingentes excitarunt moles, latere nescio quid veneni, & sub methodi concinnitate portenti aliquid, metuentes. Fuerunt denique, qui editionem differri videntes (cujus tamen dilationis nobis graves cau-*

sæ,

sæ, ne scilicet ex fœtu vitali abortivus fiat, emissus ante diem) putarunt nos aut ludificasse Mundum, nihil præter desideratum (quanquam illud melioris notæ) offerentes, & tamen quasi rem effectam promittentes: aut certè succubuisse labori, ut promissa in fumos itura sint omninò. Quæ omnia novam dederunt ansam hæc, quæ nunc leges pie lector, scribendi: h. e. dilucidiore modo vota, desideria, conatus nostros exprimendi. Scripta hæc sunt à nobis, & descripta typis, Antistitum & Patronorum Ecclesiarum hujus loci (post solemnem nuper solemni in conventu factam deliberationem) voluntate & jussu, non ut irent in lucem publicam, sed ut communicarentur illis, quorū interest. Exinde igitur cognoscetis,

1. *Delineationem nostram Pansophiæ non somnium esse, sed realissimum opus.*

2. *Nihil hîc latere monstri, sed id quæri & agi, ut verissima ac formosissima Rerum facies, quemadmodum ab æterna sapientia efformatæ, Rebusque impressæ sunt, omnium oculis detegantur, eosque ad abjiciendum diabolicas (dogmatum pravorum & vitæ enormis) larvas invitent & instruant. Non enim aliquid novi dogmatis cudere, nec errorem ullum interpolare, sed Veritates rerum sparsas, naturales, artificiales, morales, divinas, in unum colligere; collectas in ordinem unum cōtinuum (ut finis nisi in fine reperiri non possit)*

possit) digerere; digestas ad facilem usum Scholarum (& quicunque compendiò sapientiæ DEI *ampbitheatrum lustrare vellent) adaptare, propositum fuit.* Quod cùm voluissem, numquid levitate usus sum? *inquit Apostolus:* aut quæ cogito, num secundum carnem cogito? (2 *Cor.* 1. 17.) *Si cui minus commodè aliquid dixisse videor, indictum esto: ego enim cum omnibus meis Ecclesiæ judicio sto. An verò propter nævulum aliquem corpus totum, pulchrum & harmonicum, abjici conveniat, judicent prudentes. Novit ille qui novit omnia, non alio ire desideria hæc, quam ut universale quoddam mentibus accendatur lumen. Quod fieri posse, videre dedit Deus, artificiosâ quadam à natura mutuatâ methodo, quâ omnes humanarum observationum rivuli, omnes etiam divinorum Operum & Verborum amnes, ad suos reducuntur fontes, denuoque suis diducuntur venis, ad facile influendum animis universaliorem quandam rerum cognitionem, quam usurpatis hucusque viis fieri potuit. Dum enim prolixa donantur brevitate, confusa distinctione, obscura luce, pervia fiunt ingeniis omnia.*

3. *Videbunt tamen hic Censores, nos, quia quò profundiùs in hæc penetramus; eò major Sapientiæ Dei circumdat fulgor, Viarumque & Operum ejus multitudo ac varietas obumbrat, eò magis de*

assequendo

aßequendo tam excellente ſcopo (adornanda ſcilicet perfecta, & amplitudini ac majeſtati rerum exactè reſpondente, Univerſi imagine) dubitare: niſi ſint, qui ſub tantæ ſtructuræ mole labaſcentibus auxiliatricem porrigant manum. Quod in re communiter profutura expectare & expetere quidni æquum ſit?

Verum-enimvero dolendum eſt, Hominum incogitantiam euſque prorumpere, ut adverſus eos qui amicè accedentes, palmam, non gladium, præferunt (pro opinionum tumultu realioris ſcientiæ aliquid exhibere parati) impotenter inſurgant, maledictis impetant, probris exagitent, vulneribus etiam confodiant: ut hujus rei exempla nonnulla vidit ætas noſtra, noſque ipſi jam quoque (etiam à quibus minimè conveniebat) experimur. Miſerum ac deplorandum, non meminiſſe nos Literas Armis contradiſtingui! Nonne, eheu, ſatis eſt gladiis ferreis conſumi mundum, niſi calami etiam omnes, & linguæ omnes, vertantur in gladios? Habeant ſanè Arma, quæ ab irato DEO *immittuntur Orbi, characterem iræ,* venientis in turbine venti, diſſipantis montes, & ſubvertentis petras, cum fragore & flamma ignis: *Literas certè, quæ Sapientiæ inſtrumenta ſunt,* divinæ præſentiæ, in aura leni, ſine tumultu & ſtrepitu venientis *characterem habere æquum eſt. Nec quidquam magis conve-*

convenieus, quàm ut Viri pii & ſapientes, cum Elia ad oſtium proſpectantes, facies ſuas involvant, & quid favoris Dei aura hinc aut hinc ferat, attendant. Quid alioqui profuit odioſis diſputationibus Mundum conflictaſſe tot ſæculis! Jam tandem igitur præpoſterâ contradicendi ac litigandi conſuetudine ſepoſitâ, ſcrutemur junctâ diligentiâ Sapientiæ Dei vias; ut ejus quaquaverſum ſe diffundentis ubique percepto ſuaviſſimo guſtu, jucundius tranſigamus mortalem vitam, immortali autem præparemur decentius.

Non id peto, ut quiſquam Voluntatem potius quam Intellectum his quæ affero, accommodet: Sed ne affectum & præjudicium pro ratione adhibeat. Cenſuras peto: ſed liberas, à mente libera profectas: Quia anticipata ſuffragia, & hominum potius quàm rerum reſpectus, præconceptæque opinionis potius quàm concipiendæ Veritatis ſtudium, quantumvis ſolertia ingenia ligant & mancipant. Neminem ego oppugno: cur ergò me oppugnet aliquis? Viam reconciliandi omnes, qui ullâ parte Veritati litarunt, trado: & cur mihi aliquis irreconciliabiles denuntiet iras? Etſi [fateor] monitis ſum minor ipſe meis*: an ob id tamen odio dignus? Certè enim nullo Eruditionis apparatu, aut Ingenii acumine, fretus, Univerſali Sapientiæ pomæria deſignare*

nare sum aggressus : Sed quia quod cogitare dedit DEVS, *saluberrimum fore Mundo, scio, arbitratus sum occasiones ad alios qui rem tantam felicius possunt, exstimulandos non prætermittendas: inde factum, ut prostituere me, quam stimulorum illam segetem in hominum animos non spargere, maluerim. Scopum nempe quia mihi propono excelsum, meritoque toti mortalium generi desiderabilem, si in mediis deficio, commiseratione dignior ero quàm odio. Inhumanum nimis est, prodesse conantem plagis affligere : æquitatis autem plenum, eum qui per publicâ viam incedit, publicâ frui securitate : quique communia promovere quærit commoda, eum communi patrocinio defendi ac protegi. Sed veniamus ad rem ipsam, ut nostra pro Ecclesiæ incrementis iterum exponamus vota. Præloquium tamen hoc verbis Augustini claudam.*

Cum his colloquar coram Te, DEVS meus, qui hæc omnia quæ intus in mente mea non tacet Veritas Tua, vera esse concedunt. Nam qui hæc negant, obstrepant quantum volunt, persuadere conabor ut quiescant, & viam præbeant ad se Verbo Tuo. Quod si noluerint, & repulerint me, obsecro Te DEVS meus, ne Tu sileas à me. Tu loquere in corde meo veraciter : Tu enim solus sic loqueris, ut dimittam eos foris sufflantes in pulve-

pulverem, & excitantes terram in oculos suos &c. Domine DEUS, miserere, ne implumem pullum conculcent qui transeunt viam: Mitte Angelum tuum, qui eum reponat in nido, ut vivat donec volet (*August. lib. XII. Confess. Cap. 16. & 27.*)

Comple-

Eruditionis universalis fundamenta,

Omplexum aliquem totius Eruditionis colligere pridem tentarunt Viri summi; non constare sibi mentis lumen, nisi coeuntibus undique Veritatis Rerum radiis, satis animadvertentes. Aristoteles ipse, *Sapientem debere* OMNIA SCIRE, *quantum possibile est*, scripsit: *& debere talia ponere principia, per quæ omnibus quæsitis satisfaciat: & debere incipere ab his quæ magis nota sunt, & ideò à magis universalibus: & oportere ut habeat magnam rerum certitudinem, eamque non quomodocunque, sed per causas.* (Uti hæc ex Aristotele collecta habet Joh. Bellarinus, in praxi scientiarum lib. 4 Distinct. 1. Num. 1.) Ubi ad OMNISCIENTIAM, quæ Homini possibilis est, tria hæc requirit Philosophus.

1. *Principiorum Universalitatem.*
2. *Ordinis Methodum veram.*
3. *Veritatis certitudinem infallibilem.*

Et varia variorum tentamenta.

Ad quas leges doctrinarum syntagmata construere, non solum Aristoteles ipse, aliique antiqui, tentârunt, sed & nostri ævi Scriptores quàm plurimi, Encyclopædias, Polymatheias, Panepistemonas, Artes Cyclognomicas, Syntaxes Artis mirabilis, Instaurationes magnas, Transformationes scientiarum, Theatra Sapientiæ humanæ,

manæ, Omniſcientias Chriſtianas, Panſophias, Panaugias, Panarchias, Pancoſmias, (& ſi qui alias libris ſuis tribuerunt inſcriptiones) in publicum edendo. Quorum conatus tametſi laudabiles omnium, haud tamen par omnium ſucceſſus: Quemadmodum nec intentio eadem. Alii quidem ſibi propoſuerant omnem Eruditionis varietatem, ut per Bibliothecas diffuſa habetur, in unum redigere corpus: alii non niſi delectu adhibito, ſive ſubtilitatis, ſive elegantiæ, ſive ad vitam communem uſus, & quidem alii methodo preſſâ, Rebus adſtrictâ: alii liberiore, ad placitũ, ſic vel ſic. Quicquid tamẽ ſibi quiſq; eorum vel propoſuit, vel præſtitit, de omnibus nihilominus veriſſimè pronuntiari poterit, quod pronuntiavit Seneca. *Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec ulli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio aliquid adhuc adjiciendi.* (Epiſt 65.) Quid igitur prohibet alios etiam, ſi quid utile ferant, audiri? Et in his quidnî nos etiam, qui Opus prorſus Univerſale condi ſuademus: in uſum non Scholaſticæ ſolum Juventutis, aut Eruditorum, ſed & totius Chriſtianæ plebis, quò omnes in univerſum rectiùs ſapere doceantur. Nempe (quemadmodum in Præludio

An etiam inſuper aliquid tentari poſſit?

Conatuum

Conatuum Panſophicorum vota noſtra expreſſimus) librum eſſe conſcribendum, qui eſſet *Vniverſæ eruditionis Breviarium ſolidum: Intellectus humani Fax lucida: Veritatis rerum Norma ſtabilis: Negotiorum Vitæ Tabulatura certa: ad Deum denique ipſum ſcala beata.* Cujus rei rationes & fundamenta ibidem ſic generaliter detecta ſunt, ut multi jam de neceſſitate & poſſibilitate rei non ambigendum eſſe, nobiſcum ſtatuant. At quia non nemo confuſionem ſic aliquam ſapientiæ divinæ cum humana metuit, occaſio data eſt aliquantò diſtinctiùs hæc proponendi, & ex fundamento tali, qui titulum etiam Libro immutet. Nempe ut inſcribantur,

Panſophiæ Templum.

PANSOPHIAE CHRISTIANAE TEMPLVM, ad ipſius ſupremi Architecti, Omnipotentis DEI, ideas, normas, legeſque, exſtruendum; & Uſibus Catholicæ JESV CHRISTI Eccleſiæ, ex omnibus gẽtibus, tribubus, populis & linguis, collectæ & colligendæ,

ligendæ, conſecrandum.

Et quoniam de optima methodi forma nunc conſultamus, reddenda erit ratio; Cur talem Librum CHRISTIANÆ PANSOPHIÆ TEMPLVM appellari? *&* *ad ideas, normas, legeſque Architecti ſummi* DEI, *conſtrui?* cur denique *Vſibus Catholicæ* JESV CHRISTI *Eccleſiæ, ex omnibus populis & linguis collectæ & colligendæ, conſecrari ſuadeamus?* De ſingulis ex ordine dicendum eſt.

Cur Templum appellandum? 1. Quia contemplationis amplum theatrum.

TEMPLVM, priſcis Latinis dicebatur omnis locus patulus, ex quo in omnes partes proſpici poterat: quaſi *Tu-emplum*, hoc eſt ad *tuendum amplum* ſpatium. Unde & *Contemplari* aliquid, eſt liberè ſine impedimentis contueri. Quo ſenſu appellatio Templi quam maximè Cœlo convenit: quia undique proſpectui patet, & quia DEVS inde liberè contuetur omnia. Quemadmodum David loquitur: *Dominus in Templo ſancto ſuo, in cœlo ſedes ejus eſt, oculi ejus vident, & palpebræ explorant filios hominum,* (Pſal. 11. 4. & Pſal. 33. 13.) Ita Lucretius *Lucida cœli Templa* dixit. Ennius autem: *Contremuit Templum magnum Iovis altitonantis.* Quia verò antiquitas loca terræ editiora, colles & tumulos, è quibus proſpectus dabatur amœnus,

 numini

numini colendo conſecrabat, erectiſque ibi Aris ad uſus ſacros ſignabat, tandemque Aras ipſas ſeptis circummuniebat: factum inde eſt, ut Templi nomen ad ſignificandum inprimis ædificium divino cultui deſtinatum tranſierit, eoque ſenſu nunc potiſſimum uſurpetur. Conſtat tamen è Cicerone, Curiam, ubi Senatus ad conſultandum quaſi in Dei conſpectum convenit, Templi quoque appellatione honeſtatam fuiſſe. *Curia eſt ſedes ac Templum publici conſilii, inquit.* Et alibi (pro Milone) *Curiam vocat Templum Sanctitatis.* Tandem Poëta *Mentis templa vocat* intimos animi humani (præſertim Sapientis) receſſus: unde Mens velut ex edita ſpecula contemplatur univerſa, & de iis quæ cernit, pro conſcientia etiam decernit. Unde iterum Lucretius ipſam ſapientum doctrinam edita Templa vocat, noto illo verſu.

Sed nil dulcius eſt, benè quam munita tenere
Edita Doctrinâ Sapientum Templa *ſerenâ*;
Deſpicere unde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque vias palantis quærere vitæ.

Atque

Atque hæc prima eſt cauſa, cur novæ noſtræ Encyclopædiæ Templi nomen indendum putamus : quia, hîc menti humanæ univerſalis quædam fabrica paratur, unde quaquaverſum proſpectãdo omnia quæ uſquam ſunt, viſibilia & inviſibilia, temporaria & æterna, (modò revelata ſint) jucundè contemplari queat.

Altera cauſa ſublimioris eſt conſiderationis, quam nobis ipſa divina Scriptura ſuggeſſit; nempe quod quidquid æterna Sapientia TEMPLVM ſuum, HABITACVLVM ſuum, DOMVM ſuam, TABERNACVLVM & SANCTVARIVM ſuum, appellare dignata eſt, id omne hic repræſentatur. Appellavit autem DEVS habitaculum ſuum. *2. Quia hic omnia Dei Templa delineantur.*

(1.) Æternitatem ſuam, Jeſ. 57. 19. (2.) Mundum hunc, cœlo & terra conſtantem, Jeſ. 66. 1. (3.) Domum nomini ſuo ædificatam, 1. Reg. 5. verſ. 5. (4.) Cor contritum ac humile. Jeſ. 57. 19. (5.) Eccleſiam. 1 Tim. 3. 15. (6.) Chriſti humanitatem, quam tota divinitatis plenitudo inhabitat corporaliter. Coloſſ. 2. 9. Quæ omnia ut hîc veras ſuas accipiant delineationes, ſeria datur opera.

Addatur cauſa tertia, magni ipſa quoque momenti : quod qui fines & uſus erant materialis illius ſub Veteri

 Teſt.

Quia ob eosdem fines erigitur ob quos materiale Dei Templum.

Test. Templi, iidem esse poterunt adeoque debebunt, hujus Christianæ Sapientiæ Templi. Quintuplex autem è Scripturæ testimoniis DEI scopus in ordinando Mosaico Tabernaculo, & Salomonico templo, observatur: nempè,

(1.) Ut populus DEI solenni illo ad locum Unum [quem ipse Deus elegisset] confluxu, in unitate Fidei, hoc est Unius illius DEI cultu, contineretur.

(2.) Ut doctrinæ Legis auditu, & decori ceremoniarum aspectu, rationalem illum DEI cultum addiscendi occasionem haberent.

(3.) Ut recordando hîc solenniter variorum DEI beneficiorum solenniter ad laudandum & amandum DEUM excitarentur. Inde est quòd introire jussi fuerint portas domus DEI in confessione, atria ejus in hymnis, & laudare nomen ejus, Psal. 100. 4.

(4.) Ut mutuam inter se concordiam & charitatem foverent inflammarentque utpote ejusdem DEI conservi.

(5.) Tandem ut magis hac etiam ratione, in spem vitæ futuræ erigerentur, ubi in magna Electorum Angelorum hominumque in conspectu throni DEI congregatione laudabitur DEUS in æternum. Jam autem ad eosdem planè

nè fines hâc Sapientiæ Templi erectione tenditur.

Nempe (1.) ut Christiani omnes in una Catholica & salvifica Fide facilius inter se consensum & agnoscere & tueri possint: ex iisdem fundamentis, De eodem DEO, ad eundem scopum, eâdem edocti. *Via enim Sionis illa sancta, quæ in se tam plana est, ut ne stulti quidem deerrare possint* (Jes. 35. 8.) hic planissimè docetur. (2.) Ut rationabili contemplatione & collatione Operum & Verborum DEI attendere doceantur omnes, quam magnifica sint omnia DEI nostri opera, & quam sapienter fiant! (Psal. 104. 24.) quò & ipsi nos utpote imago DEI nostri, non nisi sapienter omnia nostra administrare discamus. (3.) Provideri potest ac debet, ut Sapientiæ hoc Templum lustrantibus, perpetui adsint stimuli, affectum in se Davidico similem excitandi, in quem ille Operum DEI contemplatione abreptus fuit, ut diceret: *Sit gloria* DOMINI *in sæculum, lætetur Dominus in operibus suis. Cantabo* DOMINO *in vita mea, psallam* DEO *meo quamdiu sum* (Psal. 104. sub finem.) (4.) Nec est cur desperetur major inter mortales concordia, si major fuerit consensio, hoc est, iidem de rebus iisdem sensus. Nam si attenderent omnes, se ab eodem Conditore, iisdem

iiſdem communibus viis (quanquam particulares varient) eodem duci, veriſimile eſt paratiores fore huic providentiæ ordini ſuum relinquere curſum, quàm obluctando turbare, & tamen nihil proficere, niſi quod inviti tandem in ordinem cogendi ſint, æternâ confuſione ſuâ, (5.) Denique Sapientiæ hoc Templum ad excitandam Vitæ futuræ ſpem ac deſiderium accommodari poterit, ſi mentibus per omnia ductis, omnium ex æternitate effluxus, & in eandem refluxus, graphicè ob oculos ponatur: ut omnes qui ſe hîc figunt, nil niſi umbras captare clariſſimè intelligantur.

Cur PANSOPHIA dicenda?

Hæc cur Sapientiæ Theatrum, TEMPLI appellatione inſigniendum veniat. Dicendum jam eſt, cur non *Sapientiam* ſimpliciter, ſed *Omni-ſapientiam*, ſeu Univerſalem Sapientiam (Græcè rotundius *Panſophiam*) appellitemus. Non exempla prætendam, (ut Laurenbergii, & Alſtedii, qui commendat quinque genera τῶν γνωστῶν illi, qui πανεπιστήμων καὶ πάνσοφος fieri & dici velit, Archilogias cap. 1.) Nobis ſtat ratio noſtra, eaque triplex: deſumpta à ſubjecto, objecto, & modo docẽdæ hîc Sapientiæ. Quantum ad ſubjectum: Obtinuit Mos aliquot ſæculorum, ut ea in quibus Sapientiæ myſteria contineri credebantur,

tur, non linguis vernaculis, vulgò intelligibilibus, sed exoticis, ob id peculiariter discendis (Latinâ & Græcâ) traderentur, eaque ratione Sapientia ipsa ut peculium quorundam, ad fontes nempe illos admissorum, habebatur. At nos contendimus esse communitati generis humani concessam possessionem, publico juri & usui meritò vindicandam, oramusque & obtestamur per gloriam DEI, viam quæri & inveniri, parari & aperiri, quâ omnibus in universum, etiam de infima plebe, potentiæ, sapientiæ, bonitatisque Creatoris sui vestigia, omnibus illis quæ omnes vident, audiunt, gustant, tangunt, agunt, dicunt, cogitant ubique impressa, intueri & adorare liceat. Eo inquam primò fine non simpliciter sapientiam, sed OMNI homini debitam SAPIENTIAM, profitemur. *Propter 1. Subjecti amplitudine.*

Quod objectum Sapientiæ attinet, partiebantur id ferè hactenus inter se eruditi, ut alius Philosophiam, alius Theosophiam, seu Theologiam, alius Medicinam, alius Jura sibi deposceret, posthabitâ aliorum curâ, & communis Veritatis respectu. Imò ipsius Philosophiæ partem, alius hanc, alius aliam eligit & colit, reliquis ne à limine quidem salutatis. Unde fit, ut plerorumque *2 Objecti universalitatē.*

 scientia

ſcientia *particularis* tantum ſit; imò, quod pejus, *partialis. In partes enim abeunt, qui non conveniunt in toto: & fundant ſectas, qui quomodo ſe eadem in baſi ſui inſectilis Veritas diffundat, non intelligunt.* Nos autem proteſtamur, nec animam rerum, Ordinem, nec vinculum rerum Veritatem, cognoſci integrè poſſe, niſi è toto rerum complexu. Non percipit certè rerum Ordinem, qui in unum, aut pauca, defixus, quomodo omnia omnibus cohæreant, non conſiderat. Nec Veritatem rerum totam capit, qui non quomodo per omnia diffuſa ſui ſimilis ſit, obſervat. Suademus proinde univerſum Rerum & ſcientiæ humanæ orbem ſumi, & percommenſuratam omnium ad omnia proportionem, media eſſentiarum cētra obſervari: quò veneranda Veritatis facies in abſtractis formis nobis veniat in conſpectum, eaq; ratione ſui alibi etiam, nempe ubi rebus concreta eſt, facilius cognoſcendæ faciat copiā Hic autē facilè colligi poteſt, etiā nobīs *divortia illa Theologiæ à Philoſophiâ, & Philoſophiæ à Theologia*, quam paſſim videre eſt, improbari. Plerumque enim Theologi muneris ſui eſſe putant, divinis vacare tantum: viciſſim Philoſophi creaturarum ſpeculationi nimium intenti, nullum Theologiæ, nullum etiam ſæpe ipſius DEI, habent

respectum. Unde fit,ut Philosophorũ quidam Deum & religionem desueti, in atheismum incidant: contra Theologorum quidam Philosophos & Philosophiam omnem pertæsi, detestētur: manifestâ ibi impietate, hîc injuriâ. Deus etenim, tam Operum quam Verborum suorum author, utrobique agnosci ac celebrari vult, & potest. Nam quanquam nos vitæ futuræ parat, ad illam tamen nos per ea quæ hîc, non loquitur solùm, sed & operatur erudit ac instruit. Ideoque non tantùm audire mandat vocem suam, sed & intueri jubet Opera. Nos igitur ut reconciliemus Philosophiam Theologiæ, (hoc est Opera Dei Verbis Dei, seu Véritatem Rebus impressam Veritati Verbis expressæ), atque per id Rationem subordinemus Fidei: suademus apud Christianos doceri nec Philosophiam separatim, nec Theosophiam separatim, sed utramque conjunctim, id est, Pansophiam. *Id enim erit propriè Omni-sapientia nostra, sapere ad vitam futuram, & non desipere in præsenti: habere* DEUM *& vitam futuram in prospectu, & sentire tamen quomodo nos jam nunc undique circumstet per omnia diffusa majestas ejus.*

Si quis dicat (dicunt autem: jactatæ jam sunt in nos Voces istæ.) *Tua vero ista Pansophia confundet Theologiam*

cum Philosophia, sapientiam divinam cum humana, cœlumque terræ miscebit: Respondebo. 1. Si non ista confunduntur in mente eruditi: (dantur enim viri excellentes, scientiâ sacrâ & profanâ potentes) quid est quod in libro confusionem metuamus? 2. Annon distincta distinctè tradi possunt? ut tametsi simul sint, inconfusa tamen maneant. 3. Denique quomodo ista non confunduntur in Scriptura sacra? quæ non cœlestia & æterna solùm tradit, multa etiam hujus vitæ attingit. Dices: *sed subordinate ad æternam.* Rectè, atque hoc idem est, quod faciendum suademus in Pansophiæ libro, ut omnia quæ mundus habet Cœlo subordinentur, Scientiaq; omnis Philosophica, scientiæ illi quæ secundum pietatem est, servire cogatur. *Id autem fine triplici.* Primùm ne ignorent filii Dei, quæ admirantur, & ob quæ sibi placent, sapientuli hujus mundi: hi autem ut placere desinant, si nos eadem intelligere, & tamen præ dulcedine majorum aliò magis trahi videant. Secundò, quia opera Naturæ, & multiplicia in illis abscondita mysteria non ideò sunt, ut impiis solùm ac profanis delicias faciant: potius ut oblectent filios Dei, Angelos & Homines, quibus tam admirabile hoc potentiæ sapientiæ bonitatisque suæ expandit

pandit theatrum. Utamur ergò jure noſtro, & in theatro hoc conſidentes rationabiliter omnia ſpeculemur potius ipſi, quàm ut id ſcientes volentes cedamus profanis. Tandem, eo fine coordinari & ſibi invicem ſubordinari volumus omnia, ut per omnia inferiora mens gradatim attollatur ad omnia ſublimiora. *Certum ſiquidem eſt, ad faſtigia rerum non veniri, aut certè non veniri commodè, niſi per gradus. Certum & hoc, naturalia omnia [& artificialia omnia] Alphabeta eſſe Filiis Dei, quo præparantur ad melius legendum & intelligendum ſublimiora illa, quæ dictat Lex* DEI. Quod oſtendit David, magna de Deo nos doceri Cœli & Naturæ quotidiano curſu, majora autem ipſius Divinæ legis dictamine, admonens. Pſal. 19.

Tertia cauſa, cur Panſophiæ titulum uſurpari ſuademus, eſt, *Modus ejus tradendæ amplior, quam quo Philoſophia ſola, aut Theologia ſola, utitur.* Nam quod Ariſtoteles à Sapiente (qui omnia quantum poſſibile eſt ſciret) requirebat, idem in Panſophia requiretur neceſſariò: Nempe Principiorum univerſalitas; Ordinis continuò fluentis nuſquam interrupta ſeries, à principio ad finem; & rerum ipſarum infallibilis Veritas. Et *Principia* quidem hîc ponuntur verè Univerſalia, per quæ

3. *Ob Sapientia tradēda modum plenum.*

quæ omnibus quæsitis omnino satisfiat, *Sensus*, *Ratio*, & *Divina Revelatio.* *Methodus* autem usurpari docetur facillima, à notissimis incipiens, in ignotissimis desinens: ad ea tamen sine saltu & hiatu ullo, gradatione perpetuâ, deducens. Unde tertium quoque emergit, *Certitudo & Veritas* scientiæ, quâ discens in lumine semper constitutus progredi se videt, non regredi, non stare, aut hæsitare: sciens autem scit se scire, non falli.

Cum igitur doceamus, quomodo OMNES, circa OMNIA, OMNINO (πάντες, πάντα, παντῶς,) sapere possint, quidni πανσοφίαν docere videamur?

Cur dicenda PANSOPHIA CHRISTIANA.

At *cur tamen* PANSOPHIAM *cum adjectione* CHRISTIANAM, *dicendam putamus*? Primò quia Pansophiam condere & haurire, soli possunt principiis sufficienter instructi, Sensu, Ratione, Fideque Revelationibus divinis adhibenda. At soli Christiani habent Mundum in oculis, Verbum Dei in ore, Spiritum Dei in cordibus, Juxta promissum Jes. 59. 21. Ideò Augustinus acriter contendit *solum Christianismum veram esse Philosophiam.* (Lib. 3. contra Academicos. Cap. 19.) Secundò, *Omnes fideles & pii Christiani, etiam simplicissimi, eo ipso, quia Christiani boni sunt, Pansophi sunt*: quatenus

nus magis Cœlum quam terram, æterna quam temporaria ſapiunt, Chriſtumque (in quo omnis Sapientiæ theſauri abſconditi ſunt) poſſident. Involutè id quidem, verè tamen: eo modo quo ſemen quodvis arborem aut herbam totam, cum fructu ſuo, verè continet.

At quia tamen hæc non Chriſtianis ſolis ſervire deberent (ex intentione Univerſalis inſtitutionis, quæ a facillimis, omnibus confeſſis, incipiendo, ad ignota ducit) ſed omnibus qui homines nati ſunt, ut etiam ad colluſtrandum & convincendum infidelium mẽtes (ſi Deo viſum fuerit) vim habeant: convenientius forſan HUMANA PANSOPHIA diceretur: quemadmodum & ad excludendam incogitantiæ notam, quaſi aliquid ſupra hominem attentemus, cum *nihil niſi humana, id eſt, homini poſſibilia & debita urgeamus.* Tandẽ tamen, ſive hoc ſive illud placeat, nos non alio magis fine Panſophiæ titulum uſurpandum cenſuimus, quam quod excitatos vellemus homines, ut *Omnes* ſapere cupiant, & *circa Omnia, omninò* Rerum Veritate animos explentes non opinionum fumis. Hoc ſepoſito reſpectu, patimur vel ἀριστοσοφίαν vel χρηστοσοφίαν (*Sapientia circa optima, aut ſelecta*) vel ſanè *Ignorantiam*, dici: lubentiſſimè cum Socrate

crate profitentes, hoc unum nos scire, Nos nihil scire. Et cum Apostolo: *Si quis existimat se aliquid scire, is nondũ scit quomodo scire oportet.* (1. Cor. 8. 2.)

Cur ad Ideam Dei exstruenda?

Sequitur dicendum, Cur Pansophiæ hoc Templum *ad ipsius architecti summi Dei, ideas, normas, legesque construi* dicamus? Ratio in promptu est: quia totius dimensione partiumque numero, situ, usu, exemplar sequimur, quod ipsa sibimet delineavit Sapientia Dei. Primum apud *Mosen*, in erigendo Tabernaculo: deinde apud *Salomonem* in exstruendo Templo: tandem apud *Ezechielem*, in gloriosius restaurando diruto Templo. Primò enim ad Mosen ita Dominus: *Facient mihi Sanctuarium, ut habitem inter eos, omninò juxta similitudinem quam ostendam tibi.* Et postea: *Inspice & fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte* [Exod. 25. vers. 9. 40.] Deinde, ad Davidem misit Deus (per Nathanem Prophetam, ut creditur) exemplar Templi, & omnium partium ejus, quod ille Salomoni tradens, mandabat non recedere à forma illa, sic protestatus. *Omnia hæc venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.* [1. Chron. 28. 19.] Tandem Ezechieli ostendit formam templi mysticæ, id est, Ecclesiæ novæ sub Christo, *cum mandato expresso attentè*

tentè omnia excipiendi, & annuntiandi Domui Iſrael [Ezech. 40. 4.]

N. B. *Obſervandum autem eſt poſteriorem quamque formam pleniorem ac perfectiorem fuiſſe priore.* Non quod Deus temporis & operarum progreſſu proficeret, & opera ſua emendaret, [quemadmodum hominibus in architectando evenit, ut poſteriores cogitationes videantur, & ſint meliores] ſed quia ſic Eccleſiæ ſuæ profectus, cum tempore venturos, præfigurare voluit. Non enim ſua, ſed noſtri cauſa, iſta Figurari juſſerat. Tabernaculum ergò Moſaicum non niſi tripartitum fuit, *Atrio*, *Sanctuario* & *Sancto ſanctorum* conſtans, uti ex 40. Cap. Exodi liquet. Salomonis Templum habuit ante ultimum illud & intimum penetrale [Sanctum Sanctorum dictum] exteriora Atria tria: *Atrium vulgi*, *Atrium Levitarum*, *Atrium Sacerdotum*, tandemque illud ſoli Sacerdoti ſummo ſemel anno patens, *Sanctum Sanctorum.* Ezechieliani Templi ſtructura tantodem partium numero conſtabat [quanquam pluribus muris & portis.] ſitu tamen diverſo. Salomonicum enim Templum in monte Moriah jacebat, ſed in montis plano totum: Ezechieliani verò Templi exteriora in acclivitate montis ſita erant, quovis interiore Atrio gradibus

bus aliquot ſupra proximum elevato; ut tandem ipſum Templum, hoc eſt, Sanctum Sanctorum, in ſummo Mōtis conſtitutum ſplendidiſſimè quaquaverſus fulgeret. Quæ diverſa habitaculorum Dei inter homines ſtructura, Eccleſiæ Dei varia incrementa, ſemper tamen in majus, oſtendebat: tàm ratione dilatationis per populos & linguas, quàm ratione cognitionis & ſcientiæ, cum ætatibus Eccleſiæ augendæ. Nam ut ipſi Mundo ſuæ ſunt ætates, ita & Eccleſiæ: infantia, pueritia, virilitas, rurſumque declinans ætas, ſenectus; quæ ut virium corporis decrementa patitur, ita mentis vires ferè intendit, Nempe propter temperamenti ad ſiccitatem devergentiam, quâ motus animi ſedatiores, & ſpiritus animales fixiores fiunt. Cum itaque Eccleſiam Novi Teſtamenti, præſertim hoc ævo Mundo ad ſenium vergente, prorſus adultam ſenſu eſſe conveniat [1. Cor. 14. 20. Epheſ. 4. 14.] nos *huic Sapientiæ Chriſtianæ Templo, formam ex delineatione Templi ultimi, Ezechieli facta, mutuamur:* diſtinguentes totum Panſophiæ apparatum in ſeptem diverſas partes, in quarum ſingulis diverſa ſpectanda exhibeantur, quò mentes ab humilioribus ſemper ad ſublimiora elevatæ, tandem ad Sanctum Sanctorum, in bea-

tam

tam ejus æternitatem, deducantur. Id autem quomodo ex forma Ezechieliani Templi obtineatur, explicãdum eſt.

Deſcriptionis Templi Ezechieliani partes ſeptem præcipuæ.

I. Primùm Ezechiel generaliter, paucíſque verbis narrat *Quid in viſionibus vidiſſet Dei*. Nempe. (1.) Civitatem in monte ſitam, locum auguſtiſſimi illius Templi, quod deſcripturus erat. Cap. 40. verſ. 2. (2.) Virum adſtantem ut ſibi monſtraret omnia, inſtructum menſuris ac normis, & ſe ad videndum, audiendum, cordeque attendendum exhortantem. v. 3. 4. (3.) Tum Ambitum Templi, ſeu Murum extimum, cum Menſura ejus in latitudinem & altitudinem, v. 5.

II. Mox deſcribit *Portam templi*, quæ unica fuit in toto illo Templi ambitu, ab orientali plaga. (verſ. 6. ad 17.)

III. *Atrium primum*, ſeu *extimum*, quod *Vulgi* ſeu populare, dicebatur (quia huc introitus patebat omni populo) deſcribit, à v. 17. ad. 28. Quod habuit *Portas* tres per quas *gradibus ſeptem* aſcendebatur in ipſam Atrii aream, v. 6. 19. 22. 26.

IV. Tum deſcribit *Atrium medianum*, ubi ſacra inſtrumenta aſſervabantur, & à Levitis curabantur ea quæ anteire oportebat ſacrificiis & oblationibus ex lege. Illius deſcriptio abſolvitur à v. 28. ad 44. Notandumque

que est, altius fuisse Atrio primo *gradibus octo:* ut patet ex descriptione Portarum ejus: v. 31. 34. 37.

V. Sequitur *Atrium intimum*, in quo *Altare* holocausti erat, cum reliquo ad expiationes faciendas apparatu: ideoque dicitur esse *Sacerdotum* v. 45. Descriptio ejus habetur à v. 44. ad 48.

VI. Templum ipsum *Sanctum Sanctorum* dictum (Cap. 41. v. 4.) describitur à v. 48. capitis 40. per totum caput 41. Situsque ejus in ipso montis vertice Cap. 43. v. 12. Itaque in descriptione Vestibuli ejus (Cap. 40. versu ultimo) graduum fit mentio, quamvis sine expresso numero, quot fuerint. In ipso Templo, seu Domo Jehovæ, nihil memoratur præter Cherubim, Palmas. (cap. 41. v. 20. 21.) & Mensam quæ est coram Jehova (v. 24.)

VII. Describit tandem (post repetitam formam cultûs Dei in novo hoc Templo, Cap. 43. & 44. & formam novæ politiæ in populo Dei cap. 45. & 46.) è Templo Dei per Atria illa tria emanantem *fluvium aquarum*, à principio exili, in profunditatem vastam assurgentem, & se diffundentem per omnem terram, fructificantemque & vivificantem omnia: cap. 47. v. 1. &c.

Ergò Templi Pansophiæ totidem.

Ad hanc ideam si Templi Sapientiæ structu-

structuram partimur, septem illa quoque partibus constabit.

I. Prima pars erunt *Prolegomena generalia, ostendentia* [1.] *quid libri sit Pansophia, & quis finis ac usus ejus*; (2.) *Qui apparatus*, quos ad parandam Universariam Sapientiam nobis suppeditavit bonitas Dei; (3.) *Quæ ejus generalis forma.*

II. Loco *Portæ illius Orientalis, erit nobis systema Notionum communium*, quarum varietas Intellectui humano per se obvia est. Est enim animus noster harmonicè factus, utpotè summi Dei, à quo rationes rerum promanant, imago: habetque sibi congenitas rerum normas, verum à falso dignoscendi. Hæ autem normæ sunt communes quædam veritates; quæ enunciatæ nullâ probatione opus habent, quia ab omni sanâ mente ultrò admittuntur: alia verò particularia, de quibus quandoque dubium incidit, per has examinantur, probantur, aut reprobantur. Talium autem primarum & communium notitiarum apparatus sufficiens, verè erit *Porta sacra*, in omnium rerum cognitionem, facilè, citò, tutò, penetrandum.

III. *Atrium Vulgi* dabit nobis tertiam Pansophiæ partem, *explicantem ea quæ sensibus subjacent, nempe Mundum visibilem*, cum omnibus visibili-

bus

bus creaturis, & quæ in illis & circa illas *vi naturæ* fiunt. Huc enim à Portâ communium notitiarum proximus transitus est, ut prælibata jam communis illa veritas in illis primùm quæratur & cognoscatur, quæ proximè ad manum sunt, videri & palpari possunt: quod facillimum, & ad remotiora facilius quoque cognoscenda, gradus certus: Addiscetque hîc homo naturalia suæ vitæ requisita ac fabricam, ut eam naturalibus mediis sustentare ac tueri possit & sciat, quamdiu fata sinunt.

III. *Atrium medianum dabit nobis quartam Pansophiæ partem, explicantem ea quæ Rationi subjacent: nempe Mūdum repræsentatitium*, hoc est omnia, arte & ingenio producta & producenda humana opera, & quæcunque *vi Mentis* nostræ fiunt. Huc iterum ex Atrio Naturæ proximus est aditus: quandoquidem Ars & Prudentia nostra nihil nisi Naturam aut imitatur, aut emendat, aut supplet. In hoc theatro addiscet Homo ea, quæ peculiaria habet præ brutis, Rationis puta usum rectum; Operum omnis generis prudentiam, & Linguæ artes. Verbo, vivere Vitam rationalem, tam in se, quam in commercio cum Creaturis omnibus, & societate humana quacunque.

IV.

IV. *Atrium intimum* dabit nobis *Pansophiæ partem quintam, in qua Homo seipsum intimè cognoscere, vitamque Spiritualem ac divinam vivere docebitur.* Hìc enim contemplabitur seipsum eâ parte, quâ proximè Deum refert, libertate Voluntatis, seu Arbitrii, absolutâ: ut instructus antea sensuum ministerio, ad cognoscendum omnia; & Rationis lumine, ad dijudicandum omnia; jam etiam ut Rex solutæ potestatis, quidquid sensus ostendunt aut occultant, & Ratio suadet aut dissuadet, liberè velit aut nolit, pro arbitrio. Hoc etenim dignitatis fastigium est summum, quod à Creatore communicari poterit Creaturæ: quemadmodum id expressit Deus in sua de Homine creando consultatione: *Faciamus* inquiens, *Hominem ad imaginem nostram, qui dominetur in pisces & aves, &c.* id est, pro arbitrio agat. Requirebat quippe Mundi perfectio, dari talem Creaturam, quæ non à natura determinaretur ad suas actiones, & impetu naturæ solum ageret [uti Elementa, lapides, plantæ, bruta] sed quæ se ipsã incitaret, aut retraheret, pro lubitu. Intererat quoq; gloriæ DEI, cujus Sapientia magis elucescit in regendis Creaturis suâ voluntate se agentibus, quàm iis quæ per naturam ad actiones suas determinantur.

bus creaturis, & quæ in illis & circa illas *vi naturæ* fiunt. Huc enim à Portâ communium notitiarum proximus transitus est, ut prælibata jam communis illa veritas in illis primùm quæratur & cognoscatur, quæ proximè ad manum sunt, videri & palpari possunt: quod facillimum, & ad remotiora facilius quoque cognoscenda, gradus certus: Addiscetque hîc homo naturalia suæ vitæ requisita ac fabricam, ut eam naturalibus mediis sustentare ac tueri possit & sciat, quamdiu fata sinunt.

III. *Atrium medianum dabit nobis quartam Pansophiæ partem, explicantem ea quæ Rationi subjacent: nempe* Mũdum *repræsentatitium*, hoc est omnia, arte & ingenio producta & producenda humana opera, & quæcunque *vi Mentis* nostræ fiunt. Huc iterum ex Atrio Naturæ proximus est aditus: quandoquidem Ars & Prudentia nostra nihil nisi Naturam aut imitatur, aut emendat, aut supplet. In hoc theatro addiscet Homo ea, quæ peculiaria habet præ brutis, Rationis puta usum rectum; Operum omnis generis prudentiam, & Linguæ artes. Verbo, vivere Vitam rationalem, tam in se, quam in commercio cum Creaturis omnibus, & societate humana quacunque.

IV.

IV. *Atrium intimum* dabit nobis *Pansophiæ partem quintam, in qua Homo seipsum intimè cognoscere, vitamque Spiritualem ac divinam vivere docebitur.* Hîc enim contemplabitur seipsum eâ parte, quâ proximè Deum refert, libertate Voluntatis, seu Arbitrii, absolutâ: ut instructus antea sensuum ministerio, ad cognoscendum omnia; & Rationis lumine, ad dijudicandum omnia; jam etiam ut Rex solutæ potestatis, quidquid sensus ostendunt aut occultant, & Ratio suadet aut dissuadet, liberè velit aut nolit, pro arbitrio. Hoc etenim dignitatis fastigium est summum, quod à Creatore communicari poterit Creaturæ: quemadmodum id expressit Deus in sua de Homine creando consultatione: *Faciamus* inquiens, *Hominem ad imaginem nostram, qui dominetur in pisces & aves, &c.* id est, pro arbitrio agat. Requirebat quippe Mundi perfectio, dari talem Creaturam, quæ non à natura determinaretur ad suas actiones, & impetu naturæ solum ageret [uti Elementa, lapides, plantæ, bruta] sed quæ se ipsâ incitaret, aut retraheret, pro lubitu. Intererat quoq; gloriæ Dei, cujus Sapientia magis elucescit in regendis Creaturis suâ voluntate se agentibus, quàm iis quæ per naturam ad actiones suas determinantur.

Et

Et ſtravit ſibi Deus viam ad patefaciendam abyſſum bonitatis ſuæ in remunerando ſpontaneo obſequio, & juſtitiæ in plectendo ſcelera; tandemque clementiæ, in reſtituendo collapſam hanc excellentem Creaturam. Hoc itaque demum fuit adæquatum objectum ſapientiæ Dei omnimodè declarandæ, HOMO: qui ſuæ dignitatis faſtigium recogitans; facilius agnoſcet enormitatem ſui prolapſûs in profundiſſimum miſeriarum barathrum: è quo retrahi & dignitati ſuæ reſtitui non potuit, niſi Deus ipſi ſe dimitteret, reuniendoque ſe illi firmiori vinculo eum ſibi aſtringeret in æternum.

In hac igitur Panſophiæ parte Homo magna illa & profunda ab oculis Mundi abſcondita, internæ *generationis, degenerationis, & regenerationis ſuæ myſteria*, ſpeculabitur: unà cum admirandis Dei circa Hominem condendum, redimendum, ſanctificandum, regendum aut deſerendum, ſalvandum aut damnandum, arcanis. Diſcetque è perditionis profundo retractus, & ſibi ac Deo redditus, abnegare poſthac ſeipſum, id eſt, arbitrium ſuum Deo reſignando, Spiritui ejus regendum ſe dare: verbo, ſpiritualem vivere vitam & adhærere jam DEO. Hæc igitur Panſophiæ pars continebit ſcientiam

entiam illam, quæ dicetur *Sanctorum* [Prov. 30. 3.] & *Sapientia occulta* [Psal. 51. 8.] *omnisque Sapientiæ compendium* [Job. 28. 28. Eccles. 12. 13.] *à Sapientibus mundi absconditum* [Mat. 11. 25.] ut appareat, quanto doctrina Ecclesiæ præcellat doctrinæ Philosophorum, quantoque domus Domini elevetur super vertices aliorum montium. [Jes. 2. 2.]

VI. *Ultimum Templi* penetrale *Sanctum Sanctorum* dabit nobis Pansophiæ partem sextam, in qua suam æternitatem inhabitans DEUS DEORUM spectabitur: in quantum nempe se & infinitam illam suam æternamque majestatem atque gloriam, in hac vita cognoscendam dat illis, quos æterno suo consortio destinat, & ad id allicit. In hoc Theatro Homo archetypum sui, & Mundi, contemplando, quam verè opera Dei omnia Deum, suo modo referant, & quam infinitò tamen sublimiora in Deo sint omnia, quæcunque in Creaturis bona, pulchra, jucunda, desiderabilia, inveniuntur, agnoscet. Cujus agnitionis effectus erit, ut beatitudinis illius æternæ dulcedine captus, & gustu ejus jam velut inebriatus, nihil sciat & possit, quàm in Deo suo gaudere, & amore ejus colliquescere, & se totum illi inhabitandum permittere, eoque plenâ jucunditate

cunditate transmittere vitam hanc, & ad mortis delatus portam, ingredi æternam.

VII. Tandem, *fluvius ille Aquarum è Templo promanantium*, & se in omnem terram diffundentium, dabit partem Pansophiæ ultimam, *usum verum aquarum Sapientiæ veræ explicantem*. Equidem per aquas illas è Templo Ezechieliano erumpẽtes, designatum fuisse Euangelii cursum, placidum initio, sensim tamen augmenta capientem, ut nemo impedire ac sistere possit, æquè ac fluvius nullis objectis molibus cohiberi potest, scio: sed & in genere, doctrinam Sapientiæ aquis conferri constat. *Doctrina Sapientiæ est scaturigo vitæ*, inquit Salomon Prov. 13. 14. Item: *Aquæ profundæ sunt verba ex ore Viri præstantis: torrens eructans est scaturigo Sapientiæ* Prov. 18. 4. Apud Syracidem verò inducitur ipsa Sapientia ita loquens: *Ego Sapientia effudi flumina, sicut aquæ ductus processi in Paradysum. Dixi, irrigabo hortum meum, & inebriabo pratum meum, &c.* (24.) Cogitandum igitur, quibus designatis alveis perfundere debeant hæ aquæ omnes hortulos animæ nostræ, & omnia vireta negotiorum vitæ nostræ, & totum Ecclesiæ paradisum: Id inquam disquiri, & in aperto poni, in hâc ultima

ma Pansophiæ parte debebit.

Atque hæc inter alia est causa *cur Sapientiæ hoc Templum Catholicæ Jesu Christi Ecclesiæ, ex omnibus gentibus collectæ & colligendæ, consecrandum diximus.* Nempe quia 1. Huic matri debetur, quidquid in ejus solatia & honorem filii ejus possunt ac sciunt.

Cur Sapientiæ Templum Ecclesiæ Catholicæ dedicandum?

2. *Non accendunt lucernam inquit Christus, ut ponant sub Modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in Domo sunt* (Matth. 5. 19.) Atqui lumen hoc sapientiæ universalis, omnia finibus suis subordinantis, lucerna quædam Dei est: suspendenda igitur, omninò in Domo Ecclesiæ, ut luceat omnibus.

3. Hæc domus Dei vivi, Ecclesia (ut dicitur 1. Tim. 3. 15.) exstructa est ad eandem ideam, ad quam ipsum hoc sapientiæ Templum conditum est, ut hujus contemplatione in ampliorem sui ipsius cognitionem provehi possit. Juxta illud Canticor. 18. *Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum, &c.* Hîc enim per vestigia rerum, quæ usque sunt deducta, ad suam & sponsi sui æterni pulchritudinem cognoscendam Ecclesia promovetur. *Et quando quidem Angelis per Ecclesiam nopa fit multiformis Sapientia* DEI (Ephes. 3. 10.) Ipsa quoque Ecclesia sui, Ange-

 lorum,

lorum, DEI, contemplatione in ejusdem multiformis Sapientiæ DEI cognitionem altius altiusque se promovendi occasiones ut habeat, providendum est.

4. Maxime autem, quia Templi sui novi (Ecclesiæ Novi Testamenti) magnificentiam maximè conspicuam ultimis temporibus prædixit, eique luminis & benedictionis suæ torrentes promisit DEVS. *Et erit in novissimis diebus* (dicit per Jesaiam & Micheam DEVS: idem per diversos, diverso tempore, & bis iisdem verbis, ut notetur decreti divini certitudo.) *præparatus mons domui Domini in vertice aliorum montium, & elevabitur super colles, ut confluant ad eum gentes.* (Jes. 2. Mich. 4. 2.) *Et erit die illo, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes rivos Iudæ ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit vallem lectissimarum Cedrorum* (Ioel. 3. 18.) *Exibunt enim aquæ vivæ de Hierusalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in æstate & in hieme. Et erit Dominus Rex super omnem terram Dominus unus, & nomen ejus unum.* (Zach. 14. 8. 9.) Hoc quia complendum est omninò, excitandi sunt universalibus quibuscunque mediis homines, non solum ad spectandum,

dum, ſed & promovendum ſplendorem hunc domûs DEI: proferendumque quibuſcunque viis datur terminos Eccleſiæ, & diducendum de torrente DEI rivos, etiam per loca arida, nondum ante cœleſti hoc rore conſperſa: ut tandem omnes ſtantes ſuper vitreum mare, citharas DEI nacti, cantare incipiant canticum Moſis ſervi DEI, & canticum Agni, dicentes. *Magna & mirabilia ſunt opera tua, Domine Deus omnipotens! Iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ, Rex ſanctorum. Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? quia ſolus Sanctus es. Nam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo: quoniam judicia tua manifeſta facta ſunt.* [Apoc. 15. 2. 3, 4.]

Objectionum ſolutio.

Atque ſic jam patere poteſt, quid libri ſit, quod ſuademus condi, & quibus de cauſis ſuadeamus? Deſinant ergò metuere, aut ſuſpicari, confuſum hic iri ſacra profanis. Primum enim, *Omnia munda ſunt mundis* (Tit. 1. 15.) Nihil Iſraelitas, nihil Tabernaculi ſtructuram, inquinavit Aurum & Argentum impuris Ægyptiis ereptum &c. Deinde nihil hic confunditur, ſed confuſionum quibus hominum mentes laborant, remedia parantur, per diſtinctam, & gradibus ſuis in faſtigia ſua ſe elevantem cognitionem omnium

quæ cognoſci poſſunt, merentur, debent. Ideoque primum oſtendimus generaliſſima illa & notiſſima, quæ ipſo ſenſus communis teſtimonio vera eſſe, per ſe liquet. Tum producimus ea quæ Senſus externi vident & palpant, & videre ac palpare ſe ſciunt. Mox ea quæ ab his Ratione certâ deducuntur; ſed ita, ut veritas eorum ad ſenſualia quoque experimenta deducatur. Tandem ea quæ à Revelatione divinâ veniunt, & fide ſolâ prehenduntur: ſed ita, ut ſimul tamen Ratio & ſenſus ſubteſtari Deo, revelatorumque inviſibilium veritatem, per analogiam viſibilium agnoſcere doceantur, quò totius æternæ per omnia ſparſæ Veritatis, unus æternus concentus undique ſibi conſtet. *Quid ergo hic confuſionis ubi harmonia mera?*

Sed talia Chriſtus non docuit inquiunt: *ſolam ſalutis viam tradidit*: Reſp. 1. Eccur igitur vos minora etiam illa, ad vitam hanc ſpectantia, docetis, aut doceri curatis, filios veſtros; Literarum nempe, Numerorum, Syllogiſmorum, &c. doctrinas? 2. Eſto, non docuerit hæc Chriſtus, certè tamen nec vetuit: potiùs non ignoranda eſſe paſſim innuit, quum à naturalibus & artificialibus varias myſteria ſpiritualia declarandi

&

& occasiones & formas sumeret, ostendens nimirum ea esse visibilium ad invisibilia rationes, ut hæc à nobis vix aliâ commodiore viâ, quam illorum ductu, intelligi queant. Supra Christū ergò sapiunt, qui spiritualia tantum & cœlestia volunt, & jactant, remotis à Christianismi studio omnibus iis, quibus (ut aiunt) profani occupātur. Occupentur sanè illi, & hîc se figant, nos nostri, *Plus ultra memores*, non occupabimur illis, sed illa occupabimus, tanquam gradus & scalas ad ulteriora & altiora illa nostra facilius & expeditius nos promovendi. 3. Si Christus talia non docuit per se, docuit per alios: si non docuit tunc, docet nunc. Ille enim *idem est heri & hodie & in sæcula* (Hebr. 13. 8.) *Sapientia illa Dei per quam fiunt omnia* (Prov. 8. & 1. 9.) Quicquid ergò usquam est luminis, ordinis, sapientiæ, ab illo est: per quemcunque tandem hominum & quocunque seculo, ex operum & verborum ejus Thesauro erutum. Ipse in Mundum venerat, non ut minora hæc expediret, sed *ut animam suam daret λύτρον, in redemptionem pro multis* (Matt. 20. 28.) Ideò etiam libros Euangelii scribendi, & in Ecclesia sua ordinis externi constituendi partes cōmisit discipulis suis; promittens illis, & successoribus, præsentiam suam

 ad

ad consummationem usque seculi. Erit proinde hoc etiam opus, si utile erit, & quidquid unquam boni emerget, ad consummationem usque seculi, Christi opus: *Qui cuncta bona facit, unumquodque in tempore suo* (Eccles. 3. 10.)

Architectis Templi Sapientiæ observanda regula.

Nos, si ædificandi hoc Universariæ Sapientiæ Templum sententia stabit, meminisse æquum erit.

1. Templum ædificandum esse (ut David monebat Salomonem) *magnum, excellens, celebre ac gloriosum per omnes terras.* (1, Chro. 22. 5.) quia *magnus est Deus noster super omnes Deos.* 2. Chron. 2. 5.) Conquirendos igitur undecunque artifices tanto opere dignos, qui sciant adinvenire prudenter quidquid fuerit necessarium. (2. Chrō. 2. 7. 14.)

2. Templum Salomonis fundatum fuit, DEI jussu, in monte *Moriah*, quod visionem DEI sonat: Templi item Sapientiæ fundamentum erit *Visio Domini*: hoc est, eò ibunt omnia, ut per visibilia universa, ipse invisibilis universi præses, cum diffusa per omnia potentia, sapientia, bonitateque, sua mente videri queat.

3. Materia Templi Salomonici terni generis erat, *Lapides, Ligna, Metalla*: & quidem Lapides pretiosiores, *Marmor & Gemmæ*: ligna succosa & & odorifera, *Abiegna & Cedrina*; *Metalla*

talla purissima; *Aurum obryzum*. Templo Sapientiæ materiam dabunt tres illæ principiorum sylvæ, *Sensus, Ratio,* & divina *Revelatio*; Sensu palpabilitate suâ naturam lapideam; Ratione vernante suâ vi arboreum vigorem; Verbo Dei suâ in æternum permanéte virtute, incorruptibilitatem auri purissimi, referente.

4. E *Lapidibus erigebantur parietes: è Lignis fiebant Tabulæ ad obtegendum parietes: ex Auro laminæ ad inducendum Tabulas* [2. Chron. 3. v. 5. 6. 7.] quin & pavimentum marmoreum (2. Chro. 3. 6.) tectum fuit Auro (1. Reg. 6. 30.) sed *Vasa sacra*, *Altare*, *Mensa, Candelabra, Lucerna, Thuribula,& omnia ex auro purissimo* (2. Chron. 4. 19. &c.) Ita Sapientiæ Templi fundamenta & parietes ex illis solis ponantur, quorum veritas ad sensualem usque evidentiam consolidata est: adjunctis tamen, & vi ratiocinationis in apertum productis, causis, cur ita esse unumquodque uti est, necesse sit: tandemque divinorum testimoniorum superaddito splendore, quo Veritati rerum integrè sua ubique constet majestas. *Sacra tamen supellex, ad fidei & salutis spectans mysteria, purissimum eloquiorum Dei aurum sit*.

5. Salomonis Templum ædificatum fuit è *lapidibus dolatis, atque perfectis*, *ut*

*ut inter ædificandum neq; malleus, neq; securis, neque ferramentum ullum auditum fuerit (*1. Reg. *6. 7.)* Ita inter ædificandũ Sapientiæ Templum, nullos disputantium & rixantium strepitus audiri convenit: sed ut componantur omnia è Veritate in quadraturam redacta: h. e. dogmatibus & doctrinis non temerè congestis, ibi demum ubi tanquam structuræ pars jam ponuntur, asciandis, dolandis, ad veri similitudinem aliquam conformandis, intellectuique adaptandis: sed quæ ex *præmissa Principiorum officina* quasi jam parata prodeant, nullosque ad reliqua anfractus, aut hiatus, aut quascunque inæqualitates, ostentando, omnibus præmissis, connexis & connectendis, ex amussim quadrare appareant. Ita demum Veritas rerum in luce sisti, & à contradictionibus liberari poterit.

6. *Templi illius materialis partes erant proportionatissimæ:* ideoque ædificati illius historia plena est numerorum & mensurarum (1. Reg. 6.*)* Angelusque structuram typici Templi ostensurus Prophetæ, funiculo lineo & calamo mensorio instructus accessit *(* Ezech. 40. 3. *)* Eodem modo in Sapientiæ Templo ad *universalem symmetriam* redigenda erunt omnia, ut vagabundis mentis nostræ coagitationibus, cancelli sint fixi, certi ac immoti.

7. Ad-

7. Addita ibi erant artificiosa ornamenta, *sculpturæ & cælaturæ, Cherubinorum, Palmarum, Florum* (1. Reg. 6. 29.) Id in Sapientiæ Templo erit *externa methodi concinnitas, stylique elegantia*, ad faciendum externo quoque palato, quantum convenit, delicias.

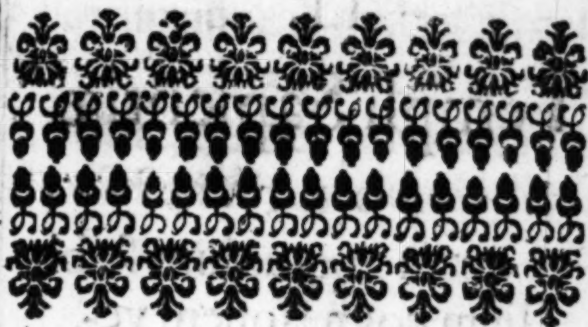
8. Ibi *omnia Templi ambitu conclusa sancta erant* (solus enim extremus, in circuitu Templi murus, inter sacrum & profanum distinguere debebat) Ezech. 42. 20. *Ita quidquid Sapientiæ Templum continebit, sanctum esto*, sive in se, sive quod ad sanctos usus adhibeatur, nempe in gradum facilius agnoscendi & assequendi fines nostros, gloriam Dei & beatitudinem in DEO nostram, ad quæ omnia hæc maxima, minima, unumquodque ordine suo, referuntur.

8. Quod autem olim desolati Hierosolomytani Templi reædificatoribus DEUS, ut animum adderet, promittebat, præsentiam, opem, benedictionemque largam (Hagg. 1. & 2.) idem sibi meritò pollicebuntur Sapientiæ Templi ædificatores: juxta illam Sapientiæ cœlestis vocem, *Ego diligentes me diligo, &c. ut repleam thesauros eorum* [Prov. 8. 17, 21.]

10. Tandem, quemadmodum cùm fundaretur, à Cœmentariis Templum

plum illud materiale, Sacerdotes cum Levitis ſtabant in ornatu ſuo, cum tubis & cymbalis, ut laudarent Deum, totuſque Populus acclamabat laudans Dominum (Eſd. 3. verſ. 10. 11.) ita dum Sapientiæ Templum fundatur, omnes pios pii propoſiti conſcios non inconveniens erit adjungere vota & ſuſpiria ſua, ut cœptum in nomine Domini opus feliciter ſurgat & in ejuſdem laudem cedat, dicentes: *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & uſque in ſeculum. A ſolis ortu uſque in occaſum laudetur nomen* DOMINI, (Pſal. 113. verſ. 2. 3.)

Septem

SEPTEM PARTIUM TEMPLI PANSOPHIAE CHRISTIANÆ tituli ſpeciales.

I.

Templi Sapientiæ PROPYLÆUM

Anteriora ejus, nempe ſtructuram externam, cum ejus condendi & adeundi neceſſitate, Poſſibilitate, Facilitateque, ſpectanda exhibens.

II.

II.

Templi Sapientiæ

PORTA

Per quam in omnium ſcibilium cognitionem veram aditus primus datur.

ſive

SAPIENTIÆ APPARATUS GENERALIS,

In quo ſumma Rerum omnium genera, ſtructuræ, legeſque ſpectandæ exhibentur. Idque ductu ferè communium Notitiarum, omni humanæ menti inſitarum, quæ probatione nullâ indigent, illuſtrata ſolum exemplis, mox admittun-

mittuntur: è quibus tamen, ut Veritatis fontibus primis, omnes particularium scientiarum rivuli dimanabunt.

III.

Templi Sapientiæ

ATRIUM PRIMUM

In quo Mundus visibilis, cum omnibus quæ in illis & circa illas vi NATURAE fiunt, spectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo naturalis suæ Vitæ requisita & fabricam nosse, Creatorisq; sui Sapientiam religiosè venerari, addiscat.

IV.

Templi Sapientiæ

ATRIUM MEDIUM.

In quo Creatura rationalis, HOMO, cum omnibus illis quæ INGENIO humano fiunt, ac fieri possunt, spectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo VIM MENTIS suæ nosse, eaque Deo plasmatori suo in honorem uti, & vitam verè RATIONALEM VIVERE condocefiat.

V.

Templi Sapientiæ

ATRIVM INTIMVM.

In quo INTERIORA HO-

MINIS,

MINIS, quâ proximè DEO accedit, nempe Liberum ARBITRIUM, & agendi ſoluta poteſtas, cum horrendo ejus abuſu & attracta inde pernicie, reparataque per Chriſtum θεάνθρωπον ſalute, ſpectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo ſibi ac Deo reſtitutus, ſpiritualem & divinam vivere incipiat vitam.

VI.

Templi Sapientiæ

PENETRALE Ultimum,

SANCTVM SANCTORVM dictum.

In quo Ipſe adorandus Mundi præſes, Angelorum & Homi-

Hominum Dominus JEHOVAH DEUS Deorum, cum æterno ſuo Regno, Majeſtate & gloria, in quantum ſe & illa revelavit, mentibus ſpectanda exhibentur. Eo fine, ut Homo per omnia & omnium ope ad Deum adductus, eumque tanquam æternæ quietis beatitudiniſque centrum flagrantiſſimo amore complexus, ſemetipſum, ut Templum vivum ſanctum inhabitandum ei tradat in æternum.

VII.

Templi Sapientiæ
FONS AQVARVM viventium. hoc eſt,

De uſu SAPIENTIAE veræ,

ræ, è Templo Dei dimanantis : nempe ut exundet ac se diffundat per omnem Terram, ad implendum eam cognitione JEHOVAE, sicut mare aquis opertum est.

Psal. 43. vers. 3.

Emitte LUMEN *Tuum*, *&* VERITATEM *Tuam*, *Deus*, *ut me deducant*, *&* *adducant in montem sanctum* TUUM.

DIDACTICA MAGNA,

Universale omnes omnia docendi artificium exhibens.

SIVE

Certus & exquisitus modus, per omnes alicujus Christiani Regni Communitates, oppida & vicos, tales erigendi Scholas, ut omnis utriusque Sexus Juventus, nemine usquam neglecto Literis informari, Moribus expoliri, Pietate imbui, eâque ratione intra pubertatis annos ad omnia, quæ præsentis & futuræ vitæ sunt, instrui possit.

Compendiose, Jucunde, Solide.
Ubi omnium quæ suadentur,

FUNDAMENTA, *ex ipsissima rerum Natura eruuntur.*

VERITAS, *artium Mechanicarum parallelis exemplis ostenditur.*

SERIES, *per Annos, Menses, Dies, Horas disponitur.*

VIA *denique in effectum hæc feliciter deducendi, facilis & certa ostenditur.*

Operâ & Studio J. A. C.

DIDACTICÆ nostræ, Prora & Puppis esto.

Investigare modum, quò

DOCENTES minus doceant, *Discentes* verò plus discant.

SCHOLÆ minus habeant strepitus, nauseæ, vani laboris, plus autem, otii, delitiarum, solidique profectus.

RESPUBLICA CHRISTIANA minus tenebrarum, cõfusionis, dissidiorum, plus lucis, ordinis, pacis, tranquillitatis.

Psalm. 67. vers. 1. 2.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis! Illuminet vultum suum super nos & misereatur nostri! ut cognoscamus in Terra viam Tuam, in omnibus gentibus Salutare Tuum.

LEMMATA CAPITUM DIDACTICÆ MAGNÆ.

In Præfatione ejus, cura diligentis liberorum educationis variis rationibus & exemplis, Magistratui, Parentibus, & Præceptoribus seriò commendatur. In opere ipso sequentia tractantur.

Cap. VIII.

FINIS.

Hæc omnia ab Authore jam elaborata, extremam tantùm manum ejus expectant, quam prout favorem, opemque orbis literati experietur, ita cito tardeve iis est impositurus.

The High-Dutch in some Paragraphs of this booke, Englished.

§ 200. Come yee hither boyes learne the Latin tongue.
§ 201. Come hither yee boyes.
§ 203. Wird will,
God will helpe you
God will helpe you.
§ 210. You N. How say you in Latin Come hither boyes? you N. How say you God will help you? &c.
§ 214. Who? O thou? whose? to whom? whom? with whom?
Behold, a boy.
O thou boy.
A boyes hand.
Giue to the boy.
See that boy.
Take from the boy.
§ 231. My sonne if thou diligently learne the neate Latin tongue, then will I assuredly loue thee. For therein is great wisdome to be found. Thou hast a good Teacher that shewes thee how thou mayest comprehend it. It is also very easy, if one obserue strictly. The beginning indeed is somewhat difficult, but the end will certainly bee pleasant.
God help thee my child.
§ 264.

§ 264. The shape, frame, groundplot, modell, &c. That one may plainly see what it shall be.

§ 20. { I bring backe,
I relate,
{ I am able. I am worth
I am in health.

FINIS.

